

FƏRHAD ƏLİYEV (FARHAD ALIYEV) AZƏRBAYCANA QARŞI

(Şikayət 37138/06)

QƏRAR

9 noyabr 2010-cu il

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində göstərilən hallarda qəti qərara çevriləcəkdir. O, redaktə xarakterli dəyişikliklərə məruz qala bilər.

Fərhad Əliyev Azərbaycana qarşı işdə, Avropa İnsan Hüquqları

Məhkəməsi (Birinci Bölmə),

hakimlər:

Kristos Rozakis (*Christos Rozakis*), Sədr,

Nina Vajiç (*Nina Vajic*),

Anatoli Kovler (*Anatoly Kovler*),

Xanlar Hacıyev (*Khanlar Hajiyev*),

Din Spilmann (*Dean Spielmann*),

Corcio Malinverni (*Giorgio Malinvemi*),

George Nikolau (*George Nicolaou*) və Bölmə Katibi Sören Nilsendən (*Seren Nielsen*) ibarət tərkibdə Palatada iclas keçirərək,

18 oktyabr 2010-cu ildə qapalı müşavirə keçirərək, həmin tarixdə qəbul edilmiş aşağıdakı qərarı elan edir:

PROSEDUR

1. İş İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan vətəndaşı Fərhad Şövlət oğlu Əliyev ("şikayətçi") tərəfindən 8 sentyabr 2006-cı ildə Məhkəməyə təqdim edilmiş Azərbaycan Respublikasına qarşı şikayət (№ 37138/06) əsasında başlanıb.

2. Şikayətçini Londonda vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olan vəkillər - Xanım L.Ceyms və Hern Hilldən olan Krallıq vəkili (*Heme Hill QC*) Lord Lester və Bakıda vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olan Cənab E.Quliyev⁴⁵ təmsil edibbr. Azərbaycan Hökumətini ("Hökumət") onun nümayəndəsi Cənab Ç.Əsgərov təmsil edib.

3. Şikayətçi konkret olaraq iddia edir ki, məhkəməyəqədər həbsdə olduğu müddətdə Konvensiyanın 3, 5, 6, 8, 13 və 14-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqları müxtəlif dövlət orqanları və dövlət məmurları tərəfindən pozulub.

4. 4 aprel 2007-ci ildə Birinci Bölmənin Sədri şikayət barədə Hökumətə məlumat verməyi qərara alıb. Həmçinin qərara alınıb ki, şikayətə mahiyyəti üzrə baxılması onun qəbul edilənliyinə baxılması ilə eyni vaxtda həyata keçirilsin (29-cu maddənin 1-ci bəndi).

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Şikayətçi 1963-cü ildə anadan olub və Bakıda yaşayır. 2001-ci ildən bu işdəki hadisələrə qədər Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Naziri olub.

A. Şikayətçiyə qarşı cinayət icraatı

1. Şikayətçinin həbsinin halları

(a) Hadisələrə dair şikayətçinin fərziyyəsi

6. 19 oktyabr 2005-ci il saat 14-dən az sonra şikayətçi İqtisadi İnkişaf Nazirliyindəki otağından Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə aparıldı. Ona nə üçün oraya aparıldığı barədə məlumat verilmədi. MTN-ə şəxsi sürücüsünün idarə etdiyi öz maşınında, Milli Təhlükəsizlik Nazirinin iki müavininin müşayiəti ilə gətirildi.

7. Bundan az sonra televiziya kanalları şikayətçinin nazir vəzifəsindən azad edildiyi barədə Prezident sərəncamını elan etdilər. Saat 15 radələrində Prezident sərəncamının mətni AzərTAC dövlət xəbər agentliyi tərəfindən dərc olundu.

8. Həbs edildikdən sonra şikayətçi MTN binası daxilində MTN müstəntiqlərindən birinin otağına gətirildi. Sonra saat 22-dək bir otaqdan başqasına aparıldı və bu müddətdə MTN binasını tərk edə bilmədi. Ailəsi ilə telefonla əlaqə saxlamasını xahiş etdikdə, buna icazə verilmədi. Təxminən saat 22-də ona Nazir vəzifəsindən azad edildiyi barədə məlumat verildi. Ona həmçinin qısa məlumat verildi ki, bir qrup yüksək vəzifəli cari və sabiq dövlət məmurları tərəfindən planlaşdırıldığı iddia edilən kütləvi iğtişaşların və dövlət çevrilişinin təşkilinin iştirakçılarından biri olmaqda şübhəli bilinir.

9. Şikayətçi həbsindən sonra elə həmin gün 19 oktyabr 2005-ci il saat 23.45-dən 20 oktyabr 2005-ci il saat 00.50-dək ilk dəfə dindirildi. Dindirmədə dövlət tərəfindən təyin olunmuş vəkil iştirak etdi. Şikayətçiyə dövlət çevrilişinin təşkilatçılarından biri olduğu iddia edilən Fikrət Yusifova verdiyi 100.000 AVRO borc barədə sual verildi. Ona deyildi ki, bu pul Fikrət Yusifovun evindən tapılıb və sonuncu öz izahatında bildirib ki, onu şikayətçidən alıb. Şikayətçidən xahiş edildi ki, bunu təsdiq etsin və borcun səbəbini izah etsin. Şikayətçi bildirdi ki, şəxsi maliyyə çətinlikləri ucbatından Fikrət Yusifovun etdiyi xahiş əsasında ona həqiqətən həmin məbləğdə borc verib. Şikayətçiyə həmin vaxt xaricdə yaşayan və vəzifədə olduğu müddətdə törətdiyi iddia edilən bir sıra cinayətlərə görə Azərbaycanın dövlət orqanların tərəfindən axtarışda olan sabiq Parlament Spikeri Rəsul Quliyevlə əlaqəsi barəsində də sual verildi. Şikayətçi bildirdi ki, Cənab Quliyevlə heç vaxt təmasda olmayıb.

10. Dindirmədən sonra şikayətçiyə məlumat verildi ki, şübhəli şəxs qismində həbs olunur. O, MTN-in İstintaq Təcridxanasına aparıldı.

(b) Hadisələrlə bağlı Hökumətin fərziyyəsi

11. 19 oktyabr 2005-ci il saat 20.00-dan az sonra MTN-in əməkdaşları şikayətçinin iş otağına daxil oldular və ona şübhəli bilindiği cinayət əməlləri barədə məlumat verdi-lər. Sonra onlar şikayətçini onun maşınında MTN-ə doğru müşayiət etdilər. Maşın saat 20.25-də MTN-in binasının həyətinə daxil oldu.

12.19 oktyabr 2005-ci il tarixli məktubla şikayətçinin ailəsinə xəbər verildi ki, o, Cinayət Məcəlləsinin 278-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməkdə şübhəli bilindiyinə görə MTN-in İstintaq Təcridxanasında saxlanılır.

13. Şikayətçi özünün seçdiyi vəkilin ona yardım göstərməsi barədə istəyini ifadə etmədiyinə görə saat 23 -də dövlət tərəfin təyin olunmuş vəkil şikayətçiyə təqdim edildi. Şikayətçi dövlət tərəfin təyin olunmuş vəkilin ona yardım göstərməsinə etiraz etmədi.

14. Saat 23.15-dən 23.25-dək MTN-in müstəntiqi şikayətçinin, digər maddələrlə yanaşı, Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (CPM) 147-ci və 148-ci maddələrinə uyğun olaraq cinayət əməli törətməkdə şübhəli bilinən şəxs qismində tutulması barədə protokol (tutma protokolu) tərtib etdi. Protokol saat 23.25-də şikayətçi tərəfindən imzalandı. Saat 23.45-də şikayətçi başqa bir protokolu imzalayaraq təsdiq etdi ki, ona qarşı şübhələrin mahiyyəti barədə məlumatlandırılıb və əlyazması ilə əlavə etdi ki, ittihamları rədd edir. Bundan sonra şikayətçi dövlət tərəfin təyin olunmuş vəkilin iştirakı ilə 19 oktyabr 2005-ci il saat 23.45-dən 20 oktyabr 2005-ci il saat 00.50-dək dindirildi.

2. Şikayətçi həbsə alındığı vaxt baş verən digər hadisələr

(a) Şikayətçinin və qohumlarının mənzillərində aparılmış axtarışlar və şikayətçinin qardaşlarına və digər qohumlarına qarşı iddia edilən cinayət təqibi

15. Şikayətçinin sözlərinə görə, 19 oktyabr 2005-ci ildə tutulduğu vaxt on beşə yaxın mülki geyimli dövlət qulluqçusu və silahlı əsgərlər axtarış orderi olmadan onun Bakıdakı mənzilinə daxil oldular. Dövlət qulluqçuları axtarış başladıqdan təxminən iki saat sonra axtarış orderini təqdim etdilər. Axtarış on iki saatdan artıq davam etdi və çoxlu sayda əşyalar müsadirə olundu. Şikayətçinin yaxın qohumlarının adına qeydə alınmış bir neçə başqa mənzil və evlərdə də axtarış aparıldı və qapılan möhürləndi.

16. Şikayətçinin zəngin iş adamı olan qardaşı Rafiq Əliyev də həmin vaxt eyni şübhələr əsasında həbs edildi. Şikayətçinin sözlərinə görə, təkcə qardaşı Rafiq Əliyev deyil, o biri qardaşları da həbs edildilər və işlərindən çıxarıldılar. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin ətraf mühit üzrə komitəsinin rəhbəri Əlipənah Əliyev işindən azad edildi. Özəl şirkətin baş icraçı direktoru Əsəd Əliyev vergidən yayınma ittihamları üzrə cinayət təqibinə məruz qaldı, lakin ödəməli olduğu məbləği ödəməyə razılıq verdikdən sonra azad edildi. Kiçik xalça fabrikinin direktoru Südeyif Əliyev də vergidən yayınmada ittiham olundu. Qarşıdakı parlament seçkilərində namizədliyini irəli sürmək niyyətində olan Ələvsət Əliyevin namizədliyi məhkəmə qərarı ilə ləğv olundu. Ələvsətin həyat yoldaşı dövlət məktəbində müəllim vəzifəsindən azad edildi. Onun bir sıra uzaq qohumları, habelə keçmiş həmkarları və işçiləri də, iddia edildiyinə görə, müxtəlif üsullarla təqiblərə məruz qaldılar. Şikayətçinin sözlərinə görə, yuxandakı hadisələrin hamısı birbaşa onun həbsi ilə əlaqədar idi.

(b) Hüquq-mühafizə orqanlarının şikayətçiyə qarşı cinayət icraatı ilə bağlı press-revizləri

17.20 və 21 oktyabr 2005-ci ildə rəsmi qəzetlər və digər kütləvi informasiya vasitələri "Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu, Milli Təhlükəsizlik və Daxili İşlər nazirliklərinin xüsusi məlumatı" başlıqlı iki press-reviz dərc etdilər. Bu press-revizlərdə tanınmış bir neçə cari və sabiq dövlət məmurlarının həbsi və barələrindəki ittiham aktı haqqında ictimaiyyətə rəsmən məlumat verilir və onların "ölkənin siyasi durumunda demokratik dəyişikliklərə çağırış adı

altında" seçki dövründə "hakimiyyəti zorla ələ keçirmə" planları ilə bağlı toplanmış sübutların qısa icmalı təqdim olunurdu. Sübutlar əsasən tutulmuş şəxslər arasındakı gizli görüşlər və onların maliyyə mənbələri barədə tutulmuş şəxslərdən birinin ifadələrindən, habelə onların bəzilərinin evlərindən tapılmış çoxlu sayda nağd puldan və zinət əşyalarından ibarət idi. Bundan əlavə, tutulmuş şəxslərin bəziləri dövlət vəsaitlərini mənimsəməkdə və hakimiyyət səlahiyyətindən sui-istifadədə şübhəli bilinirdilər. Konkret olaraq, press-relizlərdə şikayətçinin, Parlamentin sabiq Spikeri Rəsul Quliyevin, sabiq Maliyyə Naziri Fikrət Yusifovun, "Azpetrol" Neft Şirkətinin sahibi (şikayətçinin qardaşı) Rafiq Əliyevin, Səhiyyə Naziri Əli İnsanovun, habelə bir qədər az tanınan digər şəxslərin adları qeyd edilmişdi. Görünür, adı çəkilən bütün şəxslər (fiziki cəhətdən Azərbaycanda olmayan Rəsul Quliyev istisna olmaqla) press-relizlərin dərcindən əvvəl həbs olunmuşdular.

18. 20 oktyabr 2005-ci il tarixli press-relizdə, digər məsələlərlə yanaşı, deyilirdi:

"... Qanunazidd hərəkətlərin qarşısının alınması zamanı hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsi məqsədilə külli miqdarda maliyyə vəsaitinin ayrılması, onun iğtişasa cəlb ediləcək qüvvələrə paylanmasına məsul əlaqələndirici şəxsin Azərbaycanın keçmiş maliyyə naziri Fikrət Yusifov olması müəyyən edilmişdir... O, oktyabr ayının 16-da şübhəli şəxs qismində tutulmuşdur. ... Cinayət işinin istintaqı ilə əlaqədar Fikrət Yusifovun mənzilində aparılmış axtarış zamanı 100.000 AVRO və 60.000 ABŞ dolları götürülmüşdür. ...

2005-ci il 18 oktyabr tarixdə Fikrət Yusifov Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroruna şikayət ilə müraciət edərək, Rəsul Quliyevin və onun tərəfdarlarının Azərbaycanda hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinə yönəlmiş hazırlıq hərəkətləri barədə könüllü olaraq məlumat vermək istədiyini bildirmişdir. Fikrət Yusifov ifadəsində göstərmişdir ki, 2005-ci ilin iyul ayında Rusiya Federasiyasının Sankt-Peterburq şəhərinə səfəri zamanı... Rəsul Quliyev onun mobil telefonuna zəng vuraraq, ölkədəki hakimiyyətin ələ keçirilməsi prosesini maliyyələşdirmək barədə tapşırıqlarını Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Naziri Fərhad Əliyevə və maliyyə imkanları olan digər tərəfdaşlarına çatdırmağı barədə göstəriş vermişdir.

Bununla əlaqədar, Fikrət Yusifov cari ilin avqust ayında Fərhad Əliyevlə onun qardaşı Rafiq Əliyevə məxsus ofisdə görüşmüş və Rəsul Quliyevin tapşırığını çatdırmışdır. Fərhad Əliyev bu məsələdə hər cür kömək göstərəcəyini və öz əlaqələri vasitəsilə əlavə tədbirlər görəcəyini vəd etmişdir. Avqust ayının sonlarında Fikrət Yusifov Sankt-Peterburq şəhərinə qayıdaraq, Fərhad Əliyevin razılığını telefon vasitəsilə Rəsul Quliyevə xəbər vermişdir.

Rəsul Quliyevin növbəti tapşırığına əsasən, [Fikrət Yusifov] sentyabrın 23-də Bakı şəhərinə qayıdaraq, həmin ofisdə yenidən Fərhad Əliyevlə görüşmüş və sonuncu istənilən köməyi göstərəcəyini, eyni zamanda, 3 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait ayırmağa və ondan asılı olan bütün işləri təşkil etməyə hazır olduğunu bir daha bildirmişdir.

2005-ci ilin oktyabrın 3-də Fikrət Yusifov Berlin şəhərində Rəsul Quliyevlə görüşmüşdür. Bu görüşdə cari il oktyabr ayının ortalarında Bakı şəhərinə dönəcəyini bil-dirən Rəsul Quliyev, onu böyük insan kütləsinin qarşılamaşının, bununla da həbsi-nə imkan verilməməsinin, kütləvi iğtişaşlar törətməklə hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinin vacibliyini vurğulamışdır. Rəsul Quliyev, həmçinin bu işlərin təşkili üçün Fərhad Əliyevin real maliyyə yardımı göstərməsi barədə konkret tapşırıq vermişdir.

Bakı şəhərinə qayıdan Fikrət Yusifov Fərhad Əliyevlə görüşərək, bu tapşırığı ona çatdırmışdır. Oktyabrın 15-də Fərhad Əliyev hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsinin maliyyələşdirilməsi üçün 100.000 AVRO məbləğində pulu şəxsən Fikrət Yusifova vermişdir. Həmin pullar 2005-ci il oktyabrın 16-da Fikrət Yusifovun mənzilində aparılan axtarış zamanı aşkar edilərək, maddi sübut kimi götürülmüşdür.

İstintaqın gedişində aparılan axtarış zamanı Fərhad Əliyevə məxsus evlərdə, bağlarda və müxtəlif obyektlərdə külli miqdarda xarici valyuta, zinət əşyaları, sənət əsərləri və cinayət yolu ilə əldə edilmiş digər qiymətli əşyalar götürülmüşdür.

Əməliyyat tədbirləri nəticəsində həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, Fərhad Əliyev vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edərək, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi zamanı ciddi qanun pozuntularına yol verərək dövlət əmlakını cüzi qiymətlərlə sənədləşdirərək, öz qohum və yaxınlarının adına rəsmiləşdirərək, faktiki olaraq, öz mülkiyyətinə keçirmişdir.

Hazırda Fərhad Əliyevə məxsus çoxsaylı kommersiya obyektlərində, o cümlədən "Azpetrol" şirkətində qanun pozuntuları ilə bağlı araşdırmalar davam etdirilir. "Azpetrol" şirkətinin sahibi Rafiq Əliyev ölkənin hüduqlarını tərk etmək istərkən hava limanında yaxalanmışdır.

Toplanmış materiallar əsasında fakt üzrə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorunun qərarı ilə 2005-ci il 18 oktyabr tarixdə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 179.3 (mənimsəmə və israf etmə), 308.2 (vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə), 28, 220 (iğtişasa hazırlıq), 278 (hakimiyyəti zorla ələ keçirmə və ya onu zorla saxlama) maddələri ilə cinayət işi başlanılmış və Fərhad Əliyev 2005-ci il 19 oktyabr tarixdə həmin iş üzrə şübhəli şəxs qismində tutulmuşdur".

19. 21 oktyabr 2005-ci il tarixli press-relizdə, digər məsələlərlə yanaşı, deyilirdi:

"Əvvəllər xəbər verildiyi kimi, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 179.3, 308.2, 28.220 və 278-ci maddələri ilə başlanmış cinayət işi üzrə şübhəli şəxs qismində tutulmuş sabiq İqtisadi İnkişaf Naziri Fərhad Əliyevə məxsus evlərdə, bağlarda və müxtəlif obyektlərdə [dövlət orqanları tərəfindən] axtarışlar aparılmış və külli miqdarda xarici valyuta, zinət əşyaları, sənət əsərləri və cinayət yolu ilə əldə edilmiş digər qiymətli əşyalar götürülmüşdür.

Belə ki, [axtarışlar nəticəsində aşağıdakılar müsadirə olunmuşdur:] Fərhad Əliyevin, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin inzibati binasında yerləşən iş otağından 50 min 500 ABŞ dolları, 6 min AVRO və 860 Böyük Britaniya funt sterlinqi, «Qızıl Şərq hərbi şəhərciyində yerləşən mənzilindən 30 min AVRO, 6 min 500 ABŞ dolları, bağ evlərindən 34 ədəd qiymətli rəsm əsəri, 500 ədəd dövlət özəlləşdirmə payı, qardaşı Rafiq Əliyevə məxsus «Azpetrol» Şirkətinin ofisindən 565 min ABŞ dolları və kassaya mədəxil edilməmiş 5 milyard 609 milyon manat aşkar edilərək götürülmüşdür. Axtarış aparılan ünvanlarda eyni zamanda çoxlu sayda qızıl-zinət əşyaları, 7 ədəd müxtəlif markalı tapança və ov silahları, digər qiymətli əşyalar, çoxsaylı əmlaka mülkiyyət hüququnu təsdiq edən sənədlər də aşkar olunmuşdur. Fərhad Əliyevə faktiki məxsus olan çoxsaylı kommersiya obyektlərində korrupsiya halları ilə bağlı araşdırmalar davam etdirilir...".

3. Şikayətçiyə qarşı rəsmi ittihamlar və onun barəsindəki həbs qətimkan tədbiri

20. 21 oktyabr 2005-ci ildən şikayətçiyə, ailəsinin cəlb etdiyi iki vəkil yardım göstərirdi.

21. İşin istintaqını aparan müstəntiqin 21 oktyabr 2005-ci ildə naməlum saatda şikayətçinin və vəkillətrinin iştirakı ilə qəbul etdiyi qərarla şikayətçiyə qarşı 76586 sayılı cinayət işi çərçivəsində

rəsmi ittiham irəli sürüldü. Şikayətçi iş üzrə bir neçə təqsirləndirilən şəxsdən biri idi. Konkret olaraq, o, Cinayət Məcəlləsinin 179.3.2 (özgə əmlakı külli miqdarda mənimsəmə), 308.2 (vəzifə səlahiyyətlərindən ağır nəticələrə səbəb olmaqla sui-istifadə), 28 və 220 (kütləvi iğtişaşların təşkilinə hazırlıq) və 278-ci (dövlət hakimiyyətini ələ keçirməyə yönələn hərəkətlər) maddələri üzrə cinayət əməllərində ittiham olunurdu. Bundan sonra o, 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 19.50-dən 20.15-dək dindirildi.

22. Elə həmin gün Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakimi şikayətçi barəsində həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi barədə cinayət təqibi orqanının vəsatəti ilə bağlı MTN-ə gəldi. Məhkəmə iclası MTN-in müstəntiqlərindən birinin otağında şikayətçi və vəkilinin iştirakı ilə keçirildi. Hökumətin bildirdiyinə görə, iclas saat 20.25-da başlandı. Şikayətçinin sözlərinə görə saat 21 00-dək hakimin yanına gətirilmədi.

23. Hakim şikayətçinin üç ay müddətinə ibtidai həbsdə qalması barədə qərar çıxırdı, həmin müddət 19 oktyabr 2005-ci ildən hesablanmalı idi. Hakim bu tədbirin zəruriliyini aşağıdakı kimi əsaslandırdı:

"Təqsirləndirilən şəxsin cinayət icraatını həyata keçirən orqandan gizlənməsinin və prosesdə iştirak edən şəxslərə qanunsuz təsir göstərməsinin mümkünlüyünü, habelə onun ittiham edildiyi hərəkətlərin xarakterini və ağırlığını nəzərə alaraq, onun barəsində həbs qətimkan tədbirinin tətbiqini zəruri hesab edirəm".

24. Şikayətçi bu qərardan şikayət edərək digər məsələlərlə yanaşı iddia etdi ki, onun barəsində həbs qətimkan tədbiri haqqında məhkəmə qərarı çıxarılmazdan əvvəl o, şübhəli şəxs qismində qanunla nəzərdə tutulmuş qırx səkkiz saatlıq müddətdən bir neçə saat artıq həbsdə saxlanılıb: belə ki, əslində, oktyabrın 19-da saat 14-də həbs edilib, hakimin yanına isə oktyabrın 21-də saat 21-də gətirilib. Daha sonra iddia etdi ki, həbs qərarını çıxararkən hakim sadəcə ittiham tərəfinin arqumentlərinə istinad edib və onun cinayət əməli törətdiyinə dair əsaslı şübhə olub-olmadığını müəyyən etmək üçün hər hansı sübutu müstəqil surətdə qiymətləndirməyib. Nəhayət məhkəmə iclasını adi məhkəmə zalında deyil, MTN-in binasında və dövlət ittihamçısının iştirakı olmadan keçirilməsindən şikayət etdi.

25. 26 oktyabr 2005-ci ildə şikayətçinin öz iştirakı olmadan, vəkilinin iştirakı ilə Apellyasiya Məhkəməsi Nəsimi Rayon Məhkəməsinin həbs qətimkan tədbiri barədə qərarını qüvvədə saxlayaraq aşağı məhkəmənin gətirdiyi əsaslan təkrarladı və bu qərarı düzgün saydı. Apellyasiya Məhkəməsinin qərarında şikayətçinin hər hansı konkret şikayətlərinə toxunulmadı.

26. 13 yanvar 2006-cı il tarixli qərarla Nəsimi Rayon Məhkəməsi şikayətçi barəsindəki həbs qərarını daha dörd ay müddətinə uzatdı (19 may 2006-cı ilədək). Şikayətçi ilə onun vəkili bu iclasda iştirak etmədilər. 19 yanvar 2006-cı ildə Apellyasiya Məhkəməsi həmin qərarı qüvvədə saxladı; iclasda şikayətçinin vəkili iştirak etdi, amma şikayətçi özü iştirak etmədi.

27. 13 may 2006-cı ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsi şikayətçi barəsindəki həbs qərarını daha beş ay müddətinə uzatdı (19 oktyabr 2006-cı ilədək). Bu məhkəmə iclası barədə nə şikayətçiyə, nə də onun vəkilinə məlumat verildi. 22 may 2006-cı ildə Apellyasiya Məhkəməsi həmin qərarı qüvvədə saxladı, iclasda şikayətçinin vəkili iştirak etdi, amma şikayətçi özü iştirak etmədi.

28. Tarixi göstərilməyən gündə şikayətçi həbs qətimkan tədbirinin azadlığı daha az məhdudlaşdıran tədbirlə, məsələn, girov müqabilində azad edilmə və ya ev dustaqlığı ilə əvəz olunması barədə vəsatət verdi. Belə görünür ki, 17 iyul 2006-cı ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsi bu vəsatəti rədd edib (bu qərarın surəti Məhkəməyə verilməyib).

29. 2 oktyabr 2006-cı ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsi şikayətçi barəsindəki həbsinin daha altı ay müddətinə uzatdı (19 aprel 2006-cı ilədək). İclasda şikayətçinin vəkili iştirak etdi, amma şikayətçi özü iştirak etmədi. 9 oktyabr 2006-cı ildə Apellyasiya Məhkəməsi həmin qərarı qüvvədə saxladı.

30. Şikayətçi barəsindəki həbs tədbirinin uzadılması barədə bütün qərarlarında Nəsimi Rayon Məhkəməsinin həbs tədbirinə haqq qazandırmaq üçün gətirdiyi əsaslar yuxanda 23-cü bənddə qeyd edilənlərlə eyni və ya oxşar idi. Bu qərarlara qarşı w: bütün şikayətlərində şikayətçi iddia edib ki, onun cinayət əməli törətdiyinə dair şübhə yaradan hər hansı sübut yoxdur; cinayət təqibi orqanının sərəncamındakı materiallar tanışlıq üçün ona təqdim edilməyib; həbs müddətinin uzadılması barədə qərarlar yalnız cinayət təqibi orqanının arqumentlərinə əsaslanıb; icaslarda nə onun, vəkilinin iştirakı təmin edilib; onun istintaqdan gizlənəcəyini və ya istintaqa təsir göstərəcəyini düşünmək üçün heç bir əsas olmayıb və onun davamlı olaraq həbsdə saxlanması qiymətləndirilərkən səhhəti və şəxsiyyəti ilə bağlı hallar nəzərə alınmayıb Şikayətçinin həbsdə saxlanma müddətinin uzadılması barədə Apellyasiya Məhkəməsinin qərarlarında aşağı məhkəmənin gətirdiyi əsaslar təkrarlanıb və şikayətçinin şikayətlərində irəli sürdüyü konkret arqumentlərə qiymət verilməyib.

31. 19 yanvar 2007-cı ildə müstəntiq şikayətçini Cinayət Məcəlləsinin 179.3.1 (özgə əmlakının mütəşəkkil dəstə tərəfindən talanması), 179.3.2 (özgə əmlakını külli miqdarda talama), 28 və 220.1 (kütləvi iğtişaş törətməyə hazırlıq), 278 (hakimiyyəti zorla ələ keçirməyə yönələn hərəkətlər), 308.2 (ağır nəticələrə səbəb olmuş vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə), 311.3.1 (mütəşəkkil qrup tərəfindən rüşvət alma), 311.3.2 (təkrar törədilmiş rüşvət alma), 311.3.3 (külli miqdarda rüşvət alma) və 313-cü (vəzifə saxtakarlığı) maddələri üzrə ittiham edən yeni qərar çıxardı.

32. 1 mart 2007-ci ildə müstəntiq digər bir qərar qəbul edərək şikayətçini Cinayət Məcəlləsinin 179.3.1, 179.3.2, 192.1 (xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədilmiş qanunsuz sahibkarlıq), 192.2.1 (külli miqdarda gəlir əldə etməklə qanunsuz sahibkarlıq) 206.4 (mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədilmiş qaçaqmalçılıq), 213.4 (külli miqdarda vergi ödəməkdən yayınma), 28/220.1, 278, 308.2, 311.3.1, 311.3.2, 311.3.3 və 313-cü maddələri üzrə ittiham etdi.

33. 5 mart 2007-ci ildə 76586 sayılı cinayət işindən yeni (76961 sayılı) cinayət işi ayrıldı. 76961 sayılı cinayət işi çərçivəsində şikayətçi Cinayət Məcəlləsinin 179.3.1 179.3.2; 192.2.1, 192.2.2, 206.4, 213.4, 308.2, 311.3.1, 311.3.2, 311.3.3 və 313-cü maddələri üzrə ittiham olundu.

34. 5 mart 2007-ci ildə şikayətçi prokurora vəsatətə verdi ki, cinayət işinin ayrılması barədə qərarının surətini ona təqdim etsin. Bu vəsatət belə bir əsasa görə rədd edildi ki ibtidai istintaq başa çatdıqdan sonra şikayətçi həmin qərarın surəti də daxil olmaqla işin bütün materialları ilə tanış olmaq imkanına malik olacaq.

35. 7 mart 2007-ci ildə şikayətçiyə məlumat verildi ki, 76961 sayılı cinayət işinin istintaqı 5 mart 2007-ci ildə başa çatıb.

36. 16 aprel 2007-cı ildə müstəntiq 76961 sayılı cinayət işi çərçivəsində Cinayət Məcəlləsinin 179.3.2, 192.2.1, 192.2.2, 206.4, 213.4, 308.2, 311.3.1, 311.3.2, 311.3.3 və 313-cü maddələri üzrə yekun ittiham aktını tərtib etdi. Elə həmin gün ittiham aktı Baş Prokuror tərəfindən imzalandı və iş Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin baxışına təqdim edildi.

37. Beləliklə, 76961 sayılı cinayət işi baxılmaq üçün Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəməyə göndərildi. Bu iş üzrə məhkəmə araşdırmasında şikayətçi və qardaşı Rafiq Əliyev də daxil olmaqla on doqquz təqsirləndirilən şəxs vardı; onlar özgəsinin əmlakını talama və korrupsiya da daxil olmaqla müxtəlif cinayət hüquq pozuntularında ittiham olunurdular. Belə görünür ki, 76586 sayılı ilkin cinayət işi (həmin işdə şikayət-çiyə qarşı 28 və 220.1-ci və 278-ci maddələr üzrə ittihamlar vardı) məhkəmə baxışına göndərilmədi, lakin ona xitam da verilmədi.

23 aprel 2007-ci ildə şikayətçinin vəkilləri Nəsimi Rayon Məhkəməsinə vəsatət verərək şikayətçinin azadlığa buraxılmasını istədilər və belə əsas gətirdilər ki, onun barəsindəki sonuncu həbs qərarının müddəti, eləcə də ibtidai istintaq müddətində həbsin qanunla nəzərdə tutulmuş maksimal müddəti 19 aprel 2007-ci ildə başa Nəsimi Rayon Məhkəməsinin bu vəsatətə cavab verib-vermədiyi aydın deyil.

39. 15 və 16 may 2007-ci ildə şikayətçinin vəkilləri Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəməyə analoji vəsatətlər verərək iddia etdilər ki, şikayətçi ən gec 19 aprel 2007-ci ildə azad edilməli idi. Belə görünür ki, azı altı digər təqsirləndirilən şəxs də müxtəlif əsaslar gətirərək məhkəmə araşdırmasına qədər azad edilmələri üçün vəsatət veriblər.

40. 21 may 2007-ci il tarixli hazırlıq iclasında Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmə şikayətçinin və onunla birgə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxslərin azad edilmək barədə vəsatətlərini rədd etdi və onların məhkəmə araşdırmasına qədər həbsdə qalmaları barədə qərar çıxardı.

41. Konkret olaraq, 19 aprel 2007-ci ildə müvafiq müddət başa çatdıqdan sonra həbs-də saxlanmasının qanunsuz olduğu barədə şikayətçinin konkret arqumenti ilə bağlı Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmə qeyd etdi ki, cinayət işi bu məhkəməyə 19 aprel 2007-ci ildən bir neçə gün əvvəl göndərilib və şikayətçinin "məhkəmə araşdırmasına qədər" həbsdə saxlanma müddətinin axımı həmin gün başa çatıb. Buna görə də, onun həbsdə saxlanma müddəti qanunda göstərilmiş həddi aşmayıb.

42. Bundan başqa, tutulmuş bütün təqsirləndirilən şəxslərin işini hallarını kollektiv şəkildə qiymətləndirərək, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmə qərara aldı ki, "həbs qətimkan tədbiri düzgün seçilib və dəyişməz qalmalıdır". Məhkəmə qeyd etdi ki, "barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş təqsirləndirilən şəxslərin" xarici ölkələrdə yetərincə maliyyə vəsaitləri, biznesləri və digər əlaqələri olub ki, bu da onların Azərbaycan ərazisini tərk etmələrinə və məhkəmədən yayınmalarına imkan verə bilərdi. Daha sonra vurğuladı ki, əhəmiyyətli miqdarda olan həmin maliyyə vəsaitlərindən istifadə etməklə, tutulmuş şəxslər məhkəmə araşdırmasında iştirak edən şəxslərə qanunsuz təzyiqlər göstərə bilərdilər.

4. İbtidai istintaq zamanı şikayətçinin verdiyi şikayətlər

43. İbtidai istintaq müddətində şikayətçinin vəkilləri cinayət təqibi orqanlarına və məhkəmələrə cinayət prosesinin müxtəlif prosessual aspektləri ilə bağlı bir sıra vəsatətlər və şikayətlər verdilər və şikayətçinin prosessual hüquqlarının pozulduğunu iddia etdilər.

44. Konkret olaraq, 24 noyabr 2005-ci ildə şikayətçinin vəkili Nəsimi Rayon Məhkəmə müraciət edərək şikayət etdi ki, cinayət təqibi orqanlarının hərəkətləri şikayətçinin azadlıq, ədalətli istintaq və təqsirsizlik prezumpsiyası hüquqlarını pozub. Həmçinin şikayət etdi ki, şikayətçinin səhhətinin ağır olduğu nəzərə alınarsa, o, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara məruz qalıb. Ərizəsində şikayətçinin vəkili həmçinin iki cümlə ilə şikayət etdi ki, tutulduqdan sonra şikayətçinin hüquqlarına hörmət edilməyib; belə ki, həbsi barədə məlumat vermək üçün ailəsi və

qohumları ilə telefonla əlaqə yaratmasına ona imkan verilməyib. 26 dekabr 2005-ci ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsi si bu iddiaları rədd edərək hesab etdi ki, onlar əsassızdır.

45. 29 dekabr 2005-ci ildə şikayətçi bu qərardan şikayət ərizəsi verdi və şikayətə Nəsimi Rayon Məhkəməsinə verdiyi şikayətləri, o cümlədən "tutularkən telefonla ailəsi ilə əlaqə yaratmasına imkan verilmədiyini" barədə şikayəti qısaca ümumiləşdirərək daxil etdi. 25 yanvar 2006-cı ildə Apellyasiya Məhkəməsi şikayətçinin şikayətini rədd etdi.

5. Şikayətçinin məhkum edilməsi və ittiham hökmünə qarşı şikayətləri

46. Şikayətçinin işinə on səkkiz nəfər digər təqsirləndirilən şəxsin işi ilə birlikdə baxıldı.

47. 25 oktyabr 2007-cı ildə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmə şikayətçini 76961 sayılı cinayət işindəki bütün cinayət ittihamları üzrə təqsirli hesab etdi və on il azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum etdi.

48. 16 iyul 2008-ci ildə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi şikayətçinin ittiham hökmünü qüvvədə saxladı. 6 iyul 2009-cu ildə Ali Məhkəmə aşağı məhkəmələrin şikayətçi barəsindəki qərarlarını qüvvədə saxladı.

B. Şikayətçinin sağlamlıq durumu və həbsdə saxlanılarkən aldığı müalicə

49. Şikayətçinin sağlamlıq durumu və müalicəsi ilə bağlı təqdim edilən arqumentlər və sənədlər iri həcmlidir və orada çoxlu təfsilatlar yer alıb. Məhkəmə işin materiallarını lazımi qaydada araşdırsa da, informasiya məqsədləri üçün aşağıda yalnız əsas və ən münasib məqamlar qısaca ümumiləşdirilib.

50. Şikayətçi əsasən ürək-damar sistemi problemlərindən şikayət edib. Tutulmazdan əvvəl Azərbaycanda və Almaniyada həkimlər tərəfindən müayinə olunub. Konkret olaraq, 2004-cü ilin yanvarında Bakıdakı mərkəzi klinik xəstəxananın həkimi Abbasəliyev tərəfindən müayinə olunub və ona ürəyin tac damarının kəskin olmayan xəstəliyi və stenokardiya (döş anginası) diaqnozu qoyulub və bir sıra dərmanlar yazılıb. Qeyd edilib ki, şikayətçi ağrılardan, nəfəs çatışmazlığından, diskomfortdan və bəzən özünü zəif hiss etməsindən şikayət edir; bununla belə, görünür, müayinə onun səhhətində hər hansı ciddi bir şey aşkar etməyib.

51. Həmçinin tutulmazdan əvvəl 2005-ci ilin iyununda şikayətçi Almaniyada kardioloji xəstəxanada (*Deutsches Herzzentrum Berlin*) tibbi müayinədən keçdi və ürək-damar sisteminin risk amilləri qismində ona arterial hiperlipoproteinaemiya (qanda lipoprotein zərrəciklərinin yüksək konsentrasiyası) və yüksək arterial qan təzyiqi qoyuldu. Exokardioqrafiya testləri hər hansı ciddi anormallıqları aşkara çıxarmadı. Qeyd edildi ki, onun "ümumi vəziyyəti yaxşıdır" və müayinə "ürəyin funksiyasında heç bir ciddi çatışmazlıq aşkara çıxarmadı", hərçənd ki, ürək divarlarının qalınlığının ölçülməsi sol mədəciyin yüngül septal hipertrofiyasını üzə çıxardı. Təklif olunan müalicəyə üç dərman (sol mədəciyin hipertrofiyasının inkişafının qarşısını almaq üçün ramipril, ASS-100 (aspirin) və ürək-damar sisteminin riskli durumunu yaxşılaşdırmaq üçün atorvastatin), habelə qan təzyiqinə və xolesterinin səviyyəsinə mütəmadi nəzarət daxil idi.

52. Həbsdə olarkən şikayətçi daim sağlamlıq durumundan şikayət edirdi. Konkret olaraq, o, digər problemlərlə yanaşı nəfəs alma problemlərindən, spazmalardan, baş ağrılarından, başgicəllənməsindən və ürək ağrısından şikayətlənirdi.

53. 19 oktyabr 2005-cı ildə həbsə alınmasından sonrakı dövrə gəldikdə, şikayətçinin sözlərinə görə, həbs edilərkən həkim tərəfindən müayinə olunmamışdı və ilk dəfə həkim ona 21 oktyabr 2005-ci ildə baş çəkmişdi. Hökumətin təqdim etdiyi tibbi sənədlərdə 24, 28 və 29 oktyabr 2005-ci ildə MTN həkimlərinin etdiyi qeydlər yer alıb. Həmin qeydlərə əsasən şikayətçidən qan analizi götürülüb və MTN həkimləri tərəfindən onun ambulator müayinəsi aparılıb, onlar qeyd ediblər ki, şikayətçi sinəsindəki ağrılardan və başgicəllənməsindən şikayət edir. 29 oktyabr 2005-ci il tarixli qeyddə "ürəyin işemiya xəstəliyi" (bunun ardınca sual işarəsi qoyulub), "yüksək qan təzyiqi" (bunun ardınca da sual işarəsi qoyulub) və "hipertoniya tipli nevrosinkulyasiya distoniyası" diaqnozları yer alıb. Daha sonra qeyd edilib ki, həmin vaxt şikayətçinin səhhəli ilə bağlı konkret şikayətləri olmayıb və ona bir neçə dərmanın (nitrosorbit, rampiril, aspirin və persen forte do daxil olmaqla) yazılmasına baxmayaraq, o, ilk günlər onları, qəbul etməkdən imtina edib, lakin onların təbiəti barədə məlumatlandırıldıqdan sonra onları qəbul etməyə razılıq verib.

54. Həbsinin ilkin günlərindən sonrakı dövrə gəldikdə, tibbi qeydlərdən belə görünür ki, şikayətçi 9 və 25 noyabr 2005-ci ildə, habelə 5 və 21 dekabr 2005-ci ildə MTN-in həkimləri tərəfindən müayinə olunub. Təqdim edilən tibbi sənədlərdə müalicə tam dəqiqliyi göstərilməsə də, belə görünür ki, şikayətçiyə bir sıra dərmanlar yazılıb və o, onları qəbul edib.

55. 22 dekabr 2005-ci ildə naməlum saatda şikayətçi kamerada olarkən qeyri-normal dərəcədə yüksək qan təzyiqi nəticəsində bir neçə dəqiqəliyə huşunu itirdi. Huşunu itirməzdən əvvəl nəzarətçini çağırdı, nəzarətçi isə qan təzyiqini ölçən cihazı gətirdi. Şikayətçi özünə gəldikdən sonra cihazdan özü istifadə etdi. Sonra həkim gəldi, amma bunun köməyi olmadı. Onda təcili yardım çağırıldı və həmin gün saat 23.45 radələrində şikayətçi stenokardiya tutması ehtimalı ilə Bakı mərkəzi klinik xəstəxanasına aparıldı. Xəstəxanada onu tutulmazdan əvvəl müayinə etmiş kardioloq həkim Abbasquliyev müayinə etdi. Həkim Abbasquliyev tərəfindən tərtib edilmiş tibbi sənədə əsasən, şikayətçinin elektrokardiogramı (EKG) və exokardiogramı çıxarıldı və qan analizi götürüldü. Bundan öncə qoyulmuş diaqnozdan - sol mədəciyin hipertrofiyasından savayı hər hansı yeni pozuntular aşkar edilmədi və götürülmüş qan analizi hər hansı anormallıqları üzə çıxarmadı. Şikayətçiyə iynə vurulmaqla yeridilən naməlum dərmanlar verildi və venadaxili damcılar yeridildi, nəticədə onun qan təzyiqi normallaşdı. Müəyyən edildi ki, şikayətçi "(dərmanlarını qəbul etməməsi səbəbindən və emosional stress ucbatından) hipertoniya tutmasına" məruz qalıb. Ona ilkin mərhələdə olan hipertoniya və sol mədəciyin hipertrofiyası diaqnozu qoyuldu.

56. Şikayətçi gecəni xəstəxanada qaldı, ertəsi gün səhər isə geriyyə - kamerasına gətirildi. Şikayətçinin sözlərinə görə, kamerasına gətirilərkən hələ də xəstə idi və tibbi nəzarət olmadan, sonda "tutma" zəifləyinə qədər bir neçə gün çarpayısında uzanıb qaldı. Bu tutmadan sonra ona müxtəlif dərmanlar yazıldı. Şikayətçinin sözlərinə görə, ona həblər MTN-in İstintaq Təcridxanasının tibbi ixtisası olmayan nəzarətçiləri tərəfindən qeyri-müntəzəm qaydada, adətən şikayətçinin öz müraciətindən sonra verilirdi.

57. Hökumətin təqdim etdiyi tibbi sənədlərə əsasən, 23 dekabr 2005-ci ildən 11 aprel 2006-cı ilədək olan dövrdə şikayətçiyə bir neçə dəfə MTN-in həkimləri baş çəkildilər. Hər dəfə onun səhhəti ilə bağlı şikayətləri (və ya şikayətinin olmaması) qeydə alındı, vəziyyətini yüngülləşdirmək üçün ona bir sıra dərmanlar (diroton, dibazol, papaverin, dimedrol) yazıldı və o, onları qəbul etdi. Yuxarıda qeyd edilən sənədlər olduqca iri həcmli olduğuna və təkrarlamalardan ibarət olduğu üçün onların qısaca ümumiləşdirməyə lüzum olmadığına görə qeyd olunmalıdır ki,

bu dövrdə şikayətçi adətən sinəsindəki ağrılardan başgicəllənməsindən, başağrılarından və halsızlıqdan şikayətlənmiş və ona təkrar-təkrar "hipertoniya tipli nevosirkulyasiya distoniyası" və "nevrotik reaksiyalar" diaqnozu qoyulmuşdu. Bununla belə, 31 mart 2006-cı ildə Səhiyyə Nazirliyinin kardioloqu qeyd etdi ki, şikayətçinin EKQ-si və exokardioqramı ürəyin işemiya xəstəliyini, habelə stenokardiya və hipertoniya xəstəliklərini aşkara çıxarıb.

58. Şikayətçinin səhhətinin pis olması ilə bağlı 2006-cı ilin yanvarından martına qədər olan dövrdə MTN-in istintaq şöbəsinə şikayətçinin vəkili bir neçə şikayətindən sonra 10 aprel 2006-cı ildə MTN-in müstətiqi cinayət icraatı çərçivəsində şikayətçinin rəsmi tibbi müayinəsinin aparılması üçün müraciət etmək barədə prosessual qərar qəbul etdi. Müayinə 12 aprel 2006-cı ildə Səhiyyə Nazirliyinin dörd eksperti tərəfindən aparıldı. Tibb ekspertlərindən konkret olaraq xahiş edildi ki, şikayətçinin səhhətini və əziyyət çəkdiyi hər hansı xəstəliyin ağırlıq dərəcəsini qiymətləndirsinlər və bu xəstəliklər üçün ambulator müalicənin yetərli olub-olmadığını bildirsinlər.

59. 13 aprel 2006-cı ildə qəbul edilmiş ekspert rəyində ekspertlər qeyd etdilər ki, şikayətçi digər problemlərlə yanaşı qeyri-sabit qan təzyiqindən, nəfəs çatışmazlığından, boynundakı və sinəsindəki ağrılardan, halsızlıqdan, sol qolunun qıc olmasından, bəzən başgicəlləmənin olmasından və gözünə qaranlıq çökməsindən şikayət etdi. Bundan başqa, ekspertlər şikayətçinin həbsdə olduğu müddətdə tərtib olunmuş tibb qeydləri ümumiləşdirdilər. Müstətiqin verdiyi konkret suallara cavab olaraq ekspertlər "hipertoniya tipli nevosirkulyasiya distoniyası" diaqnozunu qoydular və qeyd etdilər ki, bu durum geniş yayılmış adi xəstəliklər qrupuna aiddir və sakitləşdirici və damarları genişləndirən dərmanların vasitəsilə ambulator qaydada müalicə oluna bilər.

60. Şikayətçinin sözlərinə görə, 23 aprel 2006-cı ildə onda başqa bir tutma oldu və onun səhhətinin bir neçə həkim tərəfindən sabitləşdirilməsi dörd saata yaxın vaxt apardı. İddia edilən bu insidentlə bağlı müvafiq tibbi sənədlərdə hər hansı qeyd yoxdur.

61. Şikayətçinin britaniyalı vəkillərinin vəsatətindən sonra 5 may 2006-cı ildə Londondakı *King's College* xəstəxanasının məsləhətçi kardioloqu həkim Martin Tomas "[şikayətçinin vəkillərindən] aldığı kağızların əsasında" şikayətçinin səhhəti barədə bir səhifəlik qısa rəy verdi. Həmin "kağızların" arasında hansı konkret sənədlərin olduğu aydın deyil. Həkim Tomas qeyd etdi ki, həmin kağızlara əsasən, "şikayətçiyə tibbi yardımın səviyyəsi arzu ediləndən çox uzaqdır" və "onun xəstəliyinin simptomlarının ürəklə bağlı olmayan səbəblərlə, [məsələn] nevroloji səbəblərlə əlaqədar olması mümkündür...". Bununla belə, həkim Tomas yekunda bildirdi ki, "sadəcə aldığı kağızlar əsasında bu centlmenin sağlamlıq durumu barədə şərh vermək ona çətinlikdir" və tövsiyə etdi ki, şikayətçi "tutmalarının səbəbləri ilə bağlı qəti diaqnoz qoyulması" üçün kardioloq və "ümumi yönümlü həkim tərəfindən müayinə olunsun".

62. Sinə, bel, baş və ürək ağrılarından davamlı şikayətlərindən sonra 23 iyul 2006-cı ildə şikayətçi Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsinə köçürüldü. Müvafiq qeydlərə əsasən, oraya gəldikdən sonra şikayətçi Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsinin həkimlərinin ona yazdığı dərmanları qəbul etməkdən yazılı surətdə imtina etdi və qeyd etdi ki, 2005-ci ildə alman həkiminin yazdıqlarından başqa heç bir dərman qəbul etməyəcək.

63. 25 iyul 2006-cı ildə şikayətçini Azərbaycan Tibb Universitetinin professoru həkim Baxşiyev, 8 avqust 2006-cı ildə Kardioloji Elmi Tədqiqat İnstitutundan olan həkim Abdullayev müayinə etdi (Hökumətin bildirdiyinə görə, sonuncu həkim əvvəllər şikayətçini müayinə etdiyinə görə

şikayətçinin özü tərəfindən seçilmişdi, şikayətçi isə bunu təkzib etdi). Digər testlərlə yanaşı, şikayətçi tac damar çatışmazlığının mümkünlüyünü istisna etmək məqsədilə Holter monitorinqi proseduruna məruz qaldı. Testlər onun səhhətində hər hansı ciddi bir şey aşkara çıxarmadı. Hər iki həkim ona "hipertoniya tipli nevro sirkulyasiya distoniyası" və onurğanın boyun və döş nahiyələrinin osteoxondrozu diaqnozunu qoydular. Şikayətçi sakitləşdirici dərmanlar vasitəsilə müalicə yazıldı, amma o, yenə də "öz dərmanlarından" savayı başqa bir şey qəbul etməkdən imtina etdi.

64. Şikayətçinin sözlərinə görə, 12 avqust 2006-cı ildə Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsində olduğu zaman onda başqa bir tutma da oldu (naməluma xarakterli tutma), amma ona "vaxtında" tibbi yardım göstərilmədi.

65. Belə görünür ki, 23 sentyabr 2006-cı ildə şikayətçi Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsindən "qənaətbəxş durumda" çıxarılıb və MTN-in İstintaq Təcridxanasına qaytarılıb.

66. 11 oktyabr 2006-cı ildə şikayətçini üç kardioloq müayinə etdi (onu əvvəllər bir neçə dəfə müayinə etmiş həkim Abbasəliyev də daxil olmaqla). Qeyd edildi ki, şikayətçinin ümumi vəziyyəti yaxşıdır və müayinə hər hansı yeni pozuntular aşkara çıxarmayıb. Tövsiyə edildi ki, şikayətçi dərmanların qəbulunu davam etdirsins, həmçinin ona əlavə dərman da yazıldı.

67. 2006-cı ilin noyabrında şikayətçinin vəkili vəsatət verdi ki, şikayətçi stasionar müalicə üçün yenidən Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsinə köçürülsün. Belə müalicənin zəruri olub-olmadığını müəyyən etmək üçün müxtəlif tibb sahələri üzrə ixtisaslaşmış on həkimdən ibarət tibbi komissiya şikayətçini müayinə etdi. Komissiya əvvəlki "hipertoniya tipli nevro sirkulyasiya distoniyası" diaqnozunu təsdiq etdi və izah etdi ki, bu, şikayətçinin həbsi ilə bağlı keçirdiyi emosional stress vəziyyətinin doğurduğu nəticədir. Müayinə qan, ağciyər, qulaq, burun, boğaz və ya böyrəklərdə və hər hansı pozuntular və ya xəstəliklər aşkar etmədi. Eynilə, heç bir xəsarət, ortopedik pozuntu və ya yoluxucu xəstəlik də aşkar edilmədi. Yekunda qeyd edildi ki, şikayətçi "praktiki olaraq sağlamdır". Buna görə də, şikayətçi stasionar müalicə üçün Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsinə köçürülmədi.

68. 8 yanvar 2007-ci ildə həkim Abbasəliyev şikayətçini yenidən müayinə edərək qeyd etdi ki, onun ümumi vəziyyəti yaxşı və sabitdir.

69. 17 yanvar 2007-ci ildə şikayətçinin vəkili vəsatət verdi ki, şikayətçinin bütün tibbi sənədlərinin surətləri müdafiə tərəfinin təyin etdiyi ekspertlər tərəfindən şikayətçinin vəsaiti hesabına aparılacaq "alternativ" tibbi ekspertizaya təqdim edilmək üçün verilsin. Bunun cavabında 26 yanvar 2007-ci ildə MTN-in müstəntiqi ölkənin aparıcı tibb ekspertləri tərəfindən şikayətçinin komissiyon məhkəmə tibb ekspertizasının aparılması barədə qərar çıxardı.

70. Komissiyon məhkəmə tibb ekspertizası hər birinin 25 ildən 55 ilədək peşə təcrübəsi olan və tibb elmində yüksək elmi dərəcələrə sahib olan on tibb ekspertindən ibarət komissiya tərəfindən aparıldı. Komissiya beş kardioloqdan, bir nevropatoloqdan, bir hematoloqdan, bir pulmonoloqdan və iki məhkəmə-tibb ekspertindən ibarət idi. Ekspert rəyi 2 fevral 2007-ci ildə çıxarıldı; o, 34 səhifədən ibarət idi. Həmin rəyə əsasən, ekspertlər şikayətçinin tibbi sənədlərini ətraflı şəkildə öyrəndilər və bu qənaətə gəldilər ki, şikayətçi yüksək qan təzyiqi ilə müşayiət olunan nevro sirkulyasiya distoniyasından əziyyət çəkir, bu durumun səbəbi ilk növbədə onun həyat tərzində həbsə alınmasından irəli gələn kəskin dəyişiklik nəticəsində keçirdiyi emosional stressdir. Bu diaqnoz belə bir faktla təsdiqlənirdi ki, zəruri dərmanların qəbulundan sonra arterial

təzyiq tezliklə normallaşırdı və müxtəlif testlər (EKQ, exokardioqram, qan analizi və biokimyəvi analizlər) hər hansı ciddi pozuntular aşkar etməmişdi. Tibbi sənədlərin təhlili göstərdi ki, şikayətçinin özünü yaxşı hiss etməməsi barədə şikayətləri çox vaxt "subyektiv xarakter" daşıyıb və şikayətlərinə cavab olaraq keçirilmiş laboratoriya testləri və müayinələr vasitəsilə təsdiqlənməyib. Əvvəlki üç il ərzində şikayətçinin səhhəti ciddi şəkildə pisləşmədiyinə görə və adətən nasazlıq hissini sakitləşdirici və damarları genişləndirən dərmanların qəbul vasitəsilə yüngülləşdirmək tezliklə mümkün olduğuna görə şikayətçinin durumu emosional stressdən doğan geniş yayılmış adi xəstəliklər qrupuna aid "funksional" durum kimi səciyyələndirilə bilər. Daha sonra ekspertlər həkim Tomasın rəyini rədd edərək qeyd etdilər ki, o, faktların yanlış təqdim edilməsinə əsaslanıb və orada onun öz təhlili ilə ziddiyyət təşkil edən tövsiyələr yer alıb. Yekunda ekspertlər qeyd etdilər ki, şikayətçinin ümumi vəziyyəti qənaətbəxşdir, o, hər hansı ciddi xəstəlikdən əziyyət çəkmir və ona tibbi nəzarət və onun müalicəsi yüksək ixtisaslı həkimlər tərəfindən aparılıb və adekvat olub.

71.12 fevral 2007-ci il tarixli vəsatətdə şikayətçinin vəkili komisiya məhkəmə tibb ekspertizasının keçirilməsinə etiraz etdi və aydınlıq gətirdi ki, 17 yanvar 2007-ci il tarixli vəsatətində o, bu tip ekspertizanın keçirilməsini deyil, "alternativ" tibbi ekspertizanın keçirilməsi məqsədilə şikayətçinin tibbi sənədlərinin surətlərinin təqdim edilməsini xahiş edib.

72. 21 fevral 2007-ci ildə istintaq orqanları tələb olunan tibbi sənədlərin surətlərini şikayətçinin vəkilinə təqdim etdilər. Hökumətin bildirdiyinə görə, şikayətçinin özünün seçdiyi ekspertlər tərəfindən keçirilmiş "alternativ" tibbi ekspertizanın nəticəbrini istintaqa təqdim etməsinə icazə verilsə də, şikayətçi istintaq orqanlarına hər hansı "alternativ" ekspert rəyi təqdim etməyib.

73. Belə görünür ki, şikayətçi tibbi sənədlərini, habelə aldığı müalicənin özü tərəfindən verilmiş təsvirini və həbsdə saxlanma şəraiti barədə məlumatlan ekspert qiymətləndirməsi üçün Londondakı həkim Dunkan S.Daymonda göndərib. Həkim Daymond 9 iyul 2007-ci ildə rəy verdi. Bildirdi ki, azərbaycanlı kardioloqlar "müasir kardioloqlara tanış olmayan" və "2007-ci ildə tibb aləmində gündəlik təcrübədə istifadə edilməyən" terminologiyadan ("nevrosirkulyasiya distoniyası" və "stenokardiya" kimi terminlərdən) istifadə ediblər. O, qeyd etdi ki, şikayətçinin, "güman ki, qeyri-stabil hipertoniya və ürək mədəciyinin yüngül formada hipertrofiyası var"; bu, o deməkdir ki, onun qan təzyiqi kifayət qədər geniş diapazonda dəyişir və onun ürək əzələsi yüksək qan təzyiqinə reaksiya verərək bir qədər yoğunlaşıb. Bundan başqa, sənədlərdə şikayətçinin "ürəyinin tac damarının yalnız bir damara təsir edən arterial xəstəliyinin müdaxilə tələb etməyən çox yüngül formasına" mübtəla olduğu və nəticədə şikayətçiyə "tamamilə düzgün olaraq yüksək qan təzyiqi əleyhinə dərmanlar, aspirin və statin verildiyi" göstərildiyi bildirilib. Şikayətçinin tutmalarına və huşunu itirməsinə gəldikdə, həkim Daymond bildirdi ki, bunun səbəbləri ona aydın deyil. Bundan başqa, belə fikir bildirdi ki, şikayətçiyə dərmanların verilməsinin qaydası (məsələn, onların ixtisaslı olmayan personal tərəfindən verilməsi) və həbs yerindəki saxlanma şəraiti (bağlı kamera, kəskin qida və açıq havada olmamaq) yolverilməzdir.

74. Yekunda həkim Daymond bildirdi ki, tədqiq etdiyi sənədlərdən şikayətçinin ağrıların "həqiqətən onun ürəyinin vəziyyətinin pisləşməsi, yaxud stress nəticəsində" yarandığı barədə nəticə çıxara bilməz və tibbi rəylər ziddiyyətlidir. Şikayətçidə həqiqətən tac damarının xəstəliyinin və ya ürəyin işemiya xəstəliyinin olub-olmadığı barəsində də rəy verilmədi; bildirildi ki, 2004-cü ildə şikayətçinin angiografiya müayinəsindən bəri, "ola bilsin ki," onun vəziyyəti pisləşib. Nəhayət, həkim Daymond şikayətçinin həbs yerindəki saxlanma şəraitini və "müasir kardioloji xidmətin" olmamasını tənqid etdi.

C. 19 oktyabr 2005-ci ildən 25 oktyabr 2007-ci ilədək saxlanma şəraiti

1. Şikayətçinin fərziyəsi

75. 19 oktyabr 2005-ci ildə həbs edildiyi andan başlayaraq 25 oktyabr 2005-ci ildə məhkum olunan qədər ibtidai araşdırmanın və məhkəmə araşdırmasının bütün müddəti ərzində şikayətçi MTN-in İstintaq Təcridxanasında iki nəfərlik kameraya salınaraq tək saxlanılmışdı, 2006-cı il iyulun 23-dən sentyabrın 23-dək Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsində stasionar müalicə aldığı iki aylıq müddət istisna təşkil edirdi. MTN-in İstintaq Təcridxanasında şikayətçi əvvəlcə tavanında sızma olan kameraya yerləşdirildi ki, bu da şikayətçini sızan yerin altına vedrə qoymağa məcbur etdi, nəticədə həddən artıq səs-küy və narahatçılıq yarandı və kamera daxilində rütubət artdı. Bir neçə şifahi şikayətlərindən sonra o, tavanında sızma olmayan analoji kameraya köçürüldü. Kamera çirkli idi və sahəsi təxminən 7,5 kvadrat metr idi. Döşəmənin ümumi sahəsinin təxminən 4,5 kvadrat metrini mebel tutmuşdu. Pəncərənin hündürlüyü 0,7 metr, eni 1,1 metr idi. Lakin pəncərə çərçivələrinin enli olması ucbatından (5 sm) pəncərə şüşəsinin ölçüsü 0,5 m x 1 m idi. Pəncərə örtülü idi, yalnız yuxarı hissəsi açıq qalırdı ki, bu da kameraya çox az miqdarda təbii işığın düşməsinə imkan verirdi. Ventilyasiya və isitmə sistemləri lazımi qaydada işləmirdi və buna görə də qışda son dərəcə soyuq, yayda isə son dərəcə isti olurdu. İçəridə divar lampası vardı, o, gecə-gündüz yanırdı ki, bu da şikayətçini daim narahat edir və yatmasını çətinləşdirirdi.

76. 2006-cı ilin sentyabrına qədər şikayətçinin gündə yalnız iyirmi dəqiqəliyə həyətə çıxmasına icazə verilirdi. 2006-cı ilin sentyabrından həyətə çıxma vaxtı gündə iki saatadək uzadıldı. Lakin həyətin sahəsi olduqca məhdud idi ki, bu da şikayətçinin orada gəzərkən başının gicəllənməsinə səbəb olurdu. Şikayətçi MTN-in İstintaq Təcridxanasında hər hansı idman qurğusu heç vaxt görmədi və həmin qurğuda heç vaxt məşğul olmadı.

77. Şikayətçi bütün paltarlarını özü kameranın içərisində yuyub-qurulmalı olurdu. Onun həftədə bir dəfə iyirmi dəqiqəliyə duş qəbul etməsinə icazə verilirdi və iri hamam dəsmalına malik olmasına icazə verilmirdi. Qidanın keyfiyyəti aşağı idi. 23 aprel 2006-cı ildə şikayətçinin səhhətində böhran yarandıqdan sonra saxlanma şəraitində bir qədər yaxşılaşma baş verdi; məsələn, duş qəbulunun müddəti artırıldı və evdən əlavə qida gətirilməsinə icazə verildi.

78. Şikayətçi ilk vaxtlar kamerasından dindirməyə aparılarkən qolları qandallı olurdu. Vəkillərinin etirazından sonra qandal çıxarıldı. Şikayətçinin həyat yoldaşına və ailəsinə məktub göndərməsinə icazə verilmirdi, onların da ona məktub yazmalarına və ya baş çəkmələrinə icazə verilmirdi. Şikayətçinin öz müdafiəsini hazırlamaq məqsədilə vəkillərinə yazılı məlumatlar verməsinə icazə verilmirdi. Şikayətçi tərəfindən yazılmış hər hansı qeydlər müsadirə olunurdu.

79. 2006-cı il iyulun 23-dən sentyabrın 23-dək şikayətçi Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsində sahəsi təxminən 15 kvadrat metr olan dörd nəfərlik otaqda saxlanıldı.

2. Hökumətin fərziyəsi

80. MTN-in İstintaq Təcridxanasında şikayətçi iki nəfər üçün nəzərdə tutulmuş kamerada öz xahişi əsasında tək saxlanılırdı. Kameranın sahəsi təxminən 10 kvadrat metr idi. Kamerada eni 1,4 metr və hündürlüyü 1,2 metr olan pəncərə vardı. Kamera MTN-in mərkəzi isitmə sisteminə birləşdirilmişdi, o, yaxşı işıqlandırılır və ventilyasiya olunurdu. Müvafiq təlimatlara uyğun

olaraq elektrik lampası gecə-gündüz yansa da, lampa elə yerdə quraşdırılmışdı ki, kameradakıların yuxusuna narahatlıq yaratmasın.

81. Şikayətçinin kameradan kənarında iki saat gəzməsinə və idman qurğusundan istifadə etməsinə icazə verilirdi. Yemək gündə üç dəfə verilirdi. Bundan əlavə, bütün digər məhbuslar kimi şikayətçiyə də həftədə bir dəfə evdən çəkisi 5 kiloqramadək olan ərzaq bağlaması almasına icazə verilirdi, təmiz dəsmallarla və yataq ləvazimatları ilə təchiz olunurdu. Həftədə bir dəfə ailəsindən təmiz pal-paltar qəbul edirdi, buna görə də, həmişə mövsümə uyğun geyimdə olurdu. Şikayətçi dindirmə və ya hər hansı digər istintaq hərəkətləri zamanı heç vaxt qandallanmamışdı.

82. Hökumət Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsində saxlanma şəraiti ilə bağlı hər hansı konkret məlumat təqdim etmədi.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. Cinayət Prosesual Məcəlləsi

83. CPM-ə əsasən, məhkəməyəqədər həbsdə saxlanmanın iki "tipi" və ya iki müddəti var: 1) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin hakim yanına gətirilənə qədər məhkəmə qərarı olmadan ibtidai həbsdə (polis həbsxanasında) saxlanması; və 2) həbs qətimkan tədbiri təyin edən müvafiq məhkəmə qərarından sonra ibtidai həbsdə saxlanması. Həbsdə saxlanmanın hər iki tipi aşağıda təsvir edilir.

1. Cinayət əməli törətməkdə şübhəli bilinərək tutulma və ibtidai həbsdə saxlanma

84. CPM-in XVI fəslində digər məsələlərlə yanaşı cinayət əməli törətməkdə şübhəli bilinən şəxsin tutulmasından bəhs edilir (bundan sonra "ibtidai həbsdə saxlanma" adlandırılacaq, bəzən isə həmçinin "polis həbsxanasında saxlanma" adlandırılacaq). Digərləri ilə yanaşı aşağıdakı şəxslər tutula bilər: a) cinayəti törətməkdə şübhəli olan şəxs; b) ittiham elan edilməli olan şəxs və ya haqqında seçilmiş qətimkan tədbirinin şərtlərini pozan təqsirləndirilən şəxs (maddə 147.1). Tutulma və ibtidai həbs digər hallarla yanaşı aşağıdakı hallarda tətbiq edib bilər: şəxsin cinayət törətməsinə şübhə yarandıqda, yaxud cinayət təqibi orqanının şəxsi cinayət törətməkdə ittiham edən müvafiq qərarı olduqda (maddə 147.2).

85. CPM-in 148-ci maddəsində cinayət törətməsinə şübhə yarandıqda şəxsin tutulmasından həbs edilir. Təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror şəxsin tutulmasını digər hallarla yanaşı aşağıdakı hallarda tətbiq edə bilər: şəxs cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törədərkən, yaxud bilavasitə bundan soma cinayət başında yaxalandıqda; zərər çəkmiş, yaxud hadisəni görə digər şəxslər cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin həmin şəxs tərəfindən törədilməsini birbaşa göstərdikdə; şəxsin bədənində, üstündə, paltarında və ya istifadə etdiyi digər əşyalarda, yaşayış yerində, nəqliyyat vasitəsində cinayət əməlinin törədilməsini göstərən aşkar izlər müəyyən olunduqda (maddə 148.2).

86. 148.4-cü maddədə deyilir:

"148.4. Bu Məcəllənin 148.1 və 148.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallardan biri mövcud olduqda tutulma müvafiq cinayət işi başlananadək həyata keçirilə bilər. Cinayət işinin başlanmasına dair qərar şəxsin tutulduğu andan 24 saat keçənədək qəbul olunmazsa, tutulmuş şəxs dərhal azad olunmalıdır. Belə qərar qəbul olunsada şəxsin tutulması qırx səkkiz saatdan artıq davam edə bilməz. Tutulmuş şəxsə tutulduğu andan 48 saat keçənədək ittiham elan

edilməli, həbslə bağlı prokurorun təqdimatı olduqda isə o, məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə işə təxirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır ".

87. 153-cü maddədə nəzərdə tutulur ki, tutulmuş şəxsin hüquqlarının təmin olunması üçün cinayət prosesini həyata keçirən müvafiq orqanlar digər hərəkətlərlə yanaşı aşağıdakıları etməlidirlər: tutulmadan dərhal sonra şəxsə tutulmanın əsaslarını bildirmək, özünə və yaxın qohumlarına qarşı ifadə verməmək, müdafiəçinin yardımından istifadə etmək hüquqlarını izah etmək (maddə 153.2.1); tutulmuş şəxsi təxirə salınmadan polis və ya digər təhqiqat orqanlarının müvəqqəti saxlama yerlərinə gətirmək, tutulma faktını qeydə almaq, protokollaşdırmaq və onu tutulma protokolu ilə tanış etmək (maddə 153.2.2); tutulmadan dərhal sonra şəxsin tutulması barədə qohumlarına xəbər vermək hüququnu təmin etmək (maddə 153.2.4); tutulmuş şəxsin tutulduğu andan vəkillə görüşməsinə imkan yaratmaq (maddə 153.2.5-153.2.8). 90 və 91-ci maddələrdə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin yuxarıdakı hüquqlara malik olduğu nəzərdə tutulur.

88. 153.3-153.4-cü maddələrdə deyilir:

"153.3. Tutulmuş şəxs cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən aşağıdakı hallarda azad edilməlidir:

153.3.1. şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməsi barədə şübhələr təsdiq edilmədikdə;

153.3.2. şəxsi gələcəkdə həbsdə saxlamaq üçün zərurət olmadıqda;

153.3.3. çıxarılıb

153.3.4.... tutulma anından 48 saat müddətində tutulmuş şəxsi həbs etmək üçün məhkəmə qərarı verilmədikdə.

153.4. Bu Məcəllənin 153.3.1 və 153.3.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda tutulmuş şəxs müvafiq olaraq təhqiqatçı, müstəntiq, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya məhkəmə tərəfindən, bu Məcəllənin 153.3.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş halda isə həmçinin müvəqqəti həbsdə saxlama yeri üzrə müdiriyyətin rəhbəri tərəfindən azad edilə bilər".

2. Həbs qətimkan tədbiri

89. CPM-in 154-cü maddəsində məhkəmə araşdırmasına qədər on növ qətimkan tədbirinin, o cümlədən həbs qətimkan tədbirinin mümkünlüyü nəzərdə tutulur. Həbs qətimkan tədbiri də daxil olmaqla hər hansı qətimkan tədbiri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən aşağıdakı hərəkətlərin edilməsi ehtimalı olduqda tətbiq edilə bilər: a) cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənmək; b) cinayət prosesində iştirak edən şəxslərə qanunsuz təsir göstərməklə, cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən materialları gizlətməklə və ya saxtalaşdırmaqla ibtidai istintaqın və ya məhkəmə baxışının normal gedişinə mane olmaq; c) cinayət əməlini yenidən törətmək və ya cəmiyyət üçün təhlükə yaratmaq; d) cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışlarına üzrlü səbəblər olmadan gəlməmək və ya digər yolla cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməkdən və cəza çəkməkdən boyun qaçırmaq; yaxud e) məhkəmə hökmünün icra edilməsinə maneə törətmək (maddə 155.1). Qətimkan tədbirinin seçilməsinin zəruriliyi və onlardan hansının tətbiq edilməsi məsələsi həll edilərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır: a) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən əməlin ağırlığı, xarakteri və törədilmə şəraiti; b) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyəti, yaşı və səhhəti, məşğuliyyət növü, ailə, maddi və sosial vəziyyəti, o cümlədən himayəsində şəxslərin və daimi yaşayış yerinin olması; və c) əvvəllər

cinayətin törədilməsi, qətimkan tədbirinin seçilməsi və digər əhəmiyyətli hallar (maddə 155.2). Bundan başqa, bir qayda olaraq, həbs qətimkan tədbiri yalnız iki ildən artıq müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edilə bilən cinayətin törədilməsində ittiham olunan şəxs barəsində tətbiq oluna bilər (maddə 155.3).

90. CPM-də iki növ həbs qətimkan tədbiri fərqləndirilir: 1) "ibtidai araşdırma müddətində", yəni müvafiq cinayət təqibi orqanı məhkəməyəqədər istintaq apardığı müddətdə həbsdə saxlanma; və 2) iş məhkəmə baxışına verildikdən sonra həbsdə saxlanma (bundan sonra "məhkəmə araşdırması müddətində həbsdə saxlanma" adlandırılacaq). Yalnız müddət məsələsi istisna olmaqla, bu iki növ həbsdə saxlanma arasında açıq-aydın praktiki fərq yoxdur.

91. Xüsusilə ağır cinayət əməlləri törətməkdə təqsirləndirilən şəxslər barəsində məhkəməyədək icraat zamanı qətimkan tədbiri qismində həbsdə saxlama müddəti, ilkin üç aylıq müddətin bütün mümkün uzadılma halları da daxil olmaqla, tutulma anından başlayaraq on səkkiz aydan çox ola bilməz (158.1, 159.1, 159.2, 159.7 və 159.8-ci maddələr). "İbtidai araşdırma müddətində" həbsdə saxlanmanın bu ümumi müddətinin hesablanması zamanı faktiki həbsdə saxlanmanın, ev dustaqlığının və tibb müəssisəsində saxlanmanın istənilən müddətləri nəzərə alınmır. "İbtidai araşdırma müddətində" həbsdə saxlanma müddətinin axımı iş məhkəmə baxışına göndərildiyi gün və ya həbs qətimkan tədbiri götürüldüyü gün dayanır (maddə 158.3).

92. Qətimkan tədbiri qismində həbsdə saxlama müddəti hesablanarkən təqsirləndirilən şəxsin və onun müdafiəçisinin cinayət işinin materialları ilə tanış olma müddəti nəzərə alınmır (maddə 158.4).

93. İbtidai istintaq qurtardıqdan sonra müstəntiq bu barədə təqsirləndirilən şəxsə və prosesin digər müvafiq iştirakçılarına məlumat verir və onların cinayət işinin materialları ilə tanış olma yerini və vaxtını müəyyən edir (maddə 284.1). CPM-in 284-288-ci maddələrində təqsirləndirilən şəxs də daxil olmaqla prosesin müvafiq iştirakçılarının işin materialları ilə tanış olmasına dair təfəsilatlı norma və qaydalar əks olunur. İşin materialları ilə tanış olma ilə bağlı 284-288-ci maddələrdə nəzərdə tutulmuş tələblər yerinə yetirildikdən sonra müstəntiq ittiham aktı tərtib edir (maddə 289). Bundan sonra müstəntiq ittiham aktını ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərir, o isə beş gün müddətində ittiham aktını təsdiq edir və ya yenidən tərtib edilməsi üçün müstəntiqə qaytarır, yaxud digər hərəkətləri edir (maddə 290).

94. İttiham aktı ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən təsdiq edildikdən sonra iş məhkəmə baxışına göndərilir (maddə 292). Əgər təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilibsə, işin məhkəmə baxışına göndərildiyi gün şəxsin "ibtidai araşdırma müddətində" həbsdə saxlanmasının başa çatdığı gün sayılır (maddə 158.3) və "məhkəmə araşdırması müddətində həbsdə saxlanma" dövrü başlayır.

95. 14 iyun 2005-ci il tarixli qanunvericilik dəyişikliyinə uyğun olaraq (həmin dəyişikliklə keçmiş 158.5-ci maddə çıxarılıb), CPM-də "məhkəmə araşdırması müddətində həbsdə saxlanma" üçün hər hansı vaxt məhdudiyəti nəzərdə tutulmur.

3. Həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi və ona yenidən baxılması ilə bağlı prosedurlar

(a) İbtidai araşdırma müddətində həbsdə saxlanma ilə bağlı prosedurlar

96. Həbs qətimkan tədbiri ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı əsasında yalnız məhkəmə qərarı vasitəsilə tətbiq edilə və müddəti uzadıla bilər (maddələr 156.2 və 444.1.2).

97. Məhkəməyəqədər araşdırma ilə bağlı müxtəlif prosessual məsələlərə, o cümlədən həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi məsələsinə müvafiq Rayon Məhkəməsinin hakimi tərəfindən müvafiq təqdimat qəbul edildikdən sonra iyirmi dörd saat müddətində qapalı iclasda təkbəşinə baxılır (maddələr 447.1 və 447.2). Həmin iclasda iştirak etmək hüququna aşağıdakı şəxslər malikdirlər: a) konkret prosessual məsələ ilə bağlı vəsatət vermiş şəxs; b) ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror c) vəsatətlə hüquqlarının məhdudlaşdırılması nəzərdə tutulan şəxs, onun müdafiəçisi ya qanuni nümayəndəsi (maddə 447.3).

98. Həbsin qətimkan tədbiri qismində seçilməsi və ya seçilməsindən imtina edilməsi barədə məhkəmənin qərarından, eləcə də həbsdə saxlanma müddətinin uzadılması və ya bundan imtina edilməsi barədə məhkəmə qərarından apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verib bilər. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bu məsələyə dair qərarı qətidir (maddələr 157.6 və 159.6).

99. Yuxarıda qeyd edilən məhkəmə qərarı qəbul edildikdən sonra üç gün müddətində ondan şikayət verilə bilər (maddə 452.1). Şikayət alındıqdan sonra ona üç gün müddətində üç hakimdən ibarət apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən baxılır (maddələr 453.1 və 453.2). Həmin iclasda iştirak etmək hüququna aşağıdakı şəxslər malikdirlər: a) şikayət vermiş şəxs; b) ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror; və c) təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçisi və ya qanuni nümayəndəsi (maddə 453.3).

(b) Məhkəmə araşdırması müddətində həbsdə saxlanma ilə bağlı prosedurlar

100. İş məhkəməyə daxil olduqdan sonra on beş gün müddətində (iş mürəkkəb olduqda isə otuz gün müddətində) birinci instansiya məhkəməsi hazırlıq iclası keçirməlidir (maddə 298.2). Bu hazırlıq iclasında məhkəmə digər məsələlərlə yanaşı məhkəmə araşdırması müddətində təqsirləndirilən şəxsin həbsdə qalması və ya azadlığa buraxılması məsələsini həll etməli və müvafiq qərar çıxarmalıdır (maddələr 299.3.5, 30).2, 301.2 və 306).

101. Məhkəmə baxışı zamanı məhkəmə istənilən vaxt öz qərarı ilə təqsirləndirilən şəxs barəsində həbs qətimkan tədbiri də daxil olmaqla istənilən qətimkan tədbirini seçə, dəyişə və ya ləğv edə bilər (maddələr 156.2 və 320). İstənilən belə qərar müşavirə otağında çıxarılmalı və məhkəmənin bütün tərkibi tərəfindən imzalanmalıdır (maddə 321.2.2).

102. Məhkəmə araşdırması zamanı qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarından yuxarı məhkəməyə apellyasiya şikayəti verilə bilməz (maddə 173.2).

III. MÜVAFIQ BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

103. Aşağıdakılar İşgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qarşısının alınması üzrə Avropa Komitəsinin (ÇPT) 2002-ci il noyabrın 24-dən dekabrın 6-dək Azərbaycana etdiyi səfərinə dair hesabatından (CPT/Inf (2004) 36) götürülmüş müvafiq çıxarışlardır ("CPT-nin 2002-ci il tarixli hesabatı"):

"B. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin tabeçiliyində olan müəssisələr

81. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Bakıdakı istintaq təcridxanasında [müvəqqəti saxlanma yerində] Nazirliyin səlahiyyətli xidmətləri tərəfindən araşdırılan hüquq pozuntularında (dövlət əleyhinə cinayətlər, qanunsuz silahlı qruplaşmalarda iştirak, ciddi müvəqqəti və iqtisadi cinayətlər, sərhəd nəzarətinə dair qaydaların pozuntuları və s.-də) şübhəli bilinən və ya təqsirləndirilən şəxslər saxlanılır. Orada həm Nazirliyinin istintaq orqanlarının nəzarəti altında saxlanılan şəxslər (72 saatadək), həm də barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş şəxslər saxlanılır.

Nazirliyin binasında yerləşən təcridxananın rəsmi tutumu 106 nəfərlikdir...

62. Nümayəndə heyəti Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasında saxlanılan şəxslərə qarşı həmin müəssisədə çalışan əməkdaşlar tərəfindən pis rəftar barədə hər hansı iddialar eşitmədi və belə rəftarın hər hansı digər sübutlarını aşkar etmədi.

63. Təcridxanadakı maddi şərait bütövlükdə qəbul ediləndir və Azərbaycanda məhkəməyəqədər həbsdə saxlanılan şəxslərin yerləşdirildiyi digər müəssisələr üçün nümunə rolunu oynaya bilər.

Məhbuslar bir, iki və ya dörd nəfər üçün nəzərdə tutulmuş kameralarda yerləşdiriliblər. Təkadamlıq kameraların sahəsi 6-8 m², iki adamlıq kameralarınki 10 m² dörd adamlıq kameralarınki ilə 18 m²-dir. Bütün kameralar yaxşı işıqlandırılır ventilyasiya olunurlar, yetərinə təmirli və təmiz vəziyyətdə saxlanılırlar. Məbel bütün yataq ləvazimatları olan çarpayılardan, masalardan, skamyaya və stullardan, dolab və ya rəflərdən ibarətdir. Kameralar həmçinin əlüzüyyanla və döşəmə səviyyəsində tualetlərlə təchiz olunub; sonunculara gəldikdə, nümayəndə heyəti müşahidə etdi ki, onların heç də hamısı arakəsmə ilə ayrılmayıb. Lakin müəssisədə davam edən təmir işləri kontekstində arakəsmələr tədricən quraşdırılır.

Məhbuslar həftədə bir dəfə isti duş qəbul edə bilərlər. Maliyyə imkanları olmayanlar əsas gigiyena predmetləri (sabun, dəsmallar və tualet kağızı) ilə təchiz olunurlar. Yataq aqları həftədə bir dəfə dəyişdirilir və lazımi qurğularla tam təchiz olunmuş camaşırxanada yuyulur.

Nümayəndə heyəti qida barəsində hər hansı şikayət eşitmədi, qida gündə üç dəfə verilir. Həmçinin məhbusların həftədə bir dəfə ailələrindən 5 kiloqramadək ərzaq qəbul etmələrinə icazə verilir.

64. Məhbuslar gündə bir dəfə açıq havada olmaq imkanına malikdirlər. Lakin binanın aşağısında yerləşən həyət kiçik (9-12 m²), boş və cansıxıcı quruluşludur (hündür divarların üstündə məftillər çəkilib). Forması və məhdud ölçüsü baxımından bu yerin şəraiti lazımi fiziki hərəkətlərə məşğul olmağa imkan vermir.

Açıq havada olma və dindirmə müddətlərindən başqa qalan vaxtlarını məhbuslar faktiki olaraq heç nə ilə məşğul olmadan kameralarında qapalı vəziyyətdə keçirirlər. Radio və televizordan istifadəyə icazə verilmir, yeganə məşğuliyyət masaüstü oyunlar oynamaqdan və ya kitab və qəzet oxumaqdan ibarətdir. 2 aprel 2003-cü il tarixli məktubunda Azərbaycan hakimiyyəti CPT-yə məlumat verdi ki, yuxarıda qeyd edilən təmir planları kontekstində bir sıra məhbuslara iş təklif olunub. Komitə düzgün istiqamətdə atılmış addım olan bu təşəbbüsü alqışlayır.

65. Səfər zamanı təcridxanada hər hansı səhiyyə personalı çalışmırdı. Yardım üçün Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin yaxınlıqdakı poliklinikasında çalışan həkim və mütəxəssislərin xidmətinə müraciət edilir və belə görünür ki, onların əlçatan olması məsələsində hər hansı konkret problem yoxdur. Dərmanların paylanması və dərman kütlələrinin saxlanması tibbi hazırlığı olmayan həbsxana əməkdaşlarının vəzifəsidir. Nümayəndə heyətinə məlumat verildi ki,

rəisin tam ştatlı tibb bacısı cəlb etmək barədə müraciəti nazir tərəfindən ilkin olaraq bəyənilib. Bundan başqa, 2 aprel 2003-cü il tarixli məktubunda Azərbaycan hakimiyyəti CPT-yə məlumat verdi ki, təcridxanada işə həkim götürmək üçün qərar qəbul edilib.

Tibbi sənədlərin aşağı keyfiyyəti nümayəndə heyətində narahatlıq doğurdu: tibbi məsləhətlərin qeydiyyatı çox qısa və natamam idi və fərdi tibb kartoçkalari yox idi: Bundan başqa, tibbi məlumatların konfidensiallığına riayət edilmir (belə məlumatlar məhbusların inzibati sənədlərində əks olunur) və məsləhətlər adətən həbsxana əməkdaşının yanında verilir.

Nümayəndə heyətinə məlumat verildi ki, yeni gələn məhbusların bədəninin yoxlanılması növbətçi əməkdaş tərəfindən aparılır. Həkim tərəfindən tibbi müayinə ən gec ertəsi gün aparılır. Lakin gələnların tibbi müayinəsinin qeydiyyat kitabı yox idi; yeni gələn məhbusların xəsarətləri və ya sağlamlıqla bağlı şikayətləri barədə həkimin qeydləri məhbusların inzibati sənədlərinə daxil edilirdi və olduqca qısa idi.

...

67. Məhbusların ətraf aləmlə təmas saxlamaq imkanları ilə bağlı CPT-də ciddi narahatlıqlar var. ... Ailə üzvləri ilə görüşlər və yazışmalar üçün xüsusi olaraq müstəntiqin, prokurorun və ya məhkəmənin icazəsi olmalıdır, məhbusların telefona çıxışı isə yoxdur.

HÜQUQ MƏSƏLƏLƏRİ

I. İŞİN ƏHATƏ DAİRƏSİ

104. İlkin şikayət şikayətçinin cinayət işi üzrə məhkəmə araşdırmasına və onun məhkum edilməsinə qədərki dövrə aid faktlarla məhdudlaşır və iş barəsində məlumat cavabdeh Hökumətə 4 aprel 2007-ci ildə Konvensiyanın 3 və 5-ci maddələri, 6-cı maddəsinin 2-ci bəndi və 8 və 13-cü maddələri üzrə verilmişdi. Məhkəmə qeyd edir ki, bu məlumat verildikdən sonra şikayətçi cinayət işi üzrə sonradan keçirilmiş məhkəmə araşdırması və ittiham hökmünə qarşı verdiyi apellyasiya şikayətlərinin baxışı müddətində baş vermiş hadisələrdən irəli gələn "yeni və davam etməkdə olan növbəti pozuntular" barədə bir sıra yeni məlumatlar təqdim etdi. İzahatlarının 8-ci səhifəsində şikayətçi qeyd etdi ki, bu "yeni və davam etməkdə olan pozuntular" onun Məhkəməyə vermək niyyətində olduğu yeni şikayətin predmeti olacaq. Əvvəlki işlər üzrə çıxardığı qərarlarda olduğu kimi, Məhkəmə şikayət barəsində Hökumətə məlumat verildikdən sonra hər hansı yeni məsələləri (əgər onlar, sadəcə, şikayətçinin Məhkəməyə ilkin şikayətlərinin dəqiqləşdirilməsini təşkil etmirsə) araşdırmağı məqsəduyğun hesab etmir (*bax: Nuray Şən (Nuray Şen) Türkiyəyə qarşı (№ 2), № 25354/94, 200-cü bənd, 30 mart 2004-cü il; Piryaniq (Piryaniq) Ukraynaya qarşı, № 75788/01, 20-ci bənd, 19 aprel 2005-ci il; Kovaç (Kovach) Ukraynaya qarşı, № 39424/02, 38-ci bənd, AİHM 2008-...; Kats və Başqaları (Kats and Others) Ukraynaya qarşı № 29971/04, 88-ci bənd, AİHM 2008-...; Yusupova və Başqaları (Yusupova and Others) Rusiyaya qarşı, № 5428/05, 51-ci bənd, 9 iyul 2009-cu il; Şaqinadze və Başqaları (Saghinadze and Others) Gürcüstana qarşı, № 18768/05, 72-ci bənd, 27 may 2010-cu il; və Ruja (Ruza) Latviyaya qarşı (qərardad), № 44798/05, 30-cu bənd, 11 may 2010-cu il).*

105. Həmin sonrakı hadisələrlə bağlı şikayətlərin bu şikayət barədə məlumat çatdırılana qədər irəli sürülmədiyini və bu şikayətin mahiyyəti məsələsinə qəbul edilənliyi ilə

birgə baxılması barədə qərarı nəzərə alaraq, bu işin əhatə dairəsi şikayət barədə məlumat verilərkən mövcud olmuş faktlarla, yəni şikayətçinin məhkəməyəqədər həbsdə olduğu müddətdən məhkum edildiyi müddətə qədər baş vermiş hadisələrə aid faktlarla məhdudlaşır. Bununla belə, şikayətçinin sonrakı hadisələrlə əlaqədar olan hər hansı digər pozuntularla bağlı yeni şikayətlər təqdim etmək hüququ var (*bax: Dimitriu və Dumitrake (Dumitrache) Rumıniyaya qarşı*, şikayət № 35823/03, 23-24-cü bəndlər, 20 yanvar 2009-cu il).

II. KONVENSIYANIN 3-cü MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

106. Şikayətçi şikayət etdi ki, 19 oktyabr 2005-ci ildən 25 oktyabr 2007-ci ilədək sərt şəraitdə həbsdə saxlanması və həbsdə olarkən adekvat tibbi yardım almaması Konvensiyanın 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan mənada qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftara bərabərdir, həmin maddədə deyilir:

"Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır".

A. Tərəflərin arqumentləri

107. Hökumət bildirdi ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndirilmədiyinə görə şikayətin 25 yanvar 2006-cı ildən sonrakı dövrə adi olan hissəsi qəbul edilməzdir. Qeyd etdi ki, şikayətçi "onun saxlanma şəraitinin hamılıqla qəbul edilmiş standartlara uyğun olmamasından" istintaq orqanlarına və məhkəmələrə şikayət etsə də, onun fikrincə pis rəftara bərabər olan hər hansı konkret şəraiti göstərməyib. Üstəlik, o, 25 yanvar 2006-cı ildən sonra daxili məhkəmələrə bu məsələ ilə bağlı heç vaxt şikayət təqdim etməyib. Bundan başqa, Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsində saxlanma şəraiti ilə bağlı dövlət orqanlarına hər hansı şikayət bildirməyib.

108. Hökumət bildirdi ki, şikayətçinin saxlanma şəraiti qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan şərait sayıla bilməzdi; o, standart şəraitdə saxlanılırdı və onu hər hansı şəkildə alçaltmaq və ya təhqir etmək niyyəti mövcud deyildi. Bununla bağlı Hökumət *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatında MTN-in İstintaq Təcridxanasında ümumi saxlanma şəraiti ilə bağlı çıxarılmış nəticələrə istinad etdi: CPT həmin şəraiti məqbul saymışdı.

109. Hökumət daha sonra iddia etdi ki, şikayətçi çoxlu sayda ixtisaslı tibb işçilərindən dərhal, zəruri və adekvat tibbi yardım almaq imkanına malik idi. Həkim Tomasın ekspert rəyinə gəldikdə, Hökumət qeyd etdi ki, rəyin hansı sənədlərə əsaslandığı aydın deyil. Həkim Daymondun ekspert rəyinə gəldikdə isə, Hökumət bildirdi ki, həmin sənədin işə aidiyyəti yoxdur, çünki o, milli məhkəmələr tərəfindən təyin edilən prosedur çərçivəsində şikayətçinin şikayətlərinin təsdiqi üçün heç vaxt dövlət orqanlarına və məhkəmələrə təqdim edilməyib.

110. Şikayətçi bildirdi ki, həbsdə saxlanma şəraiti ilə və bir çox hallarda adekvat müalicə almaması bağlı dövlət orqanlarına və məhkəmələrə istər 25 yanvar 2006-cı ildən əvvəl, istərsə də sonra şikayət edib. İddia etdi ki, istənilən halda, bu şikayəti ilə bağlı nəzəri cəhətdən mümkün olan hüquqi müdafiə vasitələri praktiki cəhətdən səmərəsiz idi və həmin vasitələrdən istifadə faydasız idi, dövlət orqanları onun şikayətlərinə dəfələrlə ədalətsiz şəkildə baxmışdılar.

111. Şikayətçi 19 oktyabr 2005-ci ildən 25 oktyabr 2007-ci ilədək MTN-in İstintaq Təcridxanasında onun saxlanma şəraitinə aid faktlarla bağlı (yuxarıda 80-82-ci bəndlərə bax) Hökumətin arqumentlərinə etiraz etdi və iddia etdi ki, onun təsvir etdiyi faktiki həbsdə saxlanma

şəraiti (yuxanda 75-79-cu bəndlərə bax) Konvensiyanın 3-cü maddəsinə nəzərdə tutulmuş pis rəftara bərabərdir. Daha sonra iddia etdi ki, Hökumət *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatından seçdiyi hissəyə istinad edib, amma həmin hesabatda MTN-in istintaq Təcridxanasındakı saxlanma şəraitinə aid "çoxsaylı tənqidlər" də yer alıb. İstənilən halda, şikayətçinin fikrincə, *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatı köhnə idi və vaxtı ötmüşdü və həmin hesabat MTN-in İstintaq Təcridxanasında onun saxlanıldığı dövrdə oradakı şəraitin dəqiq mənzərəsini təqdim etmirdi.

112. Şikayətçi şikayət etdi ki, həbsdə olarkən ona göstərilmiş tibbi qulluq münasib və adekvat olmayıb və ona düzgün diaqnoz qoyulmayıb. Dövlət orqanları onun sağlamlıq durumunu yalandan "qənaətbəxş" kimi göstərirlər, baxmayaraq ki, həkimlərin bəziləri onun durumunun ciddi olduğunu bildirirlər, məsələn, ona ürəyin işemiya xəstəliyi diaqnozunu qoyublar. Ümumiyyətlə, müxtəlif həkimlərin qoyduğu diaqnozlar fərqli və ziddiyyətli olub. Şikayətçi bildirdi ki, bu, "onu müəyinə edənlərin bilik və təcrübəsinin olmadığını və sərəncamlarında olan diaqnostika vasitələrinin adekvat olmadığını" nümayiş etdirir. İddia etdi ki, dövlət orqanları tərəfindən təyin edilmiş həkimlərin əvəzinə onun "öz həkimi ilə və ya digər müstəqil həkimlə" görüşməsinə imkan verilməli. O, müstəqil ekspertlər həkim Tomasın və həkim Daymondun rəylərində gəlinmiş nəticələrə istinad edərək iddia etdi ki, bu hesabatlar onun durumunun ciddi olduğunu və adekvat müalicə almadığını göstərib.

B. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

113. Məhkəmə hesab edir ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilmədiyi barədə Hökumətin etirazını araşdırmağa ehtiyac yoxdur, hətta şikayətçinin bu tələbə əməl etdiyini fərz etsək belə, istənilən halda şikayət aşağıdakı səbəblərə görə qəbulolunan deyil.

114. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 3-cü maddənin əhatə dairəsinə düşmək üçün pis rəftar minimal qəddarlıq səviyyəsinə çatmalıdır. Bu minimum səviyyənin qiymətləndirilməsi, təbii ki, nisbidir: o, işin bütün hallarından, məsələn həmin rəftarın davam etmə müddətindən, onun fiziki və ruhi təsirlərindən və bəzi hallarda qurbanın cinsindən, yaşından və sağlamlıq durumundan asılıdır (digər qərarlar arasında *box: Kudla (Kudla) Polşaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 30210/96, 91-ci bənd, AİHM 2000-XI; *Pirs (Peers) Yunanıstana qarşı*, № 28524/95, 67-ci bənd, AİHM 2001-III və *Kalaşnikov (Kalashnikov) Rusiyaya qarşı*, № 47095/99, 95-ci bənd, AİHM 2002 VI).

115. Özlüyündə həbs qətimkan tədbirinin Konvensiyanın 3-cü maddəsi üzrə hər hansı məsələni doğurduğunu söyləmək olmaz, eləcə də bu maddə məhbusu sağlamlıq səbəblərinə görə azad etməkdən ibarət ümumi öhdəlik müəyyən edən maddə kimi şərh edilə bilməz. Bununla belə, o, dövlətin üzərinə belə bir öhdəlik qoyur ki, dövlət şəxsin həbsxanada insan ləyaqətinə hörmət edilən şəraitdə saxlanmasını təmin etməlidir, habelə təmin etməlidir ki, cəza tədbirinin icra tərzini və metodu ona əzab verməsin və ya həbsdə saxlanmağa xas olan səviyyəni aşan dərəcədə ağır olmasın, habelə həbsdə saxlanmanın praktiki tələbləri nəzərə alınmaqla, onun sağlamlığı və rifahı lazımı qaydada qorunsun, həmçinin lazımı qaydada tibbi yardımla təmin edilsin (*bax: Kudlanın (Kudla) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 94-cü bənd; və *Paladi (Paladi) Moldovaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 39806/05, 71-ci bənd, AİHM 2009-...). Həbsdə saxlanma şəraitini qiymətləndirərkən həmin şəraitin məcmu effektləri, habelə şikayətçi tərəfindən irəli sürülən konkret iddialar nəzərə alınmalıdır (*bax: Duqoz (Dougoz) Yunanıstana qarşı*, № 40907/98, 46-cı bənd, AİHM 2001-11).

116. Bu işin konkret hallarına gəldikdə, Məhkəmə öncə MTN-in İstintaq Təcridxanasında 19 oktyabr 2005-ci ildən 21 may 2007-ci ilədək şikayətçinin saxlanma şəraitini araşdıracaq, sonra isə onun sağlamlıq durumunu, səhhətinin həbsxanada saxlanma üçün yararlı olub-olmadığını və həbsdə saxlanılarkən aldığı tibbi xidməti nəzərdən keçirəcək.

117. CPT-nin 2002-ci il tarixli hesabatında gəldiyi nəticələri və tərəflərin arqumentlərini nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, şikayətçinin həbsdə saxlanmasının maddi şəraiti tam qənaətbəxş olmasa da, bütövlükdə qəbul edilən idi. Hətta *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatında vurğulanmışdı ki, MTN-in İstintaq Təcridxanası Azərbaycandakı digər məhkəməyəqədər saxlanma yerləri üçün "nümunə rolunu oynaya bilər". Kameranın dəqiq ölçülərində tərəflər arasında fikir ayrılığı olsa da, Məhkəmə qeyd edir ki, istənilən halda, kamera 7,5 kvadrat metrədən kiçik deyildi ki, bu da məhkəməyəqədər həbsdə saxlanma yeri üçün *CPT* tərəfindən və Məhkəmənin presedent hüququ ilə müəyyən edilmiş müvafiq standartlara uyğundur. *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatına əsasən, MTN-in İstintaq Təcridxanasındakı bütün kameralar yaxşı işıqlandırılır və ventilyasiya olunurdu, yetərincə təmirli və təmiz vəziyyətdə saxlanılırdı, yetərincə mebellə və zəruri şəraitlə təchiz olunmuşdu. Hər həftə təmiz yataq aqları verilirdi. Məhbuslar həftədə bir dəfə isti duş qəbul edə bilirdilər; onlar əsas gigiyena predmetləri ilə təchiz olunurdular (maliyyə imkanları buna imkan vermədiyi halda), gündə azı bir saat açıq havada olmaq imkanına malik idilər, gündə üç dəfə qidalanırdılar və əlavə olaraq həftədə bir dəfə kanardan ərzaq bağlamaları alırdılar. Şikayətçinin həbsdə saxlanıldığı zaman *CPT-nin* 2002-ci il tarixli hesabatının köhnəldiyi barədə iddialarına baxmayaraq, Məhkəmə *CPT-nin* 2002-ci ildə Azərbaycana səfər etdiyi vaxtdan bəri MTN-in İstintaq Təcridxanasındakı maddi şəraitin pisləşdiyini hesab etmək üçün heç bir inandırıcı sübut tapmır.

118. Bununla belə, müəyyən problemlə aspektlər də olub, məsələn, təcridxananın həyati cəhətləri və qeyri-adekvat quruluşlu olub, məhbusların yetərincə gündəlik fəaliyyətlərlə və əyləncəli işlərlə məşğul olmaq imkanı olmayıb, istintaq təcridxanasında tibbi qeydlərin aparıldığı kitablar aşağı keyfiyyətli olub və məhbusların ətraf aləmlə təmaslarına məhdudiyətlər qoyulub. Məhkəmə hesab edir ki, özlüyündə sonuncu aspekt məhkəməyəqədər həbs kontekstində 3-cü maddə üzrə hər hansı məsələni doğurmur və şikayətçinin 8-ci maddə üzrə şikayəti ilə bağlı aşığıda nəzərdən keçiriləcək.

119. Yuxarıda qeyd edilən müəyyən çatışmazlıqlara baxmayaraq, Məhkəmə bütövlükdə yuxarıdakı bütün elementləri və şikayətçinin həbsdə saxlanma şəraitinin məcmu effektlərini qiymətləndirərək həmin şəraitin qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara bərabər sayılacaq dərəcədə pis olduğunu hesab etmir.

120. Şikayətin şikayətçinin sağlamlıq durumu ilə və adekvat müalicənin olmaması ilə bağlı hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçinin narazılıqları ilk növbədə həbsdə olduğu müddətdə onu müayinə etmiş həkimlərin tibbi təcrübəsinin olmaması ilə bağlı idi, iddia edildiyinə görə, bu, qeyri-düzgün və ziddiyyətli olan, onun nasazlıqlarının ciddiliyini təsdiqləyə bilməyən diaqnozların qoyulması ilə və beləliklə, qeyri-adekvat müalicə ilə nəticələnmişdi. Konkret olaraq şikayətçi ürəyində ciddi çatışmazlığın olmasından şübhələnirdi ki, həkimlər onu ya aşkara çıxara bilməmiş, ya da bilərəkdən aşkara çıxarmaqdan imtina etmişdilər.

121. Həbsdə saxlanma yerində müalicənin adekvatlığının qiymətləndirilməsi o vaxt zəruri olur ki, şikayətçinin səhhətində ciddi bir şey olduğu müəyyən edilir (*bax: mutatis mutandis, Paladinin (Paladi) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 72-ci bənd). Uyğun olaraq, şikayətçinin həbsdə saxlanma şəraitinin 3-cü maddəyə uyğunluğu və onun aldığı tibbi müalicənin adekvatlığı

ilə bağlı hər hansı məsələləri nəzərdən keçirməzdən əvvəl şikayətçinin həqiqətən də sağlamlığına qarşı təhlükə yaradan və xüsusi tibbi qulluq tələb edən hər hansı ciddi nasazlıqdan əziyyət çəkib-çəkmədiyini müəyyən etmək zəruridir.

122. Məhkəmə qeyd edir ki, həbsdə saxlanılarkən şikayətçinin iki və ya üç tutması olub ki, bunlar da qeyri-normal dərəcədə yüksək qan təzyiqini və huşun itirilməsini özündə ehtiva edib. Bu tutmalar şikayətçinin ürəyində nasazlıq olmasından şübhələnməsinin başlıca səbəbi olub.

123. Sərəncamında olan işin materiallarını nəzərə alaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, həqiqətən ilk baxışdan elə görünə bilər ki, tutulduqdan sonra şikayətçiyə qoyulmuş diaqnozlar ziddiyyətli olub. Məsələn, şikayətçinin həbsinin başlanğıcında iki həkim (29 oktyabr 2005-ci ildə MTN-in həkimi və 31 mart 2006-cı ildə Səhiyyə Nazirliyinin kardioloqu) onun şikayət etdiyi simptomlar (döş qəfəsində ağrılar, başgicəllənmələri və s.) əsasında ona ürəyin işemiya xəstəliyi diaqnozunu qoyublar. Qeyd edilməlidir ki, MTN-in həkimi öz diaqnozunun qarşısında sual işarəsi qoyub, yəqin bu onu göstərir ki, bu, sonradan təsdiqinə ehtiyac olan ilkin diaqnozdur. Lakin sonrakı müayinələr bu xəstəliyi müəyyən etməyib və şikayətçiyə mütəmadi olaraq "nevrosirkulyasiya distoniyası" diaqnozu qoyulub.

124. Bununla bağlı Məhkəmə belə bir faktı diqqətdən qaçıra bilməz ki, tibbi cəhətdən müxtəlif durumlarda çoxlu sayda ümumi simptomlar ola bilər ki, bu da bəzən diaqnozda yanlışlığa səbəb ola və ya diaqnozun dəqiqləşdirilməsi üçün bir neçə test və müayinələrin aparılmasına ehtiyac doğura bilər. Məhkəmə qeyd edir ki, bəzi əvvəlki tibbi müayinələr şikayət edilən simptomların ürəyin işemiya xəstəliyi ucbatından yarandığını düşünməyə əsas versə də, sonradan şikayətçi bir sıra daha əhatəli tibbi müayinələrdən, o cümlədən EKQ-dən, exokardioqramdan və digər zəruri testlərdən keçib və bu testlərin nəticələrinin dəqiqləşdirilməsinə yardım üçün bir neçə müxtəlif həkim tərəfindən müayinə olunub. Həmin sonrakı müayinələrin heç biri hər hansı ciddi ürək nasazlığı aşkara çıxarmayıb. Konkret olaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, 2006-cı ilin aprelində şikayətçi Səhiyyə Nazirliyinin dörd eksperti tərəfindən müayinə olunub; 2006-cı ilin iyulunda iki ay müddətinə Ədliyyə Nazirliyinin tibb müəssisəsinə köçürülüb və orada müxtəlif həkimlər tərəfindən mütəmadi müayinə olunub; 2006-cı ilin noyabrında on həkimdən ibarət komissiya tərəfindən müayinə olunub; və nəhayət, 2007-ci ilin yanvarında müxtəlif tibb sahələrinə mənsub olan on ekspert tərəfindən komissiyon məhkəmə tibb ekspertizası həyata keçirilib.

125. Müəyyən edildi ki, şikayətçinin tutmalarının səbəbləri patoloji səbəblər deyil, onlar onun həyat tərzində həbsə alınmasından irəli gələn kəskin dəyişiklik nəticəsində keçirdiyi emosional stress ucbatından baş verib və narahatlıq hissələrinə və qan təzyiqinin qəfil yüksəlməsinə səbəb olub. Bu durum "nevrosirkulyasiya distoniyası" adı ilə tanınır (narahatçılıqdan doğan və somatik avtonom disfunksiya kimi təsnifləşdirilən pozuntu forması, o həm də Da Kosta sindromu və ya "nevrosirkulyasiya astoniyası" adı ilə tanınır). Tutmalar asanlıqla aradan qalxa bilər və şikayətçi adi sakitləşdirici və ya damarları genişləndirən dərmanlar qəbul etməklə narahatlıq hissindən tezliklə azad ola bilərdi. İşin materiallarındakı sənədlərdən və tərəflərin təqdim etdiyi məlumatlardan belə görünür ki, bu həqiqətən də belə olub, çünki şikayətçi zəruri dərmanları atdıqdan sonra tezliklə özünü yaxşı hiss edib. Tutmaların hər hansı ciddi və ya uzun sürən patoloji nəticələrə səbəb olduğunu göstərən əlamət də yoxdur.

126. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçi yuxarıdakı nəticələrlə razılaşmayıb və öz iddiasının müdafiəsi üçün həkim Tomasla həkim Daymondun rəylərinə istinad etməyə çalışıb (yuxarıda 61-ci və 73-74-cü bəndlərə bax). Məhkəmə bu ekspertlərin yüksək səviyyəli tibbi ixtisasını şübhə altına almasa da, hər halda, hesab edir ki, bu dəlil problematik aspektlərdən məhrum deyil.

Konkret olaraq, şikayətçini şəxsən heç vaxt görməyən həkim Tomasın rəyi çox qısa və qeyri-müəyyəndir və orada şikayətçinin sağlamlıq durumu ilə bağlı hər hansı konkret nəticələr yoxdur. Ən önəmlisi, nə həkim Tomas özü, nə də şikayətçi bu rəyin hansı tibbi qeydlərə və ya digər sənədlərə əsaslandığını göstəriblər. Belə görünür ki, ən yaxşı halda, həkim Tomasa şikayətçinin vəkili tərəfindən şikayətçinin tibb tarixçəsinin yalnız bir hissəsi verilib.

127. Həkim Daymondun rəyinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, həkim Tomas *kimi* o da şikayətçini şəxsən heç vaxt müayinə etməyib və onun rəyi yalnız şikayətçi barəsindəki tibbi qeydlərin tərcümələrinə (tərcümələrin keyfiyyəti məlum deyil) və həbsdə saxlanma şəraitinin şikayətçinin özü tərəfindən təsvirinə əsaslanıb. Belə görünür ki, həkim Daymondun sərəncamında olan tərcümələr tərəflərin Məhkəməyə təqdim etdiyi və yuxarıda 49-74-cü bəndlərdə qısaca ümumiləşdirilmiş sənədlərin tərcüməsidir. Amma həkim Daymondun Azərbaycan həkimlərinin tibbi praktikasından və istifadə etdikləri terminologiyadan xəbərdar olduğu heç də bəlli olmur; halbuki bunlar onun rəyinin dolğunluğuna təsir göstərə bilərdi. Konkret olaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, həkim Daymond Azərbaycan həkimlərini, onun sözləri ilə desək, "müasir kardioloqlara tanış olmayan" və buna görə də şikayətçi barəsindəki tibbi qeydlərin başa düşülməsini məhdudlaşdıran terminologiyadan istifadəyə görə tənqid edib. Konkret olaraq, o, "stenokardiya" (döş anginası kimi də tanınır və döş qəfəsində ağrı simptomunu ifadə edir) və "nevrosirkulyasiya distoniyası" (yuxarıda izah edilib) terminlərindən istifadəni tənqid edib. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, bu terminlərin hər ikisi bütövlükdə keçmiş Sovet İttifaqı ərazisində tibb işçiləri tərəfindən geniş istifadə olunur və başa düşülür (nümunə üçün bax: *Kalaşnikovun (Kalashnikov) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 30-cu bənd; *Nemerjitski (Nevmerzhitky) Ukraynaya qarşı*, № 54825/00, 43-cü bənd, AIHM 2005-11; *Hümmətov (Hummatov) Azərbaycana qarşı*, № 9852/03 və 13413/04, 41-ci bənd, 29 noyabr 2007-ci il; və *Kaçeişvili (Katcheishvili) Gürcüstana qarşı* (qərar), № 55793/09, 24 noyabr 2009-cu il). Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, müxtəlif ölkələrdə tibb işçilərinin istifadə etdikləri tibbi terminologiya vahid deyil və Məhkəmə qəbul edir ki, bir ölkədəki ixtisaslı həkim xarici ölkələrdə istifadə edilən müəyyən terminologiya ilə tanış olmaya bilər. Sadəcə həkim Daymondun şikayətçinin tibb tarixçəsindəki tibbi terminlərin çoxu ilə tanış olmaması faktı belə qənaətə gəlməyə haqq qazandıra bilməz ki, şikayətçini müayinə etmiş həkimlər yetərinə ixtisaslı olmayıblar, yaxud "müasir "müasir kardioloji xidmətdən" istifadə imkanından məhrum olublar.

128. Üstəlik, istənilən halda, həkim Daymond bu qənaətə gəlib ki, şikayətçi "qeyri-stabil hipertoniya"dan və "ürəyin tac damarının çox yüngül formada xəstəliyindən" əziyyət çəkir və bunlar tamamilə düzgün müalicə olunub, amma o, şikayətçinin xüsusi müdaxiləni zəruri edən hər hansı konkret bir ciddi ürək xəstəliyindən əziyyət çəkdiyinə dair hər hansı qəti nəticə çıxarmaqdan çəkinib.

129. Bundan başqa, Məhkəmə şikayətçini müayinə və müalicə etmiş bütün həkimlərin peşə ixtisası səviyyəsi ilə bağlı kifayət qədər ümumi ifadələrlə bildirilən tənqidlə razılaşa bilməz. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçini müayinə etmiş ekspertlərin çoxu həbsxana həkimləri deyil, ümumi yönümlü həkimlər və kardioloqlar idi və Məhkəmə onların tibbi səriştəsini, ixtisaslılığını və ya həkim olaraq vicdanlılığını şübhə altına almaq üçün hər hansı konkret əsas görmür. Bundan əlavə, Məhkəmə xatırladır ki 3-cü maddə həbsdə saxlanma yerlərində və ya həbsxanaların xəstəxanasında göstərilən tibbi yardımın səviyyəsinin geniş ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulan ən yaxşı tibb müəssisələrindəkindən daha yaxşı səviyyədə olmasını tələb etmir; o, hətta həmin tibbi yardımın səviyyəsinin həmişə ölkədəki ümumi səviyyə ilə hökmən eyni

olmasını da tələb etmir (*bax: mutatis mutandis, Testa (Testa) Xorvatiyaya qarşı, № 20877/04, 46-cı bənd, 12 iyul 2007-ci il*). Bu işdə, görünür, şikayətçi ölkədəki bir neçə ən yaxşı mütəxəssis tərəfindən müayinə olunub.

130. Ümumən Məhkəmə hesab edir ki, sərəncamında olan işin materiallarından kifayət qədər aydın şəkildə müəyyən etmək olar ki, şikayətçinin tutmalarının səbəbi "nevrosirkulyasiya distoniyası" olub, bu isə ambulator qaydada müalicə oluna bilən kiçik nasazlıq durumudur (*Kaçeışvilinin işi üzrə yuxarıda adı çəkilən qərara bax*) və o, xüsusi tibbi qulluq tələb edən hər hansı ciddi xəstəlikdən əziyyət çəkmir. Bundan əlavə, həmin ərizədə təsvir edilmiş tutmalardan başqa şikayətçinin sonradan hər hansı təcili müdaxilə tələb edən durumda olduğunu, yaxud hər hansı digər formada kəskin ağrıya və ya adekvat tibbi yardımın olmaması ucbatından uzun sürən ağrıya məruz qaldığını göstərən bir şey yoxdur. Məhkəməyə bu şikayətin mahiyyəti ilə bağlı sonuncu yazışmanın göndərildiyi vaxtdan bəri şikayətçi səhhətində sonradan pisləşmə olduğu barədə hər hansı məlumat təqdim etməyib.

131. Bundan başqa, istənilən halda, şikayətçinin aldığı tibbi yardımı nəzərə alaraq, Məhkəmə bu nəticəyə gələ bilməz ki, həmin yardım "pis rəftara" bərabər sayılacaq dərəcədə qeyri-adekvat olub. Doğrudur, şikayətçiyə tibbi yardım göstərilməsinin üsulunda müəyyən çatışmazlıqlar olub. Məsələn, Məhkəmə qeyd edir ki, bəzi hallarda dərmanlar ona tibb ixtisası olmayan həbsxana nəzarətçiləri tərəfindən verilib, sağlamlığı ilə bağlı şikayətlərinə cavab verilməsində müəyyən yubanmalar olub və tibb tarixçəsinin tam surəti ona gec verilib. Digər tərəfdən, Məhkəmə şikayətçinin özünün əməkdaşlığa meylli olmayan davranışını da nəzərdən qaçıra bilməz; belə ki, bir neçə halda şikayətçi ona yazılmış dərmanları qəbul etməkdən imtina edib. Müvafiq halları bütövlükdə nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, müəyyən çatışmazlıqlara baxmayaraq, şikayətçiyə bir neçə ixtisaslı ekspert qəbul edib bilən səviyyədə xidmət göstərüb, ona zəruri dərmanlar yazılıb, iki ay müddətinə xəstəxanaya yerləşdirilib və xəstəxanada olmadığı müddətdə ağılabatan müntəzəmliklə müayinə olunub.

132. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Məhkəmə heç də bu nəticəyə gələ bilməz ki, şikayətçinin həbsdə saxlanma şəraiti qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara bərabər sayılacaq dərəcədə pis olub; həbsdə saxlanmağa yol verməyən hər hansı ciddi xəstəlikdən əziyyət çəkib, yaxud ona göstərilmiş tibbi xidmət o dərəcədə qeyri-adekvat olub ki, onu Konvensiyanın 3-cü maddəsi ilə tələb olunan minimal qəddarlıq səviyyəsinə çatan dərəcədə itziraba məruz qoyub.

133. Buradan belə nəticə çıxır ki, şikayətin bu hissəsi aşkar əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

III. KONVENSIYANIN 5-ci MADDƏSİNİN 1-ci BƏNDİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

134. Şikayətçi şikayət etdi ki, onun tutularaq həbsə alınması onun cinayət əməli törətdiyinə dair əsaslı şübhəyə əsaslanmayıb.

135. O, həmçinin şikayət etdi ki, azadlıqdan məhrum edilməsi qanuni olmayıb. Konkret olaraq, qeyd etdi ki, qanuna zidd olaraq tutulub və hakimin yanına gətirilənə qədər daxili qanunvericiliklə icazə verilən qırx səkkiz saatlıq maksimum müddətdən artıq həbsdə saxlanılıb. Həmçinin bildirdi ki, həbsdə saxlanma müddətinin sonuncu dəfə uzadılmasına sanksiya verən Nəsimi Rayon Məhkəməsinin 2 oktyabr 2005-ci il tarixli qərarından sonra 19 aprel 2007-ci ildə

onun məhkəməyəqədər həbs müddəti başa çatmış və bundan sonra qanunsuz olaraq həbsdə saxlanılmışdı.

136. Şikayətçi Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə, habelə 6-cı və 13-cü maddələrinə istinad etdi. Məhkəmə hesab edir ki, bu şikayətlərə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi üzrə baxılmalıdır; həmin bəndin müvafiq hissəsində deyilir:

" 1. Hər kəsin azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ var. Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlığından məhrum edilə bilməz:

c) hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı şəxsin səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durmasından irəli gələn və ya onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun, yaxud törədildikdən sonra onun gizlənməsinin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsasların olduğunun hesab edildiyi hallarda şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması... "

A. Şikayətin qəbuledilənliyi

1. Əsaslı şübhə

137. Hökumət iddia etdi ki, şikayətçi cinayət əməli törətdiyinə dair əsaslı şübhə əsasında tutulub. Konkret olaraq, şübhə eyni cinayət əməlinə iştirakda şübhəli bilinən digər şəxsin (Fikrət Yusifovun) ifadəsinə əsaslanıb.

138. Şikayətçi iddia etdi ki, dövlət orqanları və Hökumət onun hər hansı cinayət əməli törətdiyinə dair əsaslı şübhə yaradan yetərli faktlar və məlumatlar təqdim edə bilməyiblər. İddia etdi ki, həbsə alınması qeyri-müəyyən iddialarla əsaslandırılıb və əslində siyasi mülahizələrdən qaynaqlanıb. Fikrət Yusifovun ifadələrinə gəldikdə, şikayətçi iddia edir ki, onlar yalandır və ya yanlış şərh olunub, sonradan cinayət istintaqının gedişində Cənab Yusifov bəzi ifadələrindən imtina edib.

Məhkəmə bir daha bildirir ki, 5-ci maddənin 1(c) bəndi əsasında əsaslı şübhəyə görə tutma zamanı polisə tutma anında və ya şikayətçi həbsdə saxlanılarkən ittinamlar irəli sürmək üçün yetərli sübutlara malik olması vacib deyil (*bax: Broqan və Başqaları (Brogan and Others) Birləşmiş Krallığa qarşı, 29 noyabr 1988-ci il, 53-cü bənd, A Seriyaları, № 145-B; və Erdagöz (Erdagöz) Türkiyəyə qarşı, 22 oktyabr 1997-ci il, 51-ci bənd, Qərar və Qərardadlar Toplusu, 1997-VI*). Həbsə alınmış şəxsə qarşı son nəticədə ittiham irəli sürülməsi və ya onun məhkəmə qarşısına çıxarılması da vacib deyil. Dindirmə üçün həbsə almanın məqsədi həbs üçün əsas təşkil edən şübhələri təsdiq etmək və ya aradan qaldırmaqla cinayət araşdırmasını irəliyə aparmaqdır. Buna görə də, şübhə doğuran faktların cinayət araşdırması prosesinin növbəti mərhələsində baş verəcək məhkum edilmə üçün, yaxud hətta ittiham irəli sürmək üçün zəruri olan faktlarla eyni səviyyədə olması vacib deyil (*bax: Mürrey (Murray) Birləşmiş Krallığa qarşı, 28 oktyabr 1994-cü il, 55-ci bənd, A Seriyaları, № 300-A*). Lakin şübhənin əsaslı olması barədə tələb əsassız tutulmaya və həbsə alınmaya qarşı təminatın mühüm hissəsini təşkil edir. Şübhənin vicdanlı (daxili inama əsaslanan) şübhə olması faktı yetərli deyil. "Əsaslı şübhə" sözləri müvafiq şəxsin cinayət törədə biləcəyinə obyektiv müşahidəçini inandıra bilən faktların və ya məlumatların mövcudluğunu bildirir (*bax: Foks, Kempbell və Hartli (Fox, Campbell and Hartley) Birləşmiş Krallığa qarşı, 30 avqust 1990-cı il, 32-ci bənd, A Seriyaları, № 182*).

140. Bu işdə şikayətçi dövlət hakimiyyətinin zorla və qanunsuz olaraq ələ keçirilməsinin planlaşdırılmasında və korrupsiyanı və hakimiyyət səlahiyyətindən sui-istifadəni özündə ehtiva

edən hərəkətlərdə iştirakda şübhəli bilinib. Bunu şübhə altına alan yoxdur ki, bu növ hərəkətlər daxili qanunvericiliyə əsasən cinayət hüquq pozuntuları kimi tövsif olunur.

141. Belə görünür ki, şikayətçi qarşı ilkin şübhə cənab Yusifovun ifadələrinə əsaslanıb, həmin ifadələrdə şikayətçi bir neçə cari və sabiq dövlət məmurlarının dövlət hakimiyyətini qanunsuz yollarla ələ keçirməyə yönələn sövdələşməsinin iştirakçılarından biri kimi göstərilib. Şikayətçi bu ifadələrin yalan və ağlasığmaz olduğunu iddia etsə də, Məhkəmə hesab edir ki, yuxanda sitat gətirilən presedent hüququnun mənası baxımından bu cür dəlil obyektiv olaraq şikayətçini iddia edilən cinayət əməli ilə əlaqələndirirdi və ona qarşı "əsaslı şübhənin" yaranması üçün yetərli idi. Hətta baxmayaraq ki, ittiham hökmünə haqq qazandırmaq üçün açıq-aydın yetərli sübutlar əldə edə bilmədiyinə görə ittiham tərəfi yekunda şikayətçi barəsində 278 (dövlət hakimiyyətini ələ keçirməyə yönələn hərəkətlər), 28 və 220-ci maddələr (kütləvi iğtişaşların təşkili nə hazırlıq) üzrə ittihamların məhkəmə baxışına çıxarılmasında təkid etmədi, dövlət orqanlarından alınmış ilkin informasiyanın yaratdığı şübhə şikayətçi tutulduğu zaman və həbsdə olduğu ilkin vaxtlarda əsaslı sayıla bilərdi.

142. Bundan başqa, tutulmasından az sonra şikayətçinin mənzillərində və iş otağında aparılmış axtarışlar zamanı müxtəlif valyutalarda böyük məbləğdə nağd pul və çoxlu zinət əşyaları aşkar edilmişdi. Təkliddə bu informasiya cinayət işi üzrə məhkəmə baxışı zamanı şikayətçinin təqsirli bilinməsi üçün böyük ehtimalla yetərli olmasa da, Məhkəmə hesab edir ki, o, obyektiv müşahidəçidə şikayətçi tərəfindən hakimiyyət səlahiyyətindən sui-istifadə edilməklə şəxsi varlanma ilə nəticələnmiş cinayət əməllərinin törədildiyinə dair əsaslı şübhə yarada bilərdi. İşdəki materiallardan belə görünür ki, zaman keçdikcə istintaq orqanı bu şübhəni təsdiqləyən əlavə sübutlar əldə edib.

143. Bu əsaslara görə, Məhkəmə hesab edir ki, şikayətin bu hissəsi aşkar əsassızdır Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

2. Qanuni həbsə alınma

144. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətin bu hissəsi Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada aşkar əsassız deyil. Daha sonra qeyd edir ki, şikayətin bu hissəsi hər hansı digər əsaslara görə də qəbul olunmayan deyil. Buna görə də, o, qəbulolunan elan edilməlidir.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Ümumi prinsiplər

145. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 5-ci maddənin 1-ci bəndindəki "qanuni" və "qanunla müəyyən olunmuş qaydada" ifadələri mahiyyətcə milli qanunvericiliyə istinadlı bildirir və oradakı maddi-hüquqi və prosessual normalara riayət etmək öhdəliyini bəyan edir. Daxili qanunvericiliyi şərh və tətbiq etmək ilk növbədə dövlət orqanlarının, xüsusən məhkəmələrin işi olsa da, həmin qanunvericiliyə riayət edilməməsi Konvensiyanın pozuntusuna səbəb olduğu hallarda, məsələn, 5-ci maddənin 1-ci bəndi ilə bağlı olan hallarda vəziyyət başqa cürdür. Belə hallarda Məhkəmə milli qanunvericiliyə riayət edilib-edilmədiyini yoxlamaq üçün müəyyən səlahiyyətlərini tətbiq edə bilər və etməlidir (digər qərarlar arasında *bax: Duiyeb (Douiyeb) Niderlanda qarşı* [Böyük

Palatanın qərarı], № 31464/96, 44-45-ci bəndlər, 4 avqust 1999-cu il). Həbsdə saxlanmanın müddəti məhkəmə qərarına əsaslanırsa, prinsipcə, "qanunidir" (*bax: Benhem (Benham) Birləşmiş Krallığa qarşı*, 10 iyun 1996-cı il, 42-ci və sonrakı bəndlər, Qərar və Qərardadlar Toplusu, 1996-III).

146. Bundan başqa, Məhkəmə müəyyən etməlidir ki, daxili qanunvericiliyin özü, orada ifadə edilən və ya nəzərdə tutulan ümumi prinsiplər də daxil olmaqla, Konvensiyaya uyğundurmu? Bu məsələ ilə bağlı Məhkəmə vurğulayır ki, söhbət azadlıqdan məhrum etmədən gedirsə, ümumi prinsip olan hüquqi müəyyənlik prinsipinə riayət edilməsi xüsusilə vacibdir. Buna görə də, azadlıqdan məhrum etmənin Konvensiyada nəzərdə tutulan qanunilik standartına cavab verməsi üçün daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə şərtlərinin aydın müəyyən edilməsi və qanunun tətbiqinin nəticələrini öncədən görməyin mümkün olması önəmlidir, həmin standart tələb edir ki, bütün qanunlar şəxsin hər hansı konkret hərəkətin doğuracağı nəticələri mövcud şəraitdə ağlabatan dərəcədə öncədən görə bilməsinə imkan yarada bilmək üçün (zərurət olduqda müvafiq hüquqi məsləhət almaqla) kifayət qədər aydın olsun (*bax: Baranovski (Baranowski) Polşaya qarşı*, № 28358/95, 51-52-ci bəndlər, AİHM 2000-III, əlavə istinadlarla).

147. Lakin daxili qanunvericiliyə uyğunluq özlüyündə yetərli deyil: 5-ci maddənin 1-ci bəndi tələb edir ki, bununla yanaşı, azadlıqdan məhrum etmə həm də 5-ci maddənin məqsədinə, yəni fərqləri özbaşnalıqdan müdafiə etmək məqsədinə uyğun olsun. Burada önəmli olan təkcə "şəxsin azadlıq hüququ deyil", həm də "toxunulmazlıq hüququ"dur (digər qərarlar arasında *bax: Botsano (Bozano) Fransaya qarşı*, 18 dekabr 1986-cı il, 54-cü bənd, A Seriyaları, № 111; və *Vassink (Wassink) Niderlanda qarşı*, 27 sentyabr 1990-cı il, 24-cü bənd, A Seriyaları, № 185-A). Bu bir təməl prinsipdir ki, heç bir əsassız həbs 5-ci maddənin 1-ci bəndinə uyğun ola bilməz və 5-ci maddənin 1 -ci bəndində nəzərdə tutulan əsassız həbs anlayışı həbsin milli qanunvericiliyə uyğun olmaması anlayışının hüdudlarından kənara çıxır, belə ki, azadlıqdan məhrum etmə daxili qanunvericilik baxımından qanuni olsa belə, əsassız ola və deməli, Konvensiyaya zidd ola bilər (*bax: Saadi (Saadi) Birləşmiş Krallığa qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 13229/03, 67-ci bənd, AİHM 2008-...).

2. Şikayətinin tutulmasının və Nəsimi Rayon Məhkəməsinin həbsə alınma barədə 21 oktyabr 2005-ci il tarixli qərarına qədər ibtidai həbsdə saxlanmasının halları

(a) Tərəflərin arqumentləri

148. Hökumət bildirdi ki, şikayətçi hakimin yanına qanunla nəzərdə tutulmuş qırx səkkiz saatlıq müddət ərzində gətirilib. O, iddia etdi ki, şikayətçi MTN-in binasına 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 20.25-də daxil olub, həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi barədə məhkəmə iclası isə 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 20.25-də. onun həbsindən düz qırx səkkiz saat sonra başlanıb.

149. Bu arqumentinin təsdiqi olaraq Hökumət şikayətçinin sabiq köməkçisinin dindirilməsi haqqında protokolu təqdim etdi. Protokola əsasən, dindirmə 12 fevral 2007-ci ildə şikayətçiyə qarşı cinayət işi çərçivəsində keçirilib. Bu sənədə əsasən, şikayətinin sabiq köməkçisi ifadə verib ki, 19 oktyabr 2005-ci ildə onunla şikayətçi saat 20-dək iş yerində qalıblar, həmin vaxt MTN-in bir neçə əməkdaşı onların iş yerinə gələrək şikayətçi ilə qısa söhbət ediblər və sonra onunla birlikdə çıxıb gediblər. Hökumət həmçinin MTN-in binasına giriş-çıxışa nəzarət edən əməkdaş tərəfindən imzalanmış 13 fevral 2007-ci il tarixli ifadəni də təqdim edib; həmin ifadəyə əsasən, şikayətçiyə məxsus maşın 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 20.25-də MTN-in həyətinə daxil olub.

İfadədə həmçinin qeyd edilib ki, Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakimi 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 20.20-də MTN-in binasına daxil olub və 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 21.40-da oranı tərk edib.

150. Şikayətçi iddia etdi ki, onun tutulması ilə bağlı Hökumətin təqdim etdiyi sənədlər saxtalaşdırılıb. İsrar etdi ki, MTN-in binasına 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 14.00-dan az sonra gətirilib. MTN-in binasına daxil olduqdan sonra oranı tərk etməsinə icazə verilməyib. Yalnız səkkiz saata yaxın vaxt keçdikdən sonra tutulmasının səbəbləri haqqında və nazir vəzifəsindən azad olunduğu barədə məlumatlandırılıb. O, hakimin yanına 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 21.00-da, yəni qanunla nəzərdə tutulmuş qırx səkkiz saatlıq müddətdən yeddi saat gec gətirilib.

151. Bu iddiasının təsdiqi olaraq, şikayətçi iki cangüdəni və şəxsi sürücüsü tərəfindən imzalanmış ifadələri təqdim etdi, həmin sürücü onu və MTN-in iki əməkdaşını şikayətçinin məşinində MTN-in binasına aparmışdı. 28 avqust 2007-ci il tarixli ifadəsində şikayətçinin sürücüsü bildirdi ki, məşin MTN-in binasına 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 14 radələrində daxil olub. 23 avqust 2007-ci ildə imzaladıqları ifadələrində şikayətçinin cangüdənləri bildirmişdilər ki, başqa bir məşində şikayətçinin məşininin dalınca gediblər və şikayətçinin məşini MTN-in binasına saat 14 ilə 14.20 arasında daxil olub.

152. Şikayətçi həmçinin İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin sabiq əməkdaşı Cənab Hüseynov tərəfindən imzalanmış ifadəni təqdim etdi, o, bildirmişdi ki, 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 15-də biznes məsələsi ilə bağlı şikayətçi ilə görüşməli idi, amma şikayətçinin katibəsi ona məlumat verdi ki, şikayətçi saat 14-də Nazirliyi tərk edib. Cənab Hüseynov eyni cinayət prosesi çərçivəsində şikayətçi ilə birlikdə təqsirləndirilən və məhkum olunan şəxslərdən biri idi.

153. Nəhayət, şikayətçi qeyd etdi ki, onun nazir vəzifəsindən azad edilməsi ilə tutulması faktı arasında mühüm əlaqə vardı. Vəzifədən azad edilməsi barədə məlumatın ictimaiyyətə açıqlanmazdan əvvəl həbs olunmuş və vəzifədən azad edilməsi barədə məlumat saat 15 radələrində dövlət mediası vasitəsilə yayılmışdı. Bu səbəbdən, Hökumətin arqumentinə zidd olaraq, onun saat 20-dək öz iş otağında qalıb işləməsi mümkün deyildi.

(b) Məhkəmənin qiymətləndirməsi

154. Şikayətçi digər məsələlərlə yanaşı şikayət edib ki, hakimin yanına daxili qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qırx səkkiz saatlıq müddət keçdikdən sonra gətirilib və həmin müddət qurtardıqdan sonra daxili qanunvericiliklə nəzərdə tutulduğu kimi azad edilməyib. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, özlüyündə bu şikayətdə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada "dərhal hakimin yanına gətirilmə" məsələsi qaldırılmır. Qaldırılan əsas məsələ daha çox odur ki, məhkəmənin həbs qərarına qədər şikayətçinin həbsdə saxlanması həmin saxlanma müddətinə tətbiq edilən daxili qanunvericiliyin konkret tələblərinə uyğun idimi? Beləliklə, şikayət həmin müddətdə şikayətçinin həbsdə saxlanması "qanuniliyinə" aid olduğuna görə ona Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi üzrə baxılmalıdır.

155. Görünür, hər iki tərəf razılışır ki, şikayətçi MTN-in binasına şübhəli şəxs qismində həbsinin 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 23.15-də tərtib edilmiş rəsmi protokolda qeydə alınmasından bir neçə saat əvvəl gətirilib. Lakin şikayətçinin MTN-in binasına gətirilməsinin dəqiq vaxtı məsələsində tərəflər arasında fikir ayrılığı var, şikayətçi iddia edir ki, bu, saat 14 radələrində, Hökumət isə iddia edir ki, saat 20.25-də baş verib.

156. Buna görə də, Məhkəmə öncə şikayətçinin MTN-in binasına gətirilməsinin dəqiq vaxtını müəyyənləşdirəcək. İkincisi, müəyyən edəcək ki, sözügedən müddətdə şikayətçi "azadlıqdan məhrum edilmişdimi"? Nəhayət, o, müəyyən edəcək ki, şikayətçi azadlıqdan məhrum edilmişdisə, həmin məhrum etmə "qanunilik" tələblərinə uyğun idi mi?

157. Şikayətçinin MTN-in binasına daxil olmasının vaxtını müəyyən edərkən Məhkəmə hesab edir ki, bu işdə Hökumət şikayətçinin şübhəli şəxsi qismində həbsi barədə rəsmi protokol saat 23.15-də tərtib edilməzdən əvvəl MTN-in binasına gətirildiyini şübhə altına almadığına görə, bu halda şübhə şikayətçinin xeyrinə həll edilməlidir və baş verənlərin münasib və inandırıcı sübutlarla təsdiqlənən saatbasaat izahatını vermək vəzifəsi öncə Hökumətin üzərinə düşür.

158. Məhkəmə tərəflərin arqumentlərini nəzərdən keçirdi və şikayətçinin MTN-in binasına saat 20.25-də daxil olduğu barədə iddiasını təsdiqləmək üçün Hökumətin təqdim etdiyi sübutlar onu inandırmadı. Şikayətçinin sabiq köməkçisinin dindirilməsi barədə protokola gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, həmin dindirmə şikayətçinin həbsi ilə bağlı hadisələrə aid idi və şikayətçinin 19 oktyabr 2005-ci ildə həbsə alınmasından bir ildən artıq vaxt keçdikdən sonra 12 fevral 2007-ci ildə keçirilmişdi. 2005-ci ilin oktyabrında şikayətçinin bu məsələ barədə artıq daxili məhkəmələrə vaxtında şikayət etdiyini, amma uğursuzluğa məruz qaldığını nəzərə alsaq (yuxarıda 24-cü bəndə bax), Hökumət şikayətçinin həbsindən bu qədər uzun müddət keçdikdən sonra, artıq bu məsələyə ölkədaxili prosedura əsasən yenidən baxılmalı olmadığı bir vaxtda cinayət təqibi orqanlarının şikayətçinin köməkçisini bu məsələ barədə dindirmələrinin hansı məqsədi daşdığını izah edə bilməyib. Belə olan halda, ölkədaxili cinayət icraatının 2007-ci ilin fevralında çatmış olduğu mərhələnin kontekstində bu dindirmə protokolunun tərtibi namünasib görünür, buna görə də Məhkəmədə onun ədalətli məqsədlər üçün tərtib edilməsinə şübhə edir və bu sübutu inandırıcı hesab etmir.

159. MTN-in binasına giriş-çığışa nəzarət edən əməkdaşın ifadəsinə gəldikdə, ona güvənməyin mümkünlüyü ilə bağlı Məhkəmədə analoji şübhələr var. Bu ifadə də şikayətçinin həbsindən bir ildən artıq vaxt keçdikdən sonra 13 fevral 2007-ci ildə alınıb. Bu ifadə aşkar onu göstərir ki, 19 oktyabr 2005-ci ildə MTN-in binasına daxil olan şəxslər barədə qeydlər 2007-ci ilin fevralında hələ də saxlanılırdı və dövlət orqanlarının sərəncamında idi. Belə bir vəziyyətdə Məhkəmə bunu şübhəli hesab edir ki, Hökumət 13 fevral 2007-ci il tarixli yuxandakı ifadəni təqdim etdiyi halda, şikayətçinin həbsi zamanı aparılmış hər hansı rəsmi qeydləri, məsələn, MTN-in giriş-çığış yerində şikayətçinin MTN-in binasına daxil olduğu vaxt barədə aparılmış həqiqi qeydlərin yer aldığı qeydiyyat kitabının əslindən (orijinalından) müvafiq çıxarışların surətlərini təqdim etməyib. İşə aid bu cür əhəmiyyətli sübut olmadığına görə Məhkəmə MTN əməkdaşının yuxandakı ifadəsini inandırıcı hesab etmir.

160. Bundan başqa, Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçinin təqdim etdiyi şahid ifadələrinin vaxtı da xeyli sonrakı tarixə - 2007-ci ilin avqustuna təsadüf edirdi. Lakin bu ifadələri şikayətçinin vəkili Hökumətin təqdim etdiyi yuxandakı sübutu təkzib etməyə çalışarkən əldə etmişdi. Bundan başqa, ölkədaxili icraat zamanı ilkin həbsinin vaxtı barədə şikayətçinin iddiaları ziddiyyətsiz idi. İlk dəfə bu iddiasını Nəsimi Rayon Məhkəməsinin həbs tədbiri barədə 21 oktyabr 2005-ci il tarixli qərarına qarşı şikayətində təfəssilatlı şəkildə bildirmişdi. Lakin Apellyasiya Məhkəməsi onun bu iddiasını rədd etdi və nəticədə həmin məhkəmə şikayətçinin həbsinə aid faktların təfəssilatlarını vaxtında müəyyən etmədi.

161. Nəhayət, şikayətçinin yüksək dövlət vəzifəsi tutduğunu və bu işin digər hallarını nəzərə alsaq, aydın məsələdir ki, şikayətçinin həbsi və nazir vəzifəsindən azad edilməsi bir-biri ilə

əlaqəli idi və aralarındakı vaxt çox qısa idi, onun həbsi vəzifədən azad edilməsi barədə xəbərlərdən öncə baş vermişdi. Onun vəzifədən azad edilməsi barədə xəbər saat 14.57-də dövlət mediası tərəfindən yayılması faktı hadisələrə dair şikayətçinin fərziyyəsini daha çox inandırıcı edir.

162. Buna görə də, Hökumətin hadisələrə dair öz fərziyyəsini təsdiqləmək üçün inandırıcı və münasib sübutlar təqdim edə bilmədiyini və şikayətçinin arqumentlərinin və sübutlarının ziddiyyətsiz və inandırıcı xarakterini nəzərə alaraq, Məhkəmə razılaşıb ki, şikayətçi faktiki olaraq 19 oktyabr 2005-ci ildə təxminən saat 14-də və ya bundan az sonra MTN-in binasına gətirilmiş və həmin vaxtdan sonra orada qalmışdı.

163. Bunun ardınca müəyyən etmək lazımdır ki, o, həmin müddətdə azadlıqdan məhrum edilmişdimi"? Bununla bağlı Məhkəmə bur daha bildirir ki, azadlıqdan məhrum etmənin baş verib-vermədiyini müəyyən etmək üçün başlanğıc nöqtəsi kimi müvafiq fərdin konkret vəziyyəti götürülməli və konkret halda ortaya çıxan bütün amillər, məsələn, sözügedən tədbirin növü, müddəti, nəticələri və tətbiq edilmə üsulu bütövlükdə nəzərə alınmalıdır (*bax: Qutsardi (Guzzardi) İtaliyaya qarşı*, 6 noyabr 1980-ci il, 92-ci bənd, A Seriyaları, № 39). Məhkəmə zahiri görüntülərin arxasına nəzər salmalı və barəsində şikayət edilən situasiyanın reallıqlarını araşdırmalıdır (*bax: Van Droogenbrok (Van Droogenbroeck) Belçikaya qarşı*, 24 iyun 1982-ci il, 38-ci bənd, A Seriyaları, № 50). Hətta şəxs özü həbsxanaya salınmasını istədikdə belə, azadlıq hüququ onun 5-ci maddənin təmin etdiyi müdafiədən yararlanmaqdan məhrum edilməsinə yol verməyəcək dərəcədə vacib hüquqdur (*bax: De Vilde, Ooms və Versip (De Wilde, Ooms and Versyp) Belçikaya qarşı*, 18 iyun 1971-ci il, 65-ci bənd, A Seriyaları, № 12). Bu işdə Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçi MTN-in binasında daxil olduqdan sonra onun əlləri qandallanmasa da, o, bağlı kameraya salınmasa da, yaxud hərəkətləri fiziki cəhətdən hər hansı digər formada məhdudlaşdırılmasa da, orada onu MTN-in yüksək vəzifəli iki əməkdaşı müşayiət edirdi və içəriyə daxil olduqdan sonra oranı tərk etməkdə daha sərbəst deyildi. Bundan başqa, şikayətçinin ailəsini onun həbsi barədə məlumatlandıran məktub onun həbsi barədə rəsmi protokolun tərtib edilməsinə-dən bir neçə saat əvvəl göndərilmişdi. O, MTN-in binasına gətirildikdən sonra bir neçə saat ərzində dindirilməmişdi və buna görə də, iddia etmək olmazdı ki, həmin müddətdə onun orada olmasını şahid qismində dindirilmək üçün gəlmək vəzifəsi tələb edirdi (əks qərar, *mutatis mutandis*, *bax: İliya Stefanov (Iliya Stefanov) Bolqarstana qarşı*, № 65755/01, 71-75-ci bəndlər, 22 may 2008-ci il). Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, Hökumət şikayətçinin faktiki həbsinin vaxtını şübhə altına alsa da, görünür, şikayətçinin MTN-in binasına daxil olduğu andan faktiki olaraq azadlıqdan məhrum edildiyini qəbul edib, yaxud istənilən halda, buna açıq etirazını bildirməyib. Uyğun olaraq, Məhkəmə hesab edir ki, 19 oktyabr 2005-ci ildə təxminən saat 14-dən başla-yaraq dövlət orqanları açıq-aydın şikayətçini həbsə alınmış şəxs hesab ediblər və o, 5-ci maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan mənada "azadlıqdan məhrum edilib".

164. Belə olan halda, şikayətçi barəsində həbs qətimkan tədbirinə dair 21 oktyabr 2005-ci il tarixli məhkəmə qərarının qəbuluna qədərki dövrdə şikayətçinin tutulmasının və ibtidai həbsdə saxlanmasının əsassız olub-olmadığını və 5-ci maddənin 1-ci bəndinin qanunilik barədə tələblərinə cavab verib-vermədiyini müəyyən etmək qalır.

165. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçi faktiki olaraq 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 14 radələrində həbs edilsə də, onun tutulması yalnız həmin gün saat 23.15-də rəsmi qeydiyyatla alınıb. Belə görünür ki, MTN-in iki əməkdaşı onun MTN-in binasına yollanmasını xahiş edərkən o, dövlət orqanlarının onu cinayət əməli törətməkdə şübhəli bilndiyinə görə həbs etmək niyyəti barədə

məlumatlandırılmamışdı. Bununla bağlı Məhkəmə yuxanda qeyd edilən ümumi prinsiplərə istinad edərək (yuxanda 145-147-ci bəndlərə bax) bir daha bildirir ki, adətən şəxsi azadlıqdan məhrum etmək səlahiyyətinə malik olan dövlət orqanlarından gözlənilir ki, onunla davranışlarında vicdanla hərəkət edəcəklər. Belə ki, fərdi onun fiziki azadlığından məhrum etmək və ya buna hər hansı digər şəkildə təsir göstərmək niyyəti hadisələrin normal axarında dövlət orqanları tərəfindən gizlədilməməlidir (*bax: mutatis mutandis, Konka (Conka) Belçikaya qarşı, № 51564/99, 41-42-ci bəndlər, AİHM 2002-1; və Botsanonun (Bozano) işi üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 55-ci bənd*) və ehtiyac olduqda həmin fərdin ixtiyarında dövlət orqanlarının hərəkətlərinə etiraz etməyə və öz azadlığını qorumağa yönələn qanuni hüquqi müdafiə vasitələri olmalıdır (*bax: mutatis mutandis, Giorgi Nikolaişvili (Giorgi Nikolaishvili) Gürcüstana qarşı, № 37048/04, 53-cü bənd, AİHM 2009-əlavə istinadlarla*). Hətta şəxsin faktiki həbsə alınması ilə onun həbsə alınmış şəxs qismində statusunun rəsmiləşdirilməsi arasında qısa müddətli fasilənin mümkünliyünü (müqayisə et, *mutatis mutandis: I.I. (I.I.) Bolqarıstana qarşı, № 44082/98, 90-cı bənd, 9 iyun 2005-ci il*) və bu işdə şikayətçiyə qarşı əsaslı şübhənin olduğunu fərz et-sək belə, Məhkəmə belə bir faktı nəzərdən qaçıra bilməz ki, şikayətçi onun həbsə alınmış şəxs qismində statusunu təsdiqləyən rəsmi qərar olmadan bir neçə saat azadlıqdan məhrum edilib, açıq-aydın vəkil yardımını ala bilməyib, ailəsinə dərhal məlumat vermək imkanından məhrum olub, yaxud şəxsi azadlığı və toxunulmazlığı ilə bağlı onda hər hansı müəyyənlik hissi olmayıb. Hökumət və ya dövlət orqanları şikayətçinin həbsə alınmasının rəsmiləşdirilməsini gecikdirmənin və tutulmuş şəxs qismində onun hüquqlarının təmin olunmasının "qanunla müəyyən olunmuş qaydaya" uyğun olub-olmadığı ilə bağlı heç bir izahat verməyiblər (bununla bağlı CPM-in 90, 91 və 153.2-ci maddələrinin tələblərinə bax). Bu mülahizələri nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, şikayətçinin həbsinin hallan və həbsdə saxlanıldığı ilk saatlar əsassız həbsə alma əlamətlərindən məhrum deyildi.

166. Bundan başqa, Məhkəmə qeyd edir ki, şəxsin cinayət törətdiyinə dair əsaslı şübhə olduqda daxili qanunvericilik hüquq-mühafizə orqanlarına məhkəmə qərarı olmadan şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi tutaraq həbsə almaq, ona qarşı cinayət işinə başlamaq və onu həbsdə saxlanmanın davam etdirilməsi barədə qərar çıxarmaq səlahiyyətinə malik olan hakimin yanına gətirmək səlahiyyəti verir. CPM-in 148.4-cü maddəsində deyilir ki, həbsə alınmış şəxs tutulmasından qırx səkkiz saat sonra hakimin yanına gətirilməli, o isə ya həmin şəxs barəsində həbs qətimkan tədbiri seçməli, ya da onu azad etməlidir. Bundan başqa, CPM-in 153.3-cü maddəsi birmənalı olaraq tələb edir ki, tutulmasından sonra qırx səkkiz saat ərzində barəsində həbs qətimkan tədbiri haqqında məhkəmə qərarı çıxarılmadığı halda tutulmuş şəxs azad edilməlidir. Beləliklə, tutulmuş şəxs ilkin qırx səkkiz saatlıq müddətdən sonra yalnız onun barəsində həbs qətimkan tədbiri təyin edən məhkəmə qərarın əsasında həbsdə saxlanıla bilər. Belə görünür ki, bu müddəti heç bir halda uzatmaq mümkün deyil, yaxud o, sadəcə, qeyri-məcburi xarakterli indikativ müddət də deyil, Hökumət isə bu məsələ ilə bağlı hər hansı arqument və ya sübut təqdim etməyib (əks qərar, *mutatis mutandis, Kayzer (Kaiser) İsveçrəyə qarşı, № 17073/04, 20-ci və 33-cü bəndlər, 15 mart 2007-ci il*).

167. Bu işdə şikayətçi 19 oktyabr 2005-ci ildə saat 14 radələrində həbs edilib, onun barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi ilə bağlı məhkəmə iclası isə 21 oktyabr 2005-ci ildə saat 20.25 ilə 21 arasındakı hansısa bir vaxtda keçirilib (yuxanda 22-ci bəndə bax). Uyğun olaraq, hakimin yanına gətirilməzdən əvvəl şikayətçi təxminən əlli dörd-əlli beş saat həbsdə saxlanılıb ki, bu da daxili qanunvericiliklə icazə verilən maksimal müddətdən altı-yeddi saat çoxdur. Nə

Hökumət, nə də dövlət orqanları şikayətçinin CPM-in yuxanda qeyd edilən normalarının icazə verdiyi müddətdən artıq həbsdə saxlanmasının hüquqi əsasını izah etməyə cəhd göstərirlər.

168. Yuxanda qeyd edilən səbəblərə görə Məhkəmə hesab edir ki, şikayətçinin həbsinin halları və həbsdə saxlanıldığı ilk saatlar əsassız həbsə alma əlamətlərindən məhrum deyildi. Üstəlik, şikayətçinin məhkəmə qərarı olmadan CPM-in 148.4 və 153.3.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş qırx səkkiz saatlıq müddətdən artıq həbsdə saxlanması daxili qanunvericiliyə uyğun deyildi və buna görə də, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan mənada "qanuni" deyildi.

169. Uyğun olaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi pozulub.

3. Şikayətçinin 2007-ci il aprel 19-dan may 21-dək həbsdə saxlanması

(a) Tərəflərin arqumentləri

170. Hökumət qeyd etdi ki, həbs müddətinin uzadılması barədə 2 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarın müddəti 19 aprel 2007-ci ildə bitməzdən əvvəl, 16 aprel 2007-ci ildə şikayətçinin cinayət işi baxılma üçün Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəməyə göndərilib. Bununla bağlı Hökumət CPM-in 158.3-cü maddəsinə istinad etdi, orada nəzərdə tutulur ki, ibtidai istintaq zamanı həbsdə saxlanma müddəti iş Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəməyə göndərildiyi gün başa çatıb. O, daha sonra qeyd etdi ki, iş baxılmağa göndərildikdən sonra Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin hazırlıq iclası keçirilənə qədər şikayətçinin və vəkilinin işin materialları ilə tanış olmalarına imkan yaradıldı. CPM-in 158.4-cü maddəsinə uyğun olaraq, məhkəməyə qədər həbsdə saxlama müddəti hesablanarkən təqsirləndirilən şikayətçinin və vəkilinin cinayət işinin materialları ilə tanış olma müddəti nəzərə alın bilməzdi. Yekunda Hökumət bildirdi ki, prosesin məhkəmə araşdırması mərhələsi başlanana qədər bütün vaxtlarda şikayətçi qanuni olaraq həbsdə saxlanılıb.

171. Şikayətçi bir daha bildirdi ki, 2 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarla uzadılmış həbsdə saxlanma müddəti, eləcə də, məhkəməyə qədər araşdırma zamanı həbsdə saxlanmanın maksimum ümumi müddəti 19 aprel 2007-ci ildə başa çatıb və o, həmin tarixdə azad edilmək hüququna malik olub.

(b) Məhkəmənin qiymətləndirməsi

172. Məhkəmə qeyd edir ki, həbs müddətinin uzadılması barədə Nəsimi Rayon Məhkəməsinin sonuncu - 2 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarı ilə sanksiyalaşdırılan şikayətçinin ibtidai həbsdə saxlanma müddəti 19 aprel 2007-ci ildə başa çatıb. Həmin tarix həm də CPM-in 158 və 159-cu maddələrinin icazə verdiyi "ibtidai araşdırma müddətində həbsdə saxlanmanın" maksimum ümumi müddətinin bitməsi demək idi. Bu arada istintaq başa çatdı və iş Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəməyə göndərildi. Hazırlıq iclasından sonra 21 may 2007-ci ildə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmə digər məsələlərlə yanaşı qərara aldı ki, şikayətçi barəsində tətbiq edilmiş həbs qətimkan tədbiri "dəyişdirilmədən" saxlanılsın. Beləliklə, 19 aprel 2007-ci ildə 21 may 2007-ci ilədək olan dövrdə şikayətçi onun həbsini sanksiyalaşdıran hər hansı məhkəmə qərarı olmadan həbsdə saxlanılıb.

173. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, ittihamnamənin birinci instansiya məhkəməsinə göndərilməsi faktı əsasında təqsirləndirilən şəxslərin həbsdə saxlanması praktikasına aid bir sıra işlərdə artıq 5-ci maddənin 1-ci bəndinin pozulduğunu qərara alıb. O, bildirir ki, konkret hüquqi əsas və ya təqsirləndirilən şəxslərin vəziyyətini tənzimləyən aydın normalar olmadan

təqsirləndirilən şəxslərin həbsdə saxlanması (bu, məhkəmə sanksiyası olmadan qeyri-müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə nəticələnə bilər) Konvensiyanın bütün mətninin ana xəttini təşkil edən hüquqi müəyyənlik və qanunsuzluğa qarşı müdafiə prinsiplərinə, habelə qanunun aliliyi prinsipinə ziddir (digər qərarlar arasında *bax: Baranovskinin (Baranowski) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 53-57-ci bəndlər, AİHM 2000-III; *Cesius (Jecius) Litvaya qarşı*, № 34578/97, 60-63-cü bəndlər, AİHM 2000-IX; *Qrauslis (Grauslys) Litvaya qarşı*, № 36743/97, 39-40-cı bəndlər, 10 oktyabr 2000-ci il; *Giqolaşvili (Gigolashvili) Gürcüstana qarşı*, № 18145/05, 33-36-cı bəndlər, 8 iyul 2008-ci il).

174. Məhkəmə qeyd edir ki, Azərbaycan qanunvericiliyi tələb edir ki, birinci instansiya məhkəməsi məhkəmə araşdırmasına qədərki mərhələdə çıxarılan qərarla təyin olunmuş təqsirləndirilən şəxsin həbsdə saxlanma müddətinin uzadılması məsələsini nəzərdən keçirsin. CPM-in müvafiq müddəalarına uyğun olaraq, işin materiallarını aldıqdan sonra (ən çoxu) otuz gün ərzində birinci instansiya məhkəməsi hazırlıq iclası keçirməli, işin məhkəmə baxışına hazır olub-olmadığını müəyyən etməli, əgər iş hazırdırsa, məhkəmə iclasının günün təyin etməli və təqsirləndirilən şəxsin həbsdə qalması və ya azadlığa buraxılması barədə qərar çıxarmalıdır (yuxanda 100-cü bənddə *bax*). Beləliklə, ibtidai araşdırma mərhələsində həbs müddətinin uzadılması barədə çıxarılmış sonuncu qərarın müddəti bitdikdən və işin materialları birinci instansiya məhkəməsinə göndərildikdən sonra məhkəmə qərarı olmadan həbsdə saxlanma prinsip etibarilə maksimum otuz günlə məhdudlaşdırılıb. Buna görə də, azı, nəzəri cəhətdən demək olmaz ki, məhkəmə sanksiyası olmadan ibtidai həbsdə saxlanma potensial olaraq qeyri-müəyyən müddətəyə və ya öncədən bəlli olmayan vaxtədək uzana bilər (misal üçün *Baranovski (Baranowski) və Cesiusun (Jecius) işləri* üzrə yuxanda adı çəkilən qərarlarla müqayisə et; həmin işlərdə bu cür vaxt məhdudluğu yox idi).

175. Bununla belə, istənilən halda, bu işdə bu otuz günlük müddətə praktiki olaraq riayət edilmədiyini diqqətdən qaçırmamaqla yanaşı, Məhkəmə hesab edir ki, bu cür müddətin mövcudluğu araşdırılan bu məsələ üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb etmir və bu işi yuxanda istinad edilən işlərdən fərqləndirmir (*bax: Xudoyorov (Khudoyorov) Rusiyaya qarşı*, № 6847/02, 147-148-ci bəndlər, AİHM 2005-X). Önəmli olan budur ki, müvafiq müddət ərzində şikayətinin həbsdə saxlanmasının hüquqi əsası var idimi?

176. Məhkəmə bir daha bildirir ki, həbsdə saxlanmanın "qanunilik" standartına uyğun olması üçün onun daxili qanunvericilikdə əsası olmalı, həmin qanunvericiliyin özü isə Konvensiyaya uyğun olmalıdır (yuxanda 145-146-cı bəndlərə *bax*). Bu işdə Hökumət şikayətinin 19 aprel 2007-ci ildən sonra həbsdə saxlanmasına həmin müddətdə onun işin materialları ilə tanış olmasına imkan yaradılması ilə haqq qazandırarkən, görünür, CPM-in 158.4-cü maddəsinə istinad edib. Məhkəmə bu arqumenti qəbul edə bilməz Birincisi, belə görünür ki, CPM-in 284-289-cu və 292-ci maddələrinə uyğun olaraq, ibtidai istintaq başa çatdıqdan sonra təqsirləndirilən şəxslərin işin materialları ilə tanış olmalarına imkan yaradılıb, lakin bu, ittiham aktının qəbul edilməsindən və işin birinci instansiya məhkəməsinə göndərilməsindən əvvəl baş verib. Belə olan halda, Hökumət izah etməyib ki, iş məhkəmə baxışına göndərildikdən sonra şikayətinin həbsdə saxlanmasına CPM-in 158.4-cü maddəsi ilə necə haqq qazandırmaq olar. İkincisi, istənilən halda, bu maddəni təhlil etdikdən sonra Məhkəmə anlaya bilmir ki, həmin maddə məhkəmə qərarı olmadan şikayətinin həbsdə saxlanmasının nəzərdə tutulan maddə kimi necə şərh oluna bilərdi. Nəhayət, hətta fərz etsək ki, bu maddə şikayətinin həbsdə qalmasına imkan verir, bunun üçün istinad edilən məsələlər 5-ci maddənin 1-ci bəndinə heç bir aidiyyəti olmayan məsələlərdir (*bax: Cesius (Jecius) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 59-cü bənd; və *Giqolaşvili*

(*Gigolashvili*) işi üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 33-cü bənd). Buna görə də, həmin maddəyə əsaslanan həbsdə saxlanma 5-ci maddənin 1-ci bəndinə uyğun sayıla bilməz.

177. Məhkəmə vurğulayır ki, məhkəmənin və ya hakim, yaxud "məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş" Hər hansı digər şəxsin qərarı olmadan uzun müddət həbsdə saxlanma 5-ci maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan mənada "qanuni" sayıla bilməz (*bax: Baranovskinin (Baranowski) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 57-ci bənd). Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə ölkədaxili cinayət prosessual normalarına əsasən yalnız məhkəmələr həbs qətimkan tədbirini təyin edə və ya müddətini uzada bilər. Həbsdə saxlanma müddətinin nə dərəcədə qısa olmasından asılı olmayaraq, qanun bu ümumi qaydadan hər hansı istisnaya yol vermir və ya belə istisnayı nəzərdə tutmur. Lakin daxili qanunvericilikdə tutulmuş şəxsin işin materialları birinci instansiya məhkəməsinə göndərildikdən sonrakı vəziyyətini, daha konkret desək, birinci instansiya məhkəməsinin hazırlıq iclasına qədərki, lakin ibtidai araşdırma mərhələsində həbs müddətini uzatmış sonuncu məhkəmə qərarının müddəti başa çatdıq-dan sonrakı vəziyyətini tənzimləyən aydın normalar qətiyyənlə yoxdur. Bu işdən göründüyü kimi, qanundakı bu boşluq təqsirləndirilən şəxslərin məhkəmə sanksiyası olmadan həbsdə saxlanması ilə nəticələnir.

178. Buradan belə nəticə çıxır ki, 2007-ci il aprelin 19-dan mayın 21-dək olan dövrdə şikayətin həbsdə saxlanması üçün qüvvədə olan hər hansı məhkəmə qərarı və ya hər hansı digər "qanuni" əsas yox idi. İşin baxılmaq üçün məhkəməyə göndərilməsi özlüyündə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin 21 may 2007-ci il tarixli qərarına qədər şikayətin həbsdə saxlanması üçün Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan mənada "qanuni" əsas təşkil etmir.

179. Uyğun olaraq, həmin dövrdəki həbsdə saxlanmaya münasibətdə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin pozuntusu baş verib.

IV. KONVENSIYANIN 5-ci MADDƏSİNİN 3-cü BƏNDİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

180. Şikayətçi Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə, habelə 6-cı və 13-cü maddələrinə əsasən şikayət etdi ki, məhkəməyə qədər həbsdə saxlanmanın müddəti həddən artıq uzun olub və həbsin uzun müddət davam etməsinə haqq qazandırmaq üçün heç bir münasib və yetərli əsas ortaya qoyulmayıb. Məhkəmə hesab edir ki, bu şikayətə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi əsasında baxılmalıdır, həmin bənddə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

"Bu maddənin I bəndinin "c" yarım bəndinə müvafiq olaraq tutulmuş və ya həbsə alınmış hər kəs ... əğlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək hüququna malikdir. Azad edilmək məhkəmədə iştirak etmə təminatlarının təqdim edilməsi ilə şərtləndirilə bilər".

A. Şikayətin qəbul edilənliyi

181. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətin bu hissəsi Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada aşkar əsassız deyil. O, daha sonra vurğulayır şikayətin bu hissəsi hər

hansı digər əsaslara görə də qəbul olunmayan deyil. Buna görə də o, qəbulolunan elan edilməlidir.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

182. Hökumət iddia etdi ki, şikayətçinin həbsinə onun cinayət əməli törətdiyinə dair əsaslı şübhə haqq qazandırır və onun həbsdə qalması ilə bağlı cinayət təqibi orqanlarının təqdimatları üzrə qərar çıxararkən məhkəmələr bu orqanların həmin təqdimatları əsaslandırmaq üçün gətirdikləri səbəbləri nəzərə almış və hər iki tərəfin arqumentlərini qiymətləndirmişdilər.

183. Şikayətçi şikayətini təkrarladı və iddia etdi ki, məhkəmə araşdırmasına qədər onu azad etmək (zərurət olarsa, məhkəməyə gəlməsi üçün təminatların olması şərti ilə) əvəzinə həbsdə saxlamaq əsassız və məntiqə zidd idi. İddia etdi ki, məhkəmədən gizlənəcəyi və ya cinayət prosesinə müdaxilə etməyə çalışacağı ilə bağlı təhlükə yox idi və hətta bu cür təhlükə olsaydı belə, qeyri-həbs qətimkan tədbirləri nəzərdən keçirilə bilərdi.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

184. Məhkəmənin bərqərar olmuş presedent hüququna əsasən, 5-ci maddədəki məsələlərlə bağlı şübhələr azad edilmənin xeyrinə həll olunur. 5-ci maddənin 3-cü bəndinin birinci cümləsinin ikinci bölümü məhkəmə orqanlarına iki variantdan savayı seçim yeri qoymur: ya təqsirləndirilən şəxs əğlabatan müddət ərzində məhkəmə qarşısına çıxarılmalı, ya da məhkəməyə qədər şərti (müvəqqəti) azad edilməlidir. O, məhkum edilənə qədər təqsirsiz sayılmalıdır; sözügedən bənd mahiyyətcə tələb edir ki, həbsdə saxlanması əğlabatan müddət həddini keçdikdə, o, müvəqqəti azad edilməlidir *{bax: Makkey (McKay) Birləşmiş Krallığa qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 54:703, 41-ci bənd, AİHM 2006-X; və *Bikov (Bykov) Rusiyaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 4378/02, 61-ci bənd, AİHM 2009-...).

185. Beləliklə, konkret işdə davamlı həbsə yalnız o halda haqq qazandırmaq olar ki, təqsirsizlik prezumpsiyasına baxmayaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş fərdin azadlığına hörmət hüququnu üstələyən həqiqi ictimai maraq tələbinin konkret əlamətləri mövcud olsun (digər qərarlar arasında *bax: Kudlanın (Kudla) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 110-cu və sonrakı bəndlər).

186. Konkret halda təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyə qədər həbsdə saxlanması əğlabatan müddət həddini aşmamasını təmin etmək vəzifəsi ilk növbədə dövlət orqanlarının üzərinə düşür. Bu məqsədlə onlar, təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinə lazımı diqqət yetirməklə, yuxarıda qeyd edilən və 5-ci maddənin müddəasından kənara çıxmağa haqq qazandıran ictimai maraq tələblərinin mövcudluğunun lehinə və əleyhinə dəlalat edən bütün faktları araşdırmalı və azad edilmək barədə vəsatətlərə dair qərarlarında onları göstərməlidirlər. Məhkəmə bu qərarlarda göstərilən səbəblər və şikayətlərində mahiyyətcə şikayətçinin qeyd etdiyi faktlar əsasında 5-ci maddənin 3-cü bəndinin pozulub-pozulmadığı barədə qərar çıxarır (nümunə üçün *bax: Vaynştal (Weinstal) Polşaya qarşı*, № 43748/98, 50-ci bənd, 30 may 2006; *Labita (Labita) İtaliyaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], 26772/95, 152-ci bənd, AİHM 2000-IV; və *Makkeyin (McKay) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 43-cü bənd).

187. Tutulmuş şəxsi cinayət törətməkdə şübhəli hesab etmək üçün əsaslı səbəblərin olması həbsdə saxlanmanın qanuniliyinin məcburi şərtidir, lakin müəyyən vaxt keç-dikdən sonra bu kifayət etmir və o zaman Məhkəmə müəyyən etməlidir ki, məhkəmə orqanlarının gətirdiyi digər

əsaslar azadlıqdan məhrum edilmənin davam etməsinə haqq qazandırırımı? Belə əsaslar "münasib" və "yetərli" olduqda, Məhkəmə həminin əmin olmalıdır ki, dövlət orqanları icraatı həyata keçirərkən "xüsusi səylə" çalışıblar (digər qərarlar arasında *bax: Letelye (Letellier) Fransaya qarşı*, 26 iyun 1991-ci il, 35-ci bənd, A Seriyaları, № 207; və *Yağcı və Sərgin (Yağcı and Sargin) Türkiyəyə qarşı*, 8 iyun 1995-ci il, 50-ci bənd, A Seriyaları, № 319-A). Bu məsələlərdə sübutetmə yükü qarşı tərəfin üzərinə qoyulmamalıdır və tutulmuş şəxsdən tələb edilməməlidir ki, azad edilməsini təmin edən əsasların mövcud olduğunu sübut etsin (*bax: İlykov (Ilijkov) Bolqarıstana qarşı*, № 33*977/96, 85-ci bənd, 26 iyul 2001-ci il).

188. Bu işə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, o, artıq müəyyən edib ki, şikayətçinin həbsdə saxlanıldığı müddətin bəzi dövrləri Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olmayıb. 5-ci maddənin 3-cü bəndinin məqsədləri üçün nəzərə alınmalı olan ümumi müddətə gəldikdə, həmin müddət təqsirləndirilən şəxsin həbsə alındığı gündən başlayır və "məsuliyyət məsələsinin, hətta yalnız birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən olsa belə, həll edildiyi gün başa çatır" (*bax: Kalaşnikovun (Kalashnikov) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 110-cu bənd; və *Labitanın (Labita) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 147-ci bənd). Bu işdə bu müddət şikayətçi tutulduğu tarixdə - 19 oktyabr 2005-ci ildə başlayıb və Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin onun barəsində ittiham hökmü çıxardığı tarixdə - 25 oktyabr 2007-ci ildə başa çatıb.

189. Məhkəmə razılışır ki, şikayətçinin ciddi cinayət əməlləri törətdiyinə dair əsaslı şübhənin mövcudluğu ilk vaxtlar onun həbsdə saxlanmasına haqq qazandırır. Lakin zaman keçdikcə bu səbəb öz aktuallığını qaçılmaz olaraq itirir (yuxanda 187-ci bəndə *bax*) və bu zaman şəxsin fərdi vəziyyəti nəzərə alınaraq, onun həbsdə saxlanması digər müvafiq səbəblərlə əsaslandırılmalıdır.

190. Prosesin ibtidai araşdırma mərhələsində şikayətçinin həbsdə saxlanma müddəti 13 yanvar, 13 may və 2 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarlarla Nəsimi Rayon Məhkəməsi tərəfindən üç dəfə uzadılıb. Bu qərarların hamısı şikayətçinin şikayətlərindən sonra Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən qüvvədə saxlanılıb, həmin şikayətlərdə azad edilmənin lehinə arqumentlər yer almışdı. Bundan əlavə, 17 iyul 2007-ci ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsi şikayətçinin girov müqabilində azad edilmək barədə vəsatətini rədd etdi. Nəhayət, prosesin məhkəmə araşdırması mərhələsində şikayətçinin həbs müddəti Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin 21 may 2007-ci il tarixli qərarı ilə uzadıldı (CPM-in 173.2-ci maddəsinə əsasən, bu qərardan şikayət verib bilməzdi).

191. İbtidai istintaq dövründə şikayətçinin həbs müddətinin uzadılması barədə birinci instansiya və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin qərarlarına gəldikdə, onun həbsdə saxlanması hər dəfə ittihamların ağırlığı ilə və onun ədalət mühakiməsindən yayınması və prosesdə iştirak edən digər şəxslərə təzyiq göstərməsi ehtimalı ilə əsaslandırılmışdı. Bununla bağlı Məhkəmə qeyd edir ki, şəxsin üzləşə biləcəyi cəzanın ağırlığı ədalət mühakiməsindən yayınma riskinin qiymətləndirilməsində əhəmiyyətli element olsa da, ittihamların ağırlığı özlüyündə uzun müddət ibtidai həbsdə saxlanmağa haqq qazandıra bilməz (*bax: İlykovun (Ilijkov) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 80-81-ci bəndlər). Bundan başqa, həbsdə saxlanmağa haqq qazandıra bilən ədalət mühakiməsindən yayınma riski yalnız şəxsin üzləşə biləcəyi cəzanın ağırlığı əsasında qiymətləndirilə bilməz. Ədalət mühakiməsindən yayınma riski onun mövcudluğunu ya təsdiq edən, ya da həmin riski ibtidai həbsə haqq qazandırılmasını mümkünsüz edən dərəcədə minimuma endirən bir sıra digər müvafiq amillərə istinadən qiymətləndirilməlidir (*bax: Pançenko (Panchenko) Rusiyaya qarşı*, № 45100/98, 106-cı bənd, 8 fevral 2005-ci il; və *Letelyenin (Letellier) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 43-cü bənd). Lakin bu işdə CPM-in müddəalarını təkrarlayan stereotip ifadələrdən istifadə edilmiş məhkəmə qərarlarında ədalət mühakiməsindən

yayınma riski də daxil olmaqla yuxarıdakı əsasların sadalanmasından savayı başqa bir şey yoxdur (müqayisə et: *Giorgi Nikolaişvilinin (Giorgi Nikolaishvili) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 23-24, 28, 76 və 79-cu bəndlər). Bu qərarlarda həmin əsasların söykəndiyi hər hansı konkret faktlar göstərilməyib və həmin əsaslara haqq qazandıran münasib və yetərli səbəblər öz əksini tapmayıb. Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, şikayətçinin həbsdə saxlanma müddətini uzatmış məhkəmələr eyni stereotip ifadələrdən təkrar-təkrar istifadə ediblər və onların gətirdiyi əsaslar zaman keçdikcə dəyişə bilən vəziyyətin gedişini əks etdirməyib və prosesin sonrakı mərhələlərində həmin əsasların öz qüvvəsini saxlayıb-saxlamadığı yoxlanılmayıb.

192. Məhkəmə inkar etmir ki, şikayətçinin azadlıqdan məhrum edilməsinə haqq qazandıran konkret, münasib faktlar mövcud ola bilər. Lakin hətta bu cür faktlar mövcud olmuşsa belə, onlar müvafiq məhkəmə qərarlarında öz əksini tapmayıb. Milli hakimiyyət orqanlarını əvəzləmək və onların əvəzinə belə faktları müəyyən etmək Məhkəmənin işi deyil (*box: İliykovun (Ilijkov) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 86-cı bənd; *Pançenkonun (Panchenko) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 105-ci bənd; və *Giorgi Nikolaişvilinin (Giorgi Nikolaishvili) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 77-ci bənd).

193. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin 21 may 2007-ci il tarixli qərarına gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, o, təqsirləndirilən şəxslərin ədalət mühakiməsindən yayınması və şahidlərə təzyiq göstərməsi riskini qiymətləndirərkən müəyyən amilləri qeyd edib (məsələn, təqsirləndirilən şəxslərin maddi imkanları və xaricdəki əlaqələri). Lakin Ağır Cinayətlərə Dair İşlər Üzrə Məhkəmənin təhlili kollektiv surətdə bir neçə təqsirləndirilən şəxsə aid olub və şikayətçi də daxil olmaqla həbsdə saxlanılan hər bir şəxsin həbsinə haqq qazandıran əsaslar hər kəs üçün ayrıca qiymətləndirilməyib. Həbsdə saxlanılanların saxlanma müddətini "kollektiv surətdə" uzadan bu cür qərarların qəbulu praktikası özlüyündə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndində təsbit olunmuş təminatlara uyğun deyil, çünki bu zaman həbsdə saxlanılan Hər bir şəxsə aid fərdi hallar nəzərə alınmalıdır (*bax: Xudoyorovun (Khudoyorov) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən qərar, 186-cı bənd).

195. Uyğun olaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndinin pozuntusu baş verib.

KONVENSIYANIN 5-Cİ MADDƏSİNİN 4-CÜ BƏNDİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

196. Konvensiyanın 5, 6 və 13-cü maddələrinə istinadən şikayətçi şikayət etdi ki, həbsdə saxlanması ilə bağlı məhkəmə icraatı çəkişmə xarakterli olmayıb və ədalətsiz olub. Konkret olaraq, o, qeyd etdi ki, məhkəmələr onun həbsdə saxlanması məsələsinə onun iştirakı olmadan baxıblar, məhkəmə iclasları açıq keçirilməyib, onun həbsdə saxlanması barədə təqdimatlarını əsaslandırmaq üçün cinayət təqibi orqanlarının məhkəmələrə təqdim etdiyi materiallarla onun tanış olmasına imkan yaradılmayıb, məhkəmələr onun azad edilməsinin lehinə irəli sürdüyü konkret arqumentləri nəzərdən keçirməyiblər, onun həbsi barədə qərar çıxarmış və həbs müddətlərini uzatmış birinci instansiya məhkəmələrinin hakimləri müvafiq qərarlarını adı məhkəmə otağında çıxarmayıblar və ümumiyyətlə, tərəflərin bərabərliyi prinsipi rədd edilib.

197. Bu şikayət bütövlükdə cinayət işinin icraatına deyil, yalnız şikayətçinin məhkəməyəqədər həbsdə saxlanması ilə bağlı icraata aid olduğuna görə 6-cı maddənin tətbiq dairəsinə düşür (nümunə üçün *bax: Quliyev (Guliyev) Azərbaycan qarşı* (qərardad), № 35584/02, 27 may 2004-cü il) və Məhkəmə hesab edir ki, ona Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi üzrə baxılmalıdır; həmin bənddə deyilir:

"Tutulma və ya həbsə alma nəticəsində azadlıqdan məhrum edilmiş hər kəs onun həbsə alınmasının qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması hüququna və əgər onun həbsi məhkəmə tərəfindən qanunsuz hesab edilibsə, azad edilmək hüququna malikdir".

A. Şikayətin qəbul edilənliyi

198. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçi bu şikayətlə bağlı qaldırdığı digər arqumentlərlə yanaşı şikayət edib ki, məhkəməyəqədər həbsdə saxlanması ilə bağlı icraat çərçivəsindəki məhkəmə iclasları açıq olmayıb. Bu məsələ ilə bağlı Məhkəmə əvvəlki İşlərdə bildirib ki, 5-ci maddənin 4-cü bəndi məhkəməyəqədər həbsin qanuniliyinin yoxlanması üçün məhkəmə iclası keçirilməsini tələb etsə də (aşağıda 203-cü bəndə bax), bir qayda olaraq, belə iclasın açıq olmasını tələb etmir (*pax: Raynprext (Reinprecht) Avstriyaya qarşı, № 67175/01, 34-41-ci bəndlər, AİHM 2005-XII*). Məhkəmə bu işdə şikayətçinin həbsə alınmasının qanuniliyinin yoxlanması ilə bağlı icraat çərçivəsində açıq məhkəmə iclası keçirilməsini tələb edən Hər hansı xüsusi hal görmür. Buradan belə nəticə çıxır ki, şikayətin bu hissəsi aşkar əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

199. Şikayətin qalan hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, o, Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada aşkar əsassız deyil. Daha sonra vurğulayır ki, şikayətin qalan hissəsi Hər hansı digər əsaslara görə də qəbul olunmayan deyil. Buna görə də o, qəbulolunan elan edilməlidir.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

200. Hökumət bildirdi ki, şikayətçinin ixtiyarında səmərəli prosedur vardı ki, onun vasitəsilə həbsinin qanuniliyi məsələsinə etiraz edə bilərdi. Hökumətin fikrincə, bu prosedur təqşirləndirilən şəxsin cinayət təqibi orqanları tərəfindən qəbul edilmiş hər hansı prosessual hərəkətlərdən və ya qərarlardan daxili məhkəmələrə şikayət vermək hüququna dair CPM-in müddəalarında nəzərdə tutulmuşdu.

201. Şikayətçi şikayətini təkrarlayaraq iddia etdi ki, həbsinin qanuniliyi məsələsinə etiraz etməsi ilə bağlı icraatda tərəflərin bərabərliyi və ədalətlik tələbləri təmin edilməyib.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

202. Barəsində şikayət edilən yuxarıdakı halları nəzərə alaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətin əhatə dairəsi şikayətçinin məhkəməyəqədər araşdırma zamanı həbsdə saxlanması qanuniliyi məsələsinə baxılması üzrə icraatla məhdudlaşır.

203. Məhkəmə bir daha bildirir ki, tutulan və ya həbsə alınan şəxs 5-ci maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan mənada azadlıqdan məhrum edilməsinin "qanuniliyi" məsələsi üçün əhəmiyyətli olan prosessual və maddi hüquqi şərtlərə riayət edilib-edilmədiyinin, 5-ci maddənin 4-cü bəndi vasitəsilə, məhkəmə tərəfindən yoxlanması hüququna malikdir. Bu o deməkdir ki, səlahiyyətli məhkəmə təkcə daxili qanunvericilikdəki prosessual tələblərə riayət edilib-edilmədiyini deyil, həm də şikayətçinin tutulmasına səbəb olmuş şübhənin əsaslılığını və onun tutulmasının və həbsdə saxlanması daşdığı məqsədin qanuniliyini yoxlamalıdır (*pax: Broqan və Başqalarının (Brogan and Others) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 65-ci bənd). Cinayət prosesi və ya mülki

proseslə bağlı Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tələb etdiyi eyni təminatların 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulan icraatda da yer alması həmişə zəruri olmasa da, sonuncu icraat məhkəmə xarakterli olmalı və sözügedən azadlıqdan məhrum etmə hallarına uyğun qarantiyaları təmin etməlidir. Bu icraat çəkişmə xarakteri daşımalı və tərəflərin bərabərliyi təmin edilməlidir. Şəxsin həbsi 5-ci maddənin 1(c) bəndinin tətbiq dairəsinə düşürsə, o zaman məhkəmə iclasının keçirilməsi tələb olunur (*bax: Assenov və Başqaları (Assenov and Others) Bolqarıstana qarşı*, 28 oktyabr 1998-ci il, 162-ci bənd, Qərar və Qarardadlar Toplusu, 1998-VIII). Tutulmuş şəxsin şəxsən və ya müəyyən formada təmsil olunmaqla dinlənilməsi imkanı azadlıqdan məhrum etmə məsələləri ilə bağlı keçirilən icraatlardakı təməl təminatlar arasında xüsusi yer tutur (*bax: Kampanis (Kampanis) Yunanıstana qarşı*, 13 iyul 1995-ci il, 47-ci bənd, A Seriyaları, № 318-B). Bundan başqa, tutulmuş şəxsin və ya onun vəkiliyinə tutulmanın qanuniliyi məsələsinə səmərəli şəkildə etiraz edə bilməsi üçün istintaq materiallarındakı sənədlərlə tanış olmasına imkan yaradılmadıqda tərəflərin bərabərliyi təmin edilmiş olmur (*bax: Lami (Lamy) Belçikaya qarşı*, 30 mart 1989-cu 29-cü bənd, A Seriyaları, N 151).

204. 5-ci maddənin 4-cü bəndi iştirakçı dövlətləri ibtidai həbsdən azad edilmək üçün verilmiş şikayətlərə baxılması ilə bağlı ikinci instansiya səviyyəsini yaratmağa məcbur etmir. Bununla belə, daxili qanunvericilikdə bu cür apellyasiya şikayəti sistemi nəzərdə tutulubsa, apellyasiya instansiyası orqanı da 5-ci maddənin 4-cü bəndinin tələblərinə riayət etməlidir (*bax: Tot (Toth) Avstriyaya qarşı*, 12 dekabr 1991-ci il, 84-cü bənd, A Seriyaları, № 224). Həbsə alınma və ya həbs müddətinin uzadılması barədə məhkəmə qərarlarına gəldikdə, 5-ci maddənin 4-cü bəndi özlüyündə bu qərarlardan apellyasiya şikayəti vermək hüququnu nəzərdə tutmur və azı bir instansiya səviyyəsində məhkəmə orqanının müdaxiləsi bu tələblərə cavab verir (*bax: mutatis mutandis, Cesiumun (Jecius) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 100-cü bənd).

205. Bu işin faktlarına gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçinin həbsi barədə qərar şikayətçi 21 oktyabr 2005-ci ildə Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakiminin yanına gətirildikdən sonra qəbul edilib. Daxili qanunvericilik ona bu qərardan şikayət etmək hüququ verib. Şikayət üzrə icraata Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin tələblərinin tətbiq edilməli olduğunu söyləmək olar, həmin icraat Apellyasiya Məhkəməsinin 26 oktyabr 2005-ci il tarixli qərarı ilə nəticələnib və bu icraatda şikayətçi vəkili ilə təmsil olunub.

206. Daha sonra şikayətçinin "ibtidai araşdırma dövründə" həbsdə saxlanmasının müddəti Nəsimi Rayon Məhkəməsi tərəfindən 13 yanvar, 13 may və 2 oktyabr 2006-cı ildə üç dəfə uzadılıb və hər üç halda şikayətçi və ya onun vəkilləri məhkəmə iclasında iştirak etməyiblər. Həbsdə saxlanma müddətinin uzadılması barədə bu qərarların hamısından hamısından şikayətçinin şikayət verərək həbsdə saxlanmasının qanuniliyi məsələsinə etiraz etməsinə gəldikdə, Apellyasiya Məhkəməsinin 19 yanvar, 22 may və 9 oktyabr 2006-cı il tarixli qərarları ilə nəticələnmiş həmin şikayətlər üzrə icraatların hamısına Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin təminatları şamil olunur. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətlərə baxılarkən şikayətçi vəkilləri ilə təmsil olunub, amma özü məhkəmə iclaslarında iştirak etməyib.

207. Yuxarıdakı şikayətçinin "ibtidai araşdırma dövründə" həbsdə saxlanmasının müddəti yuxarıda qeyd edilən icraatların vasitəsilə əhəmiyyətli dərəcədə uzun müddətə uzadılsa da, o, həbsə alınması barədə ilkin qərardan aylarla sonra keçirilmiş həmin məhkəmə iclaslarının heç birində iştirak edə bilməmişdi. Məhkəmə hesab edir ki, həll edilməli olan məsələnin (onun azadlığı məsələsinin) şikayətçi üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu, habelə ilkin məhkəmə qərarı ilə sonradan həbs müddətinin uzadılması barədə qəbul edilmiş qərarlar arasındakı vaxtı nəzərə alaraq, məhkəmələr şikayətçinin şəxsən dinlənilməsinə və fərdi vəziyyəti ilə bağlı

məlumatlarını və azad edilməsi üçün arqumentlərini məhkəmələrə çatdırmasını təmin etmək üçün tədbirlər görməli idilər (müqayisə et, *mutatis mutandis*, *Qraujinis (Grauzinis) Litvaya qarşı*, № 37975/97, 33-34-cü bəndlər, 10 oktyabr 2000-ci il; və *Mamedova (Mamedova) Rusiyaya qarşı*, 7064/05, 91-ci bənd, 1 iyun 2006-cı il).

208. Onlar bunu etməsələr də, vəkil tərəfindən səmərəli təmsil olunma vasitəsilə şikayətçinin mövqeyinin çatdırılmasını təmin etmək üçün sözlər göstərməli idilər. Lakin Məhkəmə bu işdə bunun baş verdiyinə əmin deyil. Şikayətçinin vəkilləri onun şikayətlərinə baxılması ilə bağlı məhkəmə iclaslarında iştirak etsələr də, həmin məhkəmə iclasları formal olaraq keçirilmiş və digər məsələlərlə yanaşı tərəflərin şifahi arqumentlərini də özündə ehtiva edən həqiqi çəkişmə xarakterli iclas formasında olmamışdı. Doğrudur, şikayətlərlə bağlı iclaslarda şikayətçinin vəkilləri arqumentlərini yazılı şəkildə təqdim edə bildilər, amma bu fakt özlüyündə tərəflərin bərabərliyi prinsipinin təmin olunduğu demək deyildi. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçinin həbsdə saxlanması üçün ittiham orqanının gətirdiyi arqumentlər nə şikayətçiyə, nə də onun vəkillərinə bildirilmişdi; bununla da onlar həbsə haqq qazandırmaq üçün ittiham orqanının gətirdiyi əsaslara səmərəli şəkildə etiraz edə bilmək üçün həmin arqumentlərə dair yazılı və ya şifahi şərhlərini təqdim etmək imkanından məhrum olmuşdular.

209. İstənilən halda, məhkəmələr hətta şikayətçinin həbsdə saxlanmasına etirazını bildirərək yazılı şəkildə irəli sürdüyü hər hansı konkret arqumentləri də nəzərdən keçirməmişdilər (yuxarıda 30-cu bəndə bax), halbuki həmin arqumentlər işə aidiyyəti olmayan və ya əhəmiyyətsiz arqumentlər kimi görünürdü. Məhkəmə bir daha bildirir ki, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi tutulmuş şəxsin izahatlarında yer alan hər bir arqumenti araşdırmaq öhdəliyini müəyyən etməsə də, məhkəməyəqədər həbsdə saxlanmaya qarşı şikayətlərə baxan hakim tutulmuş şəxs tərəfindən istinad edilən və Konvensiyanın məqsədləri üçün azadlıqdan məhrum edilmənin "qanuniliyi" məsələsinə dair önəmli şərtlərin mövcudluğunu şübhə altına ala bilən konkret faktları nəzərə almalıdır (*bax: Nikolova (Nikolova) Bolqarıstana qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], № 31195/96, 61-ci bənd, AİHM 1999-11). Şikayətçinin həbsdə saxlanmasına qarşı konkret arqumentlərini nəzərə almamaqla daxili məhkəmələr həddləri və xarakteri Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin tələb etdiyi kimi olan məhkəmə baxışını həyata keçirməyiblər.

210. Yuxarıdakı mülahizələr pozuntunun baş verdiyini müəyyən etmək üçün yetərli olduğuna görə, Məhkəmə şikayətçinin bu şikayətini müdafiə etmək üçün irəli sürdüyü digər arqumentləri araşdırmağı zəruri hesab etmir.

211. Uyğun olaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi pozulub.

VI. KONVENSIYANIN 6-CI MADDƏSİNİN 2-Cİ BƏNDİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

212. Şikayətçi şikayət etdi ki, Baş Prokurorluğun, MTN-in və Daxili İşlər Nazirliyinin mətbuat üçün 20 və 21 oktyabr 2005-ci il tarixli birgə bəyanatları onun təqsirsizlik prezumpsiyası hüququnun pozuntusuna bərabərdir. O, həmçinin şikayət etdi ki, sonradan məhkəməyəqədər araşdırmanın gedişində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Baş Prokuror da daxil olmaqla müxtəlif dövlət rəsmiləri ictimaiyyətə onu cinayətkar kimi təsvir edən açıqlamalar veriblər. Nəhayət, şikayət etdi ki, onun məhkəməyəqədər həbsdə saxlanması və həbs müddətinin uzadılması barədə qərarlarında daxili məhkəmələr onun təqsirliliyi cinayət işi üzrə məhkəmə araşdırması nəticəsində sübut edilməzdən əvvəl onun təqsirkar olduğu barədə qənaətə gəlməklə

təqsirsizlik prezumpsiyasını pozublar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 2-ci bəndində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

"Cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs onun təqsiri qanun əsasında sübut ediləndə təqsirsiz hesab edilir".

A. Şikayətin qəbul edilənliyi

213. Şikayətçi onun məhkəməyə qədər həbsdə saxlanması və həbs müddətinin uzadılması barədə qərarlarında daxili məhkəmələrin onun təqsirsizlik prezumpsiyasını pozmalarından şikayət etdiyinə görə, Məhkəmə müvafiq qərarların şikayətçi tərəfindən təqdim və istinad edilən ingilis dilinə tərcümələrinin mətnini deyil, əsillərinin (orijinallarının) mətnini diqqətlə öyrəndikdən sonra bu qənaətə gəlir ki, onların heç birində şikayətçinin ittiham edildiyi cinayət əməllərində təqsirkar olduğunu öncədən bəyan edən ifadələr kimi şərh oluna biləcək hər hansı sözlər yoxdur. Buradan belə nəticə çıxır ki, şikayətin bu hissəsi aşkar əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir. Şikayətin qalan hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, o, Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada aşkar əsassız deyil. Daha sonra qeyd edir ki, şikayətin qalan hissəsi hər hansı digər əsaslara görə də qəbul edilməyən deyil. Buna görə də, o, qəbul edilən elan olunur.

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

215. Hökumət iddia etdi ki, etiraz edilən 20 və 21 oktyabr 2005-ci il tarixli bəyanatlarda şikayətçi cinayətkar kimi təsvir edilməyib. Əksinə, həmin bəyanatlarda ictimaiyyətə onun həbsi barədə məlumat verilib və əldə olan sübutlar və ona məxsus olan tikililərdə aparılmış axtarışlar zamanı tapılan müxtəlif əşyalar qeyd edilib. Bu informasiya "həmin faktlara hər hansı hüquqi qiymət verilmədən" təqdim edilib.

216. Şikayətçi şikayətini bir daha təkrarladı və iddia etdi ki, həmin bəyanatlarda açıq şəkildə "cinayətkar" adlandırılmasa da, bəyanatların məqsədi onu cinayətkar kimi təsvir etmək idi və onların nəticəsi də belə idi. Həmçinin qeyd etdi ki, dövlət məmurlarının digər bəyanatları haqqında da şikayət etsə də, Hökumət öz arqumentlərində onlara toxunmayıb.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

217. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 6-cı maddənin 2-ci bəndində yer alan müvafiq müddəə cinayət işi üzrə ədalətli məhkəmə araşdırmasına xələl gətirən, həmin məhkəmə icraatı ilə əlaqədar bildirilmiş fikirlərin qarşısını almağa yönəlib. 6-cı maddənin 2-ci bəndində təsbit edilmiş təqsirsizlik prezumpsiyası həmin maddənin 1-ci bəndinin tələb etdiyi ədalətli məhkəmə araşdırmasının elementlərindən biridir (*bax: Allerie de Ribemon (Allenet de Ribemont) Ftransaya qarşı*, 10 fevral 1995-ci il, 35-ci bənd, A Seriyaları, № 308). O, nəinki "cinayət törətməkdə ittiham olunan" və təqsiri qanuna uyğun olaraq sübut edilməyən şəxs təqsirkar olduğu barədə məhkəmənin özü tərəfindən vaxtından əvvəl fikir ifadə edilməsini qadağan edir (*bax: Minelli (Minelli) İsveçrəyə qarşı*, 25 mart 1983-cü il, 38-ci bənd, A Seriyaları, № 62), həm də davam etməkdə olan cinayət istintaqları barədə digər dövlət məmurları tərəfindən ifadə edilən, ictimaiyyəti şübhəli şəxs təqsirkar olduğuna inanmağa sövq edən və səlahiyyətli məhkəmə orqanı tərəfindən faktların qiymətləndirilməsindən əvvəl onlara qiymət verən bəyanatlara da şamil olunur (*pax: Allene de Ribemonun (Allenet de Ribemont) işi* üzrə yuxanda adı çəkilən

qərar, 41-ci bənd; *Daktaras (Daktaras) Litvaya qarşı*, № 42095/98, 41-43-cü bəndlər, AİHM 2000-X). Məhkəmə vurğulayır ki, 6-cı maddənin 2-ci bəndi aparılan cinayət istintaqları barədə dövlət orqanları tərəfindən ictimaiyyətə məlumat verilməsinə mane ola bilməz, lakin həmin bənd tələb edir ki, onlar bunu təqsirsizlik prezumpsiyasına hörmət etmək baxımından zəruri olan dərəcədə diqqət və ehtiyatla etsinlər (*bax: Allene de Ribemonun (Allenet de Ribemont) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 38-ci bənd).

218. Məhkəmənin ardıcıl yanaşması ondan ibarətdir ki, təqsirsizlik prezumpsiyası o vaxt pozulur ki, cinayət əməlinə ittiham olunan şəxsin təqsirli olması qanun əsasında sübut edilməzdən əvvəl həmin şəxslə bağlı dövlətin vəzifəli şəxsi tərəfindən verilən bəyanatda onun təqsirli olduğu fikri əks olunur. Hətta hər hansı formal qərar olmasa belə, bu bəyanat təqsirləndirilən şəxsin vəzifəli şəxs tərəfindən təqsirkar hesab edildiyini əsaslı olaraq düşünmək üçün kifayət edir. Kiminsə sadəcə cinayət törətməkdə şübhəli bilindiyi barədə verilən bəyanatla ittiham hökmü olmadan həmin fərdin sözügedən cinayəti törətdiyi barədə verilən bəyanat arasında kökündən fərq qoyulmalıdır. Bununla bağlı Məhkəmə şəxsin məhkəmə araşdırmasının keçirilməsindən və cinayət törətməyə görə təqsirkar sayılmasından əvvəl dövlətin vəzifəli şəxslərinin öz bəyanatlarında sözləri düzgün seçmələrinin vacibliyini ardıcıl olaraq vurğulayıb (*bax: Xuji və Başqalan (Khuzhin and Others) Rusiyaya qarşı*, № 13470/02, 94-cü bənd, 23 oktyabr 2008-ci il, əlavə istinadlarla). Vəzifəli şəxs tərəfindən verilmiş bəyanatın təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipini pozub-pozmadığı barədə qərar etiraz edilən həmin bəyanatın verildiyi kontekst nəzərə alınmaqla qəbul edilməlidir (*bax: Butkeviçus (Butke-vicius) Litvaya qarşı*, № 48297/99, 49-cü bənd, AİHM 2002-11).

219. 6-cı maddənin 2-ci bəndi cinayət prosesini bütövlükdə tənzimləyir və cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxs səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən yekunda təqsirkar hesab edilib-edilmədiyindən asılı olmayaraq, bütün proses ərzində təqsirsiz hesab edilmək hüququna malikdir (*box: mutatis mutandis, Minellinin (Minelli) işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 30-cu bənd; və *Matiyaşeviç (Matijasevic) Serbiyaya qarşı*, № 23037/04, 49-cü bənd, AİHM 2006-X).

220. Məhkəmə qeyd edir ki, bu işdə etiraz edilən bəyanatlar mətbuata cinayət prosesindən müstəqil bir kontekstdə verilmişdi. Məhkəmə qəbul edir ki, İqtisadi İnkişaf Naziri olaraq şikayətçinin yüksək vəzifəli dövlət məmuruna olması faktı dövlət orqanlarının ictimaiyyəti ona qarşı cinayət ittihamları barədə və bundan irəli gələn cinayət prosesi barədə məlumatlandırmaqlarını tələb edə bilərdi. Lakin bu hal dövlət orqanlarının öz bəyanatlarında istifadə etdikləri sözlərin seçilməsində ehtiyatlı olmamalarına haqq qazandıra bilməz. Digər tərəfdən, bu işdə sözügedən bəyanatlar şikayətçi barəsində cinayət istintaqının yenidən başladığı vaxt verilmişdi. Həmin ilkin mərhələdə dövlətin hüquq-mühafizə orqanının rəyinə görə şikayətçinin təqsirkar olduğunu təsdiq edən sözlər kimi şərh edilə biləcək açıqlamaların verilməməsi xüsusilə önəmli idi.

221. Məhkəmə razılaşıır ki, etiraz edilən bəyanatların əsas məqsədi, ola bilsin ki, şikayətçiyə və bir neçə dövlət məmuruna qarşı cinayət işinin başlanılması faktı və bunun səbəbləri barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq idi. Lakin Məhkəmə hesab edir ki, bu bəyanatların konkret konteksti, o cümlədən orada istifadə edilmiş sözlərin seçimi 6-cı maddənin 2-ci bəndi nöqtəyi-nəzərindən problematiktir.

222. 20 oktyabr 2005-ci il tarixli bəyanata gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, birincisi, orada Fikrət Yusifovun verdiyi ifadənin məzmununa dair uzun və təfəsilatlı məlumat verilir, həmin vaxt

bu ifadə, belə görünür ki, iddia edilən dövlət çevrilişi cəhdi ilə bağlı şikayətçiyə qarşı rəsmən irəli sürülən yeganə dəlil idi. Baxmayaraq ki, bu dəlil şikayətçiyə qarşı əsaslı şübhə üçün əsas təşkil edə bilərdi, həmin mərhələdə cənab Yusifovun bildirdiyi müxtəlif faktoloji məlumatlar hər hansı digər dəlillərlə tutuşdurulmamışdı və onların həqiqətə uyğunluğu sübuta yetirilməkdən çox uzaq idi. Belə olan halda, Məhkəmə hesab edir ki, (hələ də təsdiqlənməyən) bu ifadənin bu cür təfəssilatlı şəkildə və istintaqın gedişinin belə erkən mərhələsində ictimaiyyətə açıqlanmasını zəruri edən həqiqi səbəblər aydın deyil və sual altındadır. Məhkəmənin fikrincə, sözügedən vaxtda bu dəlilin qısa təsviri bəyan edilən məqsəd üçün, yəni şikayətçiyə qarşı ittihamların xarakteri barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq üçün kifayət edirdi. Məhkəmə etiraz edilən 20 oktyabr 2006-cı il tarixli bəyanatın mətnini tədqiq edərək hesab edir ki, mətndəki sözlər başlanğıcda açıq-aydın Cənab Yusifovun ayağına yazılsa da, onun ifadəsini çatdırmaq üçün sonradan istifadə edilən sözlər həqiqətən baş vermiş faktları bildirən sözlər kimi ifadə edilib. Nəzərə alınmalıdır ki, etiraz edilən bəyanatlar əsasən qeyri-hüquqşünaslardan ibarət olan geniş ictimaiyyətin nümayəndələri üçün nəzərdə tutulmuşdu və onlar sübut edilmiş faktların təsvirləri ilə sadəcə etiraz edilən bəyanatların kontekstində irəli sürülən iddialar arasında fərq qoymaqda çətinlik çəkə bilərdilər. Bu informasiyanın bir neçə abzasda təfəssilatlı şəkildə təsvirinə gəldikdə, orada belə bir fikri təsdiqləyən yetərli anlayış və qeyd-şərt verilməmişdi ki, bunlar sadəcə istintaq tərəfindən təsdiqlənməli olan bir şahidin məlumatlandır və sübut edilmiş faktlar deyil.

223. İkincisi, Məhkəmə qeyd edir ki, 20 oktyabr 2005-ci il tarixli bəyanatda deyilirdi

"... əməliyyat tədbirləri nəticəsində həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, Fərhad Əliyev vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edərək, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi zamanı ciddi qanun pozuntularına yol verərək dövlət əmlakını cüzi qiymətlərlə sənədləşdirərək, öz qohum və yaxınlarının adına rəsmiləşdirərək, faktiki olaraq, öz mülkiyyətinə keçirmişdir".

Məhkəmə hesab edir ki, hətta 20 noyabr 2005-ci ildə cinayət təqibi orqanında bu konkret qeydləri təsdiqləyən hər hansı konkret sübutun olub-olmadığı məsələsi bir kənara qalsın, bu qeydlər şikayətçinin təqsirsizlik prezumpsiyasına qarşı açıq-aydın etinasızlıq idi, çünki orada onun cinayət hərəkətləri törətdiyinə dair birmənalı bəyanat yer almışdı və onlar zəruri ehtiyatlılıqla və diqqətliliklə ifadə edilməmişdi.

224. Eynilə, 20 və 21 oktyabr 2005-ci il tarixli bəyanatların hər ikisində bildirilirdi ki, şikayətçiyə məxsus müxtəlif tikililərdə aparılmış axtarışlar nəticəsində dövlət orqanları tərəfindən "külli miqdarda xarici valyuta, zinət əşyaları, sənət əsərləri və cinayət yolu ilə əldə edilmiş digər qiymətli əşyalar götürülmüşdür". Etiraz edilən bəyanatlarda bu ifadələrdən istifadə edilməklə şikayətçinin cinayət əməlinə təqsirli olduğu açıq-aydın və qeyd-şərtsiz bildirilirdi, halbuki həmin vaxt şikayətçi hələ məhkum olunmamışdı və onun həmin əşyaları "cinayət yolu ilə" əldə etməsi qanuna uyğun olaraq sübut olunmamışdı.

225. Yuxarıdakı rəsmi bəyanatları dövlətin adından cinayət təqibini həyata keçirmək səlahiyyətinə malik üç müxtəlif hüquq-mühafizə orqanının birgə verdiyini nəzərə alsaq, onlar aparılan cinayət icraatını təsvir edən sözlərin seçilməsində xüsusi ehtiyatlılıq göstərməli idilər. Məhkəmə hesab edir ki, zəruri anlayışsız və ya qeyd-şərtsiz verilmiş həmin bəyanatlarda yer alan ifadələr şikayətçinin müəyyən cinayət əməllərini törətdiyinin bəyan edilməsinə bərabər idi. Beləliklə, onlar səlahiyyətli məhkəmə orqanı tərəfindən faktların qiymətləndirilməsindən əvvəl faktlara qiymət verən və şikayətçinin qanuna uyğun olaraq təqsirkar hesab edilməsindən əvvəl ictimaiyyəti onun təqsirkar olduğuna inanmağa sövq edən bəyanatlar idi.

226. Yuxarıda gəldiyi qənaəti nəzərə alaraq, Məhkəmə müxtəlif dövlət məmurları tərəfindən verilmiş digər bəyanatlarla bağlı şikayətinin növbəti arqumentlərini araşdırmağı zəruri hesab etmir.

227. Məhkəmə bu qənaətə gəlir ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 2-ci bəndinin pozuntusu baş verib.

VII. KONVENSIYANIN İDDİA EDİLƏN DİGƏR POZUNTULARI

A. Konvensiyanın 6-cı maddəsi

228. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci və 3-cü bəndlərinə istinadən şikayətçi onun məhkəməyəqədər həbsinə dair icraatla bağlı bir sıra şikayətlər irəli sürdü ki, Məhkəmə artıq onları 5-ci maddənin müvafiq bəndləri üzrə araşdırıb. Şikayətçinin 6-cı maddə üzrə arqumentlərinin bəziləri ona qarşı cinayət icraatının bütövlükdə ədalətsizliyi ilə əlaqədar olduğuna görə, Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətin əhatə dairəsi şikayətçinin məhkəmə araşdırmasına, məhkum olunmasına və ittiham hökmündən verdiyi apellyasiya şikayətlərinə qədər olan dövrə aid faktlarla məhdudlaşır və buna görə də bütövlükdə ona qarşı cinayət ittihamları ilə bağlı məsuliyyət məsələsinin həll edildiyi icraatı əhatə etmir (yuxanda 104-105-ci bəndlərə bax). Hətta məhkəmə araşdırmasından əvvəl baş vermiş faktoloji hadisələrin bəziləri bütövlükdə icraatın ədalətliliyinin qiymətləndirilməsində əhəmiyyətli olsa belə, şikayətin bu hissəsi bu şikayətin kontekstində vaxtından irəli sürülmüş şikayətlər kimi rədd edilməlidir.

B. Konvensiyanın 8-ci maddəsi

229. Şikayətçi məhkəməyəqədər həbs müddətində yazışmalarına, ailə üzvlərinin və Britaniyalı vəkilinin onunla görüşlərinə məhdudiyət qoyulmasından şikayət etdi. İddia etdi ki, bu məktublar ələ keçirilir və senzuraya məruz qalırdı və bu cür məhdudiyətlər üçün hər hansı hüquqi əsas ona açıqlanmırdı. Konvensiyanın 8-ci maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

*"1. Hər kəs öz şəxsi və ailə həyatına, mənzilinə və yazışma sirlirinə hörmət hüququna malikdir.
2. Milli təhlükəsizlik və ictimai asayiş, ölkənin iqtisadi rifah maraqları naminə, iğtişaşın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün sağlamlığı, yaxud mənəviyyatı mühafizə etmək üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan hallar istisna olmaqla, dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən bu hüququn həyata keçirilməsinə mane olmağa yol verilmir".*

230. Hökumət bildirdi ki, şikayətçi daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib; belə ki, o, bu şikayətindəki hər hansı konkret iddiaları hər hansı dövlət orqanı qarşısında qaldırmayıb və dövlət orqanlarına ərizələrində heç vaxt Konvensiyanın 8-ci maddəsinə, yaxud onunla eyni və ya oxşar xarakterli daxili qanunvericilik normalarına istinad etməyib. Hökumət qeyd etdi ki, CPM-ə əsasən, şikayətçi onun hüquqlarını pozmuş ittiham və ya istintaq orqanlarının hər hansı hərəkətləri barədə daxili məhkəmələrə şikayət etmək imkanına malik idi. Hökumət etiraf etdi ki, məhkəməyəqədər istintaq zamanı şikayətçinin ailəsi ilə görüşləri (amma vəkilləri ilə yox) ədalət mühakiməsinin maraqlan naminə həqiqətən məhdudlaşdırılmışdı və bunun üçün CPM-də müvafiq hüquqi əsas vardı. Bununla belə, Hökumətin bildirdiyinə görə, nə şikayətçinin, nə də onun ailə üzvlərinin yazılı əlaqələri qadağan edilməmişdi.

231. Şikayətçi iddia etdi ki, bu şikayəti dövlət orqanları qarşısında qaldırıb və istənilən halda, dövlət orqanlarında hər hansı səmərəli hüquqi müdafiə vasitəsi axtarmaq faydasız idi. Konkret olaraq, şikayətçi qeyd etdi ki, o, 24 noyabr 2005-ci ildə və 29 dekabr 2005-ci ildə, uyğun olaraq, Nəsimi Rayon Məhkəməsinə və Apellyasiya Məhkəməsinə şikayətlərində bu pozuntunu qaldırmışdı. Şikayətçi daha sonra iddia etdi ki, nəinki ailəsi ilə görüşməsi, həm də yazışması ona qadağan olunmuşdu.

232. Məhkəmə bir daha bildirir ki, Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndində yer alan daxili hüquqi müdafiə vasitələri haqqında qaydanın məqsədi iddia edilən pozuntular barədə şikayət Məhkəməyə təqdim edilməzdən əvvəl iştirakçı dövlətlərin həmin pozuntuların qarşısını almalarına və ya onları aradan qaldırmalarına imkan yaratmaqdır (digər qərarlar arasında *bax: Hacıbəyli (Hajibeyli) Azərbaycan qarşı, № 16528/05, 35-ci bənd, 10 iyul 2008-ci il*). Məhkəmə Hökumətin bu arqumentini qəbul edir ki, şikayətçi iddia edildiyinə görə onun hüquqlarını pozmuş cinayət təqibi orqanlarının hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən daxili məhkəmələrə şikayət etmək imkanına malik idi. Şikayətçinin 24 noyabr 2005-ci il və 29 dekabr 2005-ci il tarixli şikayətlərinin məzmununu nəzərə alaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçi yalnız ondan şikayət edib ki, tutulduqdan dərhal sonra ailəsinə zəng edə bilməyib. Onun vəkili bu vəziyyəti şikayətçinin şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnun deyil, tutulmuş şəxs qismində prosessual hüquqlarının pozuntusu kimi göstərib (bu məsələ yuxarıda 165-ci bənddə Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi üzrə şikayətin kontekstində müzakirə olunub). Bu konkret məsələdən başqa şikayətçinin qeyd etdiyi iki şikayətin heç birində onun bu şikayət ərizəsində Məhkəmə qarşısında qaldırdığı şikayətlərin bütünlüklə ibtidai həbs müddətində ailəsi ilə görüşlərinə və yazışmalarına qoyulan qadağalarla bağlı şikayətlərin hər hansı biri yoxdur. Şikayətçinin bu şikayətlərdən hər hansı birini məhkəməyəqədər həbs müddətində sonradan qaldırdığını göstərən heç bir şey yoxdur.

233. Buradan belə nəticə çıxır ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndirilmədiyi üçün bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci və 4-cü bəndlərinə əsasən rədd edilməlidir.

C. İddia edilən digər pozuntular

234. Şikayətçi Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən şikayət edib ki, tutulmasının səbəbləri və ona qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə dərhal məlumatlandırılmayıb. Şikayətçi həmçinin bütün digər şikayətləri ilə birlikdə götürülməklə Konvensiyanın 13-cü və 14-cü maddələrinə əsasən şikayət edib ki, Konvensiyada nəzərdə tutulmuş hüquqlarının pozuntusu ilə bağlı səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə malik olmayıb və siyasi baxışlarına görə ayrı-seçkilik xarakterli rəftara məruz qalmaqla "başqalarından fərqləndirilib".

235. Lakin sərəncamında olan bütün materialları nəzərə alaraq və barəsində şikayət edilən məsələlərə səlahiyyəti çərçivəsində baxaraq, Məhkəmə hesab edir ki, həmin materiallar əsasında Konvensiyada və onun Protokollarında əks olunmuş hüquq və azadlıqların hər hansı pozuntusu aşkar edilməyib. Buradan belə nəticə çıxır ki, şikayətin bu hissəsi aşkar əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

VIII. KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

236. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

"Əgər Məhkəmə Konvensiya ona dair Protokolların müddəalarının pozulduğunu, lakin Razılığa gələn yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edirsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir ".

A. Zıyan

1. Maddi ziyan

237. Şikayətçi şikayət etdi ki, qanunsuz həbsə alınması nəticəsində işləməsinin qarşısı alınıb və gəlirlərinin itkisinə məruz qalıb. 1 oktyabr 2005-ci ildən 1 oktyabr 2007-ci ilədək olan dövrdə məvəciblərinin itkisinə görə 28.000 yeni Azərbaycan manatı (AZN) (bu məbləğ onun sabiq nazir qismində aldığı məvəcibin əsasında hesablanıb) üstəgəl 1 oktyabr 2007-ci ildən Məhkəmənin qərarının qəbul edildiyi tarixədək itirdiyi hər hansı digər gəlirləri (eyni qaydada hesablanmaqla) tələb etdi.

238. Hökumət qeyd etdi ki, 19 oktyabr 2005-ci ildə şikayətçi nazir vəzifəsindən azad edilmişdi və buna görə də, nazir məvəcibini tələb edə bilməz. Bildirdi ki, şikayətçinin tələbi əsassızdır.

239. Məhkəmə aşkar edilmiş pozuntularla iddia edilən maddi ziyan arasında hər hansı səbəb-əlaqə nəticəsi görmür; buna görə də, həmin tələbi rədd edir.

2. Mənəvi ziyan

240. Şikayətçi bildirdi ki, Konvensiyada nəzərdə tutulan hüquqlarının pozulması ona ağrı, iztirab, təşviş və sarsıntı gətirib, nüfuzuna ziyan vurub. Şikayətçi hər hansı konkret məbləğ göstərmədən Məhkəmədən xahiş etdi ki, ona "bu işdə haqlı və ədalətli" hesab edilən kompensasiya təyin etsin.

241. Hökumət bildirdi ki, pozuntuların müəyyən edilməsi şikayətçinin məruz qaldığı hər hansı mənəvi ziyanla bağlı yetərli kompensasiya təşkil etmiş olardı.

242. Məhkəmə hesab edir ki, şikayətçi mənəvi ziyana məruz qalıb və bu ziyan təkcə pozuntuların müəyyən edilməsi ilə kompensasiya oluna bilməz; buna görə də, ona kompensasiya təyin olunmalıdır. Konvensiyanın 41-ci maddəsinin tələb etdiyi kimi, qiymətləndirməni ədalətli əsasda həyata keçirərək, Məhkəmə şikayətçiyə bu bənd üzrə 16.000 AVRO məbləğini üstəgəl bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləğini təyin edir.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

243. Şikayətçi Məhkəmədəki icraatla bağlı vəkil qonorarlarına görə 368.632,79 funt sterlinq üstəgəl "hələ davam edən və hesablanmayan işlərə" görə əlavə 25.440,50 funt sterlinq məbləğini tələb etdi. Bu vəkil qonorarları *Trowers & Hamblins* hüquq məsləhətxanasından olan Xanım Lyusi Ceyms (*Lucy James*) və *Blackstone Chambers* vəkillik kontorunda çalışan, Hern Hilldən olan Krallıq vəkili Lord Lester tərəfindən yerinə yetirilmiş işə bağlı tələb olunub. Bu tələbinin təsdiqi üçün şikayətçi yuxanda adı çəkilən vəkillər tərəfindən hazırlanmış bir sıra vaxt cədvəlləri və hesab-fakturalar təqdim etdi. Bu hesab-fakturalar Cənab Ceyms və *Trowers & Hamblins* hüquq məsləhətxanasının digər hüquqşünasları tərəfindən yerinə yetirilmiş 200 saatdan artıq işə görə qonorarları, Lord Lester tərəfindən yerinə yetirilmiş, saatlarının miqdarı göstərilməyən işə görə qonorarları və bir sıra digər müxtəlif ödəniş və xərcləri əhatə edir.

244. Hökumət bildirdi ki, tələb olunan məbləğlər həddən artıq çoxdur və əsaslı və zəruri olaraq çəkilən xərclər deyil. Qeyd etdi ki, təqdim edilən hesab-fakturalardakı qeydlərin çoxu olduqca ümumi xarakterlidir və müvafiq vəkil tərəfindən yerinə yetirilmiş konkret işi göstərmir. Bundan başqa, hesab-fakturalarda həmçinin şikayətçini Məhkəmə qarşısında təmsil etmək səlahiyyətinə malik olmayan şəxslər tərəfindən yerinə yetirilmiş işlərə dair qeydlər də var.

245. Məhkəmənin presedent hüququna əsasən, şikayətçi məhkəmə xərclərinin və digər məsrəflərin əvəzinin ödənilməsi hüququna yalnız o halda malik olur ki, həmin xərclərin həqiqətən və zəruri olaraq çəkildiyi sübut edilsin və onlar miqdarca ağılabatan olsun.

233. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətçinin vəkilləri tərəfindən təqdim edilmiş sənədlərin xeyli hissəsi o şikayətlərlə əlaqədar idi ki, onlar ya qəbul olunmayan elan edilib, ya da bu işin əhatə dairəsindən kənar hesab olunub. Buna görə də, həmin sənədlərlə bağlı çəkilmiş məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə heç bir əvəz ödənişi təyin oluna bilməz.

246. Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, bir sıra məhkəmə xərcləri ilə və digər məsrəflərlə bağlı tələblər müvafiq sübutlarla təsdiq edilməyib. Bundan başqa, şikayətçi vəkillərinin tələb etdikləri bütün qonorarların zəruri və əsaslı olduğuna Məhkəməni inandıra bilmədi. Məhkəmə ədalətli əsasda qərar çıxararaq və şikayətçinin təqdim etdiyi tələblərin detallarını, habelə bu işlə müqayisə oluna bilən işlərdə britaniyalı vəkillərə təyin olunan məbləğləri nəzərə alaraq, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə şikayətçiyə 25.000 AVRO məbləğini üstəgəl bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləğini təyin edir.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

248. Məhkəmə məqsədəuyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ, MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ:

1. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi (şikayətçinin tutulmasının və hakimin yanına gətirilənə qədər ilkin həbsdə saxlanmasının və 2007-ci il aprelin 19-dan mayın 21-dək olan dövrdə həbsdə saxlanmasının qanuniliyi ilə bağlı), 5-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndləri (şikayətçinin həbsdə saxlanmasının qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən baxılmasının ədalətliliyi ilə bağlı) və 6-cı maddəsinin 2-ci bəndi (hüquq-mühafizə orqanlarının mətbuata bəyanatları ilə bağlı) üzrə şikayətləri qəbulolunan, şikayətin qalan hissəsini isə qəbul olunmayan elan edir;

2. *Qərara alır ki*, şikayətçinin tutulmasının və hakimin yanına gətirilənə qədər ilkin həbsdə saxlanmasının halları ilə bağlı Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi pozulub;

3. *Qərara alır ki*, 2007-ci il aprelin 19-dan mayın 21-dək şikayətçinin həbsdə saxlanması ilə bağlı Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi pozulub;

4. *Qərara alır ki*, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi pozulub;

5. *Qərara alır ki*, şikayətçinin həbsdə saxlanması məsələsinə məhkəmə tərəfindən baxılması ilə bağlı Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi pozulub;

6. *Qərara alır ki*, şikayətçi barəsində hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən verilmiş ictimai bəyanatlarla bağlı Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 2-ci bəndi pozulub;

7. *Qərara alır ki:*

a) cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində şikayətçiyə aşağıdakı məbləğləri ödəməlidir:

i) mənəvi ziyana görə 16.000 (on altı min) AVRO, üstəgəl bu məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləği (bu məbləğlər ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə Yeni Azərbaycan manatına çevrilməlidir); və

ii) məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 25.000 (iyirmi beş min) AVRO, üstəgəl şikayətçidən tutula bilən hər hansı vergi məbləği (bu məbləğlər ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə funt sterlinqə çevrilməli və şikayətçinin nümayəndələrinin Birləşmiş Krallıqdakı bank hesabına ödənilməlidir);

b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;

8. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında şikayətçinin qalan tələblərini *rədd edir*.

Qərar ingilis dilində tərtib edilmiş və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci Qaydasının 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq, 9 noyabr 2010-cu ildə qərar barədə yazılı məlumat verilmişdir.

Sören Nilsen
Katib

Kristos Rozakis
Sədr